

„ROUTING“ д. о. о. Бања Лука,
Предузеће за пројектовање, консалтинг и инжењеринг
Окружни привредни суд Бања Лука
Број: 057-0-Reg-11-003828
Мат.број.: 11042325; Шифра дјелат.: 71.11

CENTAR ZA
PROJEKTOVANJE
I KONSALTING

CENTAR ZA PROJEKTOVANJE I KONSALTING "CPK" d.o.o. Banja Luka

Br. reg: 057-0-Reg-17-001298
Matični broj: 11158501
JIB: 4404199850006
PDV: 404199850006
žiro račun: 5551000034389863
Nova banka a.d. Banja Luka

Ul. Bulevar Desanke Maksimović br. 2,
Banja Luka
Telefon: 051/492-411
051/492-413
051/492-912
laboratorija - 051/492-118
e-mail: cpkdao@gmail.com
web: www.cpkbl.com

ISO 9001:2015
ISO 14001:2015
OHSAS 18001:2007

ПРОСТОРНИ ПЛАН ГРАДА ТРЕБИЊА ДО 2037. ГОДИНЕ

НАЦРТ ПЛАНА - ЕЛАБОРАТ -

Бања Лука, мај 2022. год.

ПРЕДМЕТ:	ПРОСТОРНИ ПЛАН ГРАДА ТРЕБИЊА
ИНВЕСТИТОР:	ГРАД ТРЕБИЊЕ
ТЕРИТОРИЈА:	ГРАД ТРЕБИЊЕ
ВРСТА ДОКУМЕНТА:	ПРОСТОРНИ ПЛАН ЈЕДИНИЦЕ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
НАРУЧИЛАЦ:	ГРАД ТРЕБИЊЕ
НОСИЛАЦ ПРИПРЕМЕ:	АДМИНИСТРАТИВНА СЛУЖБА ГРАДА ТРЕБИЊА – ОДЈЕЉЕЊЕ ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ
НОСИЛАЦ ИЗРАДЕ:	КОНЗОРЦИЈУМ – „РУТИНГ“ Д.О.О. БАЊА ЛУКА ЦЕНТАР ЗА ПРОЈЕКТОВАЊЕ И КОНСАЛТИНГ „ЦПК“, БАЊА ЛУКА
ДИРЕКТОРИ:	Вук СУБОТИЋ, дипл. инж. грађ. Небојша ПАВЛИЦА, дипл. инж. грађ.
РУКОВОДИЛАЦ РАДНОГ ТИМА:	Проф. др. Велимир ШЕЋЕРОВ, дипл. пр. планер Милан РАДУЉ, дипл. инж. арх.
ЗАМЈЕНИК РУКОВОДИОЦА РАДНОГ ТИМА:	Дејан ПУХАЛО, дипл. просторни планер
КООРДИНАТОРИ РАДНОГ ТИМА:	Проф. др Велимир ШЕЋЕРОВ, дипл. пр. планер (методологија, концепција, синтеза, намјена земљишта) Дејан ПУХАЛО, дипл. пр. планер (замјеник: синтеза, намјена земљишта) Проф. др Дејан ФИЛИПОВИЋ, дипл. пр. планер (природа, животна средина) Проф. др Горан ТРБИЋ, дипл. географ (климатске промјене) Проф. др Драшко МАРИНКОВИЋ, дипл. географ (становништво) Проф. др Борислав СТОЈКОВ, дипл. инж. арх. (трансгранична сарадња) Проф. др Марија ЈЕФТИЋ, дипл. пр. планер (регионални развој, мрежа насеља) Проф. др Едвард ЈАКОПИН, дипл. економиста (економски развој) Проф. др Дејан ШАБИЋ, дипл. географ (туризам) Проф. др Богдан ЛУКИЋ, дипл. пр. планер (техничка инфраструктура, комунални системи) МА Мирослав МАРИЋ, дипл. пр. планер (пољопривредно, водно и шумско земљиште)

МА Бранко ПРОТИЋ, дипл. пр. планер
(јавне службе)

СЕКРЕТАР ПРОЈЕКТА:

МА Бранко ПРОТИЋ, дипл. пр. планер

РАДНИ ТИМ:

Проф. др Велимир ШЕЋЕРОВ, дипл. пр. планер

Проф. др Дејан ФИЛИПОВИЋ, дипл. пр. планер

Проф. др Горан ТРБИЋ, дипл. географ

Проф. др Драшко МАРИНКОВИЋ, дипл. географ

Проф. др Борислав СТОЈКОВ, дипл. инж. арх.

Проф. др Марија ЈЕФТИЋ, дипл. пр. планер

Проф. др Едвард ЈАКОПИН, дипл. економиста

Проф. др Дејан ШАБИЋ, дипл. географ

Проф. др Богдан ЛУКИЋ, дипл. пр. планер

Проф. др Ивана ЦАРЕВИЋ, дипл. геолог

Проф. др Милован ПЕЦЕЉ, дипл. географ

Др Дејан С. ЂОРЂЕВИЋ, дипл. пр. планер

МА Мирослав МАРИЋ, дипл. пр. пла

МА Ђорђе ЛУКИЋ, дипл. инж. ел.

МА Бранко ПРОТИЋ, дипл. пр. планер

МА Љубица ДУШКОВ, дипл. пр. планер

МА Марко ИВАНИШЕВИЋ, дипл. пр. планер

МА Биљана ДАЉЕВИЋ, дипл. пр. планер

МА Александра КУТИЋ, дипл. инж. шум.

Милан РАДУЉ, дипл. инж. арх.

Дијана ШАУЛА, дипл. инж. арх.

Маја ПЕШЕВИЋ, дипл. инж. геодезије

Дејан ПУХАЛО, дипл. пр. планер

Лука САБЉИЋ, дипл. пр. планер

Татјана ТОДИЋ, дипл. пр. планер

Бојана БОЈАНИЋ, дипл. пр. планер

Драган БУКВА, дипл. инж. ел.

Милан САВИЋ, дипл. инж. ел.

Бранко ТОМИЋ, дипл. инж. саоб.

Бранко МАЈИЋ, дипл. инж. грађ.

Данијела ГРАНОЛИЋ, дипл. инж. грађ.

Младен ГАВРИЋ, дипл. инж. маш.

Ирена ГЛАВАШ, дипл. инж. саоб.

Хусеин ЂУЛИЋ, дипл. инж. грађ.

Бојан ЧАВИЋ, дипл. инж. саоб.

Невен ДРВАР, грађ. тех.

ТЕХНИЧКА ОБРАДА:

Нела БАРУЏИЈА, арх. тех.

Татјана ТОДОРОВИЋ, ел. тех.

САДРЖАЈ

A.	УВОД	9
B.	ОПШТА КОНЦЕПЦИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА.....	11
B.I.	РЕГИЈСКА ДИМЕНЗИЈА РАЗВОЈА ГРАДА ТРЕБИЊА	12
B.I.1.	АКЦИОНА ПОДРУЧЈА ОСНОВ РЕГИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ГРАДА ТРЕБИЊА	13
B.I.2.	ПРЕКОГРАНИЧНА САРАДЊА	18
B.II.	СИСТЕМ НАСЕЉА И ФУНКЦИОНАЛНА ПОВЕЗАНОСТ	20
V.	СТАНОВНИШТВО	23
G.	ИЗГРАЂЕНОСТ И ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПРОСТОРА.....	30
G.I.	НАМЈЕНА ПРОСТОРА И ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ.....	30
G.I.1.	ОСНОВНА НАМЈЕНА ПОВРШИНА.....	30
G.I.2.	ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ	31
G.I.3.	УРБАНА И ВАНУРБАНА ПОДРУЧЈА.....	32
G.I.3.1.	Уже урбано подручје	32
G.I.3.2.	Шире урбано подручје	33
G.I.3.3.	Урбана подручја центара заједнице насеља	33
G.I.3.4.	Рурална грађевинска подручја	33
G.I.3.5.	Урбани стандард.....	34
G.I.4.	ПОСЛОВНЕ И ПРЕДУЗЕТНИЧКЕ ЗОНЕ	34
G.I.5.	ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ И ЦЕНТРИ	34
G.I.6.	ЗАШТИЂЕНИ ПЕЈЗАЖИ.....	34
G.II.	СТАНОВАЊЕ И СТАМБЕНИ ФОНД.....	35
G.III.	ПРИВРЕДА.....	35
G.III.1.	ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ - КАПИТАЛНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ	36
G.III.2.	МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ	37
G.IV.	РАЗВОЈ ТУРИСТИЧКЕ ПРИВРЕДЕ.....	41
G.V.	ЈАВНЕ СЛУЖБЕ	50
G.V.1	ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ.....	51
G.VI.	ИНФРАСТРУКТУРА	51
G.VI.1.	САОБРАЂАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА.....	52
G.VI.1.1.	ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ	54
G.VI.2.	ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНА ИНФРАСТРУКТУРА.....	56
G.VI.2.1.	ПОШТАНСКИ САОБРАЂАЈ.....	56

Г. VI.2.2. ПРАВИЛА ГРАЂЕЊА КОМУНИКАЦИОНИХ СИСТЕМА	62
Г. VI.2.3. ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ	63
Г. VI.3. ВОДНА ИНФРАСТРУКТУРА	64
Г. VI.3.1. Водоснабдевање насеља	65
Г. VI.3.2. Каналисање насеља	65
Г. VI.3.3. Заштита од великих вода	66
Г. VI.3.4. Системи наводњавања	66
Г. VI.3.5. Зоне за санацију, рекултивацију и ремедијацију	66
Г. VI.3.6. ПРАВИЛА УРЕЂЕЊА И ГРАЂЕЊА ЗА ВОДНУ ИНФРАСТРУКТУРУ	67
Г. VI.4. ЕНЕРГЕТСКА ИНФРАСТРУКТУРА	68
Г. VI.4.1. ПЛАНСКА КОНЦЕПЦИЈА И МЕРЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ	68
Д. НАМЈЕНА ПРОДУКТИВНИХ ЗЕМЉИШТА	71
Д. I. ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ	71
Д. II. ШУМЕ И ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ	75
Д. III. ВОДЕ И ВОДНО ЗЕМЉИШТЕ	76
Д. III.3.1. ВОДОПРИВЕДНИ СИСТЕМИ У ФУНКЦИЈИ ПРИЗВОДЊЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ	77
Д. III.3.2. ЗАШТИТА ОД ПОПЛАВА	80
Д. III.3.2.1. Повећање пропусне моћи корита ријеке Требишњице кроз урбани дио града	81
Д. IV. ГРАЂЕВИНСКО ЗЕМЉИШТЕ	84
Д. V. МИНЕРАЛНЕ СИРОВИНЕ	84
Е. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ	87
Е. I. МОРФОЛОШКИ, ГЕОЛОШКИ, ХИДРОГЕОЛОШКИ, ИНЖЕЊЕРСКОГЕОЛОШКИ УСЛОВИ СА МЈЕРАМА ЗА ЗАШТИТУ, ОЧУВАЊЕ И АКТИВИРАЊЕ ПРИРОДНИХ РЕСУРСА	87
Е. II. КЛИМАТСКЕ ПРОМЈЕНЕ	97
Е. II.1. КЛИМАТСКИ МОДЕЛИ И ПРОЈЕКЦИЈЕ БУДУЋЕ КЛИМЕ	97
Е. II.1.1. Детерминисање могућих утицаја и притисака према климатском сценарију RCP 8.5	98
Е. II.1.2. Очекиване промјене средње годишње температуре према климатском сценарију RCP8.5 2081-2100.	99
Е. II.1.3. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2016-2045.	100
Е. II.1.4. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2046-2080.	101

E.II.1.5. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2081-2100.	102
Ж. УНАПРЕЂИВАЊЕ ДЕВАСТИРАНИХ И УГРОЖЕНИХ ЗЕМЉИШТА – Марко и Дејан	104
З. ЗАШТИТА ПРОСТОРА	107
З.І. ЗАШТИТА ПРИРОДНОГ И КУЛТУРНОГ НАСЛИЈЕЂА	107
З.І.1. ПРИРОДНО НАСЛИЈЕЂЕ	107
З.І.2. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ	108
З.ІІІ. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	117
З.ІІІ.1. ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	118
З.ІІІ. ЗАШТИТА ПРИРОДНОГ И КУЛТУРНОГ НАСЛИЈЕЂА, ЗАШТИТА ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА, ТЕХНИЧКИХ ОПАСНОСТИ И РАТНИХ ДЕЈСТАВА - Марко и Дејан	121
И. ПРАВИЛА УРЕЂЕЊА, КОРИШЋЕЊА И ГРАЂЕЊА ПРОСТОРА – ЛОК. САМОУПРАВА	121
И.І. ИЗГРАДЊА ОБЈЕКТА	121
И.І.1. ОПШТЕ СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗГРАДЊУ СТАМБЕНИХ, ПОСЛОВНИХ И ЈАВНИХ ОБЈЕКТА	121
И.І.2. ПОМОЋНИ ОБЈЕКТИ	125
И.І.3. ПРИВРЕМЕНИ ОБЈЕКТИ	125
И.І.4. ПОСЛОВНЕ ХАЛЕ, ПРОИЗВОДНИ И СКЛАДИШНИ КОМПЛЕКСИ	126
И.І.5. ПОЉОПРИВРЕДНА ДОМАЋИНСТВА	126
И.І.6. ОБЈЕКТИ ЗА ДРЖАЊЕ ЖИВОТИЊА	127
И.І.7. ТУРИСТИЧКО-РЕКРЕАТИВНЕ ЦЕЛИНЕ	129
И.І.8. ВИКЕНД ОБЈЕКТИ У ТУРИСТИЧКИМ И ПРИРОДНИМ ЦЕЛИНАМА	130
И.ІІ. ИНФРАСТРУКТУРНИ ОБЈЕКТИ И ПОВРШИНЕ	131
И.ІІ.1. САОБРАЋАЈ	131
И.ІІ.2. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА	133
И.ІІ.3. ХИДРОТЕХНИКА	134
И.ІІІ. ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ	134
И.ІV. ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ	136
И.V. ВОДЕ И ВОДНО ЗЕМЉИШТЕ	137
И.VІ. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО И ПРИРОДНО НАСЛЕЂЕ	138
К. СМЈЕРНИЦЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА	139
К.І. ОСНОВНЕ СМЈЕРНИЦЕ	140
К.ІІ. СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА	142

K.II.1.	ОПШТЕ СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА.....	142
K.II.2.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНА ГРАДА ТРЕБИЊЕ	143
K.II.3.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ СПРОВЕДБЕНИХ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА..	145
K.II.4.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА У КОНТЕКСТУ ЗАШТИТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПОВРШИНА	147
K.III.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА НЕПОСРЕДНУ ПРИМЈЕНУ ПЛАНА	148
K.IV.	ПОСЕБНЕ СМЈЕРНИЦЕ	148
K.IV.1.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА У ОБЛАСТИ САОБРАЋАЈА.....	148
K.IV.2.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА У ОБЛАСТИ ХИДРОТЕХНИКЕ.....	150
K.IV.3.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА У ОБЛАСТИ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКЕ.....	151
K.IV.4.	СМЈЕРНИЦЕ ЗА УРЕЂЕЊЕ И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА	151
K.V.	ОСТАЛЕ СМЈЕРНИЦЕ ЗА ПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА	151
K.V.1.	ПРОГРАМИ И СТРАТЕГИЈЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА	151
K.V.2.	ЕКОНОМСКИ ИНСТРУМЕНТИ	152
K.V.3.	ОРГАНИЗАЦИОНИ ИНСТРУМЕНТИ	152
K.V.4.	ПРАВНИ ИНСТРУМЕНТИ	153
K.V.5.	ТЕХНИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	154
K.V.6.	ФОРМИРАЊЕ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА ЗА ПОТРЕБЕ ПЛАНИРАЊА ПРОСТОРА.....	155

А. УВОД

Просторно планирање је саставни дио јединственог система планирања и програмирања развоја и представља обавезу и континуирану дјелатност Републике и свих јединица локалне самоуправе, а обухвата стални мултидисциплинарни процес који се врши на основу изучавања природних, демографских, економских, социјалних, техничких и других услова којима се обезбјеђује функционална и рационална организација и коришћење расположивог простора, добара у јавној употреби, природних ресурса, материјалних, културних и еколошких у унапређеној и квалитетној животној средини, кроз усаглашавање интереса свих корисника простора.

Током израде Просторног плана водило се нарочито рачуна о:

- организацији простора у складу са принципима одрживог развоја;
- апсолутној заштити јавних интереса и усаглашавању потреба свих корисника простора у друштвеној заједници;
- интегралном приступу изради плана, којим се обезбјеђује сагледавање динамике потреба и промјена у простору, уз рјешавање сукоба интереса у простору усаглашавањем функционалних, естетских, енергетских, економских и других критеријума у планирању, пројектовању и грађењу објеката;
- заштити природне и животне средине и културног и природног наслеђа;
- уважавању потреба дјеце и лица са специјални потребама;
- усаглашеном и сусретном планирању са суседним територијама унутар и ван граница државе.

Просторни план Града Требиња је од изузетног значаја за дефинисање будућег перспективног развоја. Дакле, Просторни план представља дугорочан, стратешки плански документ који одређује основне развојне правце предметног подручја. Просторним планом осигуравају се основни услови за кориштење, заштиту и управљање плански третираног простора. Он дефинише основна постулатна начела, а која су произашла из познавања, провјере и процјене могућности коришћења, заштите и развоја простора.

Изради Просторног плана града Требиња приступило се на основу одлуке Скупштине града бр. 09-013-169/17 (Службени гласник Града Требиње бр. 4/2017), донесене на сједници одржаној 12.04.2017. године. Одлуком Скупштине града Требиње бр. 09-013- 214/17, од 18.05.2017. (Службени гласник Града Требиње бр. 6/2017) именован је Савјет Плана за потребе стручног праћења, усмјеравања и заузимања стручних ставова о рјешењима која се предлажу просторним планом.

За носиоца израде Плана изабрана група понуђача: Конзорциј „СРК“ доо Бања Лука, „КО^Т^С“ доо Бања Лука, „ВиЗ заштита“ доо Бања Лука, „Есо р1ап“ доо Мостар. Уговор о изради плана потписан је 29.1.2018. године испред Града Требиње, односно 05.11.2018. испред Конзорција.

Изради Плана претходио је низ активности који су створили основне претпоставке за доношење Одлуке о изради.

Одјељење за просторно уређење града Требиња обратило се дописом друштвеним, културним, образовним, привредним и другим субјектима и организацијама за доставу података, захтјева и програма развоја у појединим областима а у складу са важећим прописима из области просторног уређења. Такође је проведена анкета по мјесним заједницама те су резултати сабрани и обрађени у прегледној табели. На основу достављених одговора, спроведене анкете, информација и документације из административне службе Града Требиња формирана је аналитичкодокументациона основа и дефинисане су смјернице за израду просторног плана Града Требиња.

Општа методологија за израду докумената просторног уређења састоји се од сљедећих фаза:

- Формирање **документационог основа**:
  - Организациона и стручна припрема
  - Анализа и оцјена постојећег стања (укључујући ресурсе и развојне потенцијале)
  - Проблеми развоја и уређења простора
  - Циљеви
  - Програм, односно концепција развоја
- Израда **документа просторног уређења** кроз фазе израде:
  - Преднацрта
  - Нацрта
  - Приједлога документа просторног уређења и
  - Смјерница за спровођење плана

Методологија израде је дефинисана у складу са Законом и подзаконским актима и прецизирана Методолошким упутством 1 и 2 Носиоца израде Плана.

У Документационом основу су садржане све значајне карактеристике простора и значајни развојни правци. У складу са тим, од стране носиоца припреме Плана, прикупљена је сва расположива релевантна информационо-документациона основа, и иста предата носиоцу израде Плана. Обрадом прикупљених података од стране носиоца израде Плана, сагледани су и обрађени сви аспекти значајни за овај простор. Саставни дио просторне основе је и С15 база у којој су садржани сви подаци релевантни за овај План. Текстуални дио Документационе основе чини Нацрт Плана и, у посебном делу остала прикупљена документација, урађене анкете и смијернице надлежних институција, а графички дио чини серија тематских карата рађених у одговарајућој размјери и 4 тематске карте рађене у размјери 1:50.000. Сходно томе у Плану су третиране појаве, објекти и мреже од националног, регионалног и локалног нивоа који имају значај за читаву територију Града. За поједине делове је предвиђена детаљнија разрада кроз планове нижег реда, све у складу са хијерархијом планова и логиком планског уређења Републике Српске.

Просторни план града дефинишу дугорочни циљеви просторног планирања и развоја градског подручја, те је при приступању изради приједлога плана урађена и стратешка процјена утицаја планских рјешења на животну средину.

Б. ОПШТА КОНЦЕПЦИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА

Општа концепција организације, уређења и коришћења територије Града Требиње у периоду до 2032. год. заснива се на равномјернијем територијалном развоју, активирању привредних потенцијала, развоју туризма, заштити и активирању природних вриједности и потенцијала, уз поштовање принципа одрживог развоја и заштите животне средине у складу са актуелним трендовима. Овај план, дакле, даје опште смјернице и нуди конкретна рјешења у оној мјери уколико је сагледана реална могућност остварљивости. Методологија код тога полази од нужне интегрисаности три кључна елемента просторног развоја: (а) природа и животна средина, (б) становништво и социјална питања, (в) привреда и технички системи (инфраструктура од националног, републичког и локалног значаја). Ова три елемента и њихов међусобни утицај били су у основи припреме овог плана, где су сагледани међусобни утицаји, укрштања и евентуални конфликти који су у неким случајевима захтијевали компромисна рјешења. Реалност планских рјешења треба да буде обезбијеђена институционалним оквиром који управља системом интегралног развоја на нивоу Града, тј. који је одговоран за реализацију планских рјешења, превасходно оних која су **дефинисана за период 2022 – 2027**, а која су упућена ка општим циљевима просторног развоја. Ради тога, овим планом је успостављен и почетни модел показатеља за праћење и контролу просторног развоја Требиња, који ће се даље развијати према реалним капацитетима статистичког и других информационих система.

Методологија израде овог плана заснована је дакле на принципу **интегралног планирања**. Овај принцип значи истовремено сагледавање и дефинисање циљева и планских рјешења на локалном нивоу уз поштовање смерница са виших нивоу, а у складу са равномерним економско-друштвено-еколошким развојем. Тиме је успостављен мост ка вертикалној координацији кључних актера и њихово активно учешће од почетка и током израде Плана, чиме би требало да је успостављен реалан оквир за дефинисање планских рјешења.

У току израде Плана успостављен је и низ веза са сусједима општинама у Републици Српској и Федерацији БиХ, као и у иностранству Република Хрватска и Република Црна Гора, ради неопходности хоризонталне координације са њиховим државним, регионалним и локалним просторним плановима.

Овај план организован је тако да за сваку планску тему јасно прикаже кратку анализу и оцјену стања, оперативне циљеве, концепцију дугорочног рјешења (до 2032), планска рјешења и политике до 2032, стратешке приоритете и средњорочна рјешења до 2027, мјере и инструменте за имплементацију стратешких приоритета и основне показатеље за праћење и контролу реализације стратешких приоритета. Подразумијева се да су планске теме међусобно укрштене и усаглашене у поступку методе интегративног планирања.

Недостатак прецизних података у појединим сегментима овог плана може захтевати каснију корекцију, али не у оној мери да би се генетална концепција морала да се мења.

Упућујући карактер овог плана ће, највјероватније, захтјевати одређена тумачења носиоца израде или обрађивача Плана.

Б.І. РЕГИЈСКА ДИМЕНЗИЈА РАЗВОЈА ГРАДА ТРЕБИЊА

Према концепцији регијског развоја у Измјени и допуни Просторног плана Републике Српске 2025 (ППРС) предвиђено је организовање шест **планско-статистичких регија** на територији Републике Српске (РС). Ова концепција подразумева *интересно повезивање више општина које су функционално и интересно груписане око већих пројеката економског, еколошког или социјалног развоја у регијски систем у коме доминира један изразити центар (град) повезан са најмање једним центром нижег ранга...а у циљу остварења оних развојних пројеката који су узрочно-посљедично повезани са свеукупном регијском политиком на нивоу Републике* (ППРС 2025). Оваква регијска политика може бити комплементарна са концептом европске статистике (EUROSTAT) односно са увођењем нивоа НСТЈ 3, који се назива дистрикт или област. Овај концепт територијалног развоја, повезујући град са сеоским (села) и урбаним (мања урбана насеља) окружењем може значајно да допринесе економском и социјалном развоју и рјешавању и унапрјеђењу еколошких система, иницира изградњу инфраструктуре ради боље повезаности и увећању приступачности унутар регије и сл. Истовремено, Република може да постигне већу кохезију кроз усклађење регијске развојне неравнотеже. ППРС 2025 је дефинисао систем од 6 статистичко-планских регија организованих око 6 градова, уз повезаност са још најмање једним секундарним полом, мањим урбаним центром. Једна од тих “биполарних” регија (са два пола) је **регија Требиње – Фоча**, која у себи садржи неколико могућих **акционих подручја** која у будућности могу да буду организована на основу конкретних пројеката који поветују неколико јединица локалне самоуправе, па чак и мјесних заједница.

У ситуацији будућих интегративних процеса и динамичних процедура артикулисања заједничких, прије свега економских, интереса на регијском и прекограничном нивоу, Град Требиње својим положајем на осјетљивој вишеграничној зони Републике Српске и Федерације БиХ, односно Босне и Херцеговине, Црне Горе и Хрватске у оквиру Европске Уније, посебну пажњу треба да посвети својој регијској димензији, како је то дефинисано у ППРС. Та улога се састоји: (1) од унутар-регијског повезивања општина са градом на интересној основи, ради јачања њихових територијалних капацитета за економски, еколошки и социјални развој, (2) унапређења комуникације Требиња, као урбаног центра Источне Херцеговине, у смеру Вишеграда и даље према Западној Србији (преко Града Ужица), и (3) од крчења путева ка тзв. просторној интеграцији преко-граничних регија, односно ка економској преко-граничној кооперацији са локалним заједницама у Федерацији БиХ, Црној Гори и Хрватској, која треба да допринесе рјешавању низа заједничких интереса и проблема. На тај начин, биће омогућено повећање протока људи, роба и услуга уз истовремено отварање могућности за повећање економске ефикасности, заједничко планирање, и реализацију заједничких пројеката (бизнис кооперација, планирање и изградња недостајуће инфраструктуре, организација заједничког транспорта, заједничко унапрјеђење пољопривреде, индустрије, енергетике, туризма, јавних служби, итд.).

Према рјешењима ППРС једна од шест економских (планско-статистичких) биполарних регија је и економско-статистичка **регија Требиње-Фоча**, која, поред ове двије јединице локалне самоуправе (град и општина), обухвата и општине Берковићи, Билећа, Гацко, Љубиње, Невесиње, Источни Мостар, Требиње, Фоча, Калиновик, Ново Горажде, Чајниче са око 104.000 становника. Међу њима Град Требиње спада у развијене јединице локалне самоуправе, општина Фоча у средње развијене, док општине Источни Мостар, Невесиње и Берковићи спадају у неразвијене.

Повезивање ових јединица локалне самоуправе око једног града (Требиње) и већег урбаног центра (Фоча), уз предпоставку њихове активније кооперације и комуникације, биће засновано на заједничким интересима, рационализацији јавних служби и рјешавању заједничких проблема, а у циљу смањења разлика у развијености и укупној већој конкурентности и кохезији цјелине регије на нивоу Републике Српске, Федерације БиХ и ширег окружења.

Међуопштинска сарадња унутар регије Требиње-Фоча, заснована на пројектима од заједничког интереса, биће подржана према Закону о локалној самоуправи, чл. 120 – 149, да доведе до усклађенијег односа урбаних центара са руралним и полу-урбаним окружењем, пре свега договорном реализацијом заједничких пројеката у оквиру тзв. **акционих подручја**. Ова подручја представљају један од три критеријума идентификације регије. Поред природе и природне баштине (критеријум 1), културе и културне баштине (критеријум 2), трећи критеријум идентификације регије чине економске активности преко којих се регија препознаје, За ово се очекује и Законом о локалној самоуправи дефинисана подршка Републике. Према реалним капацитетима природних, демографских, и техничких (инфраструктура) ресурса, као и културног, природног и духовног наслеђа, акциона подручја на којима ће да се развијају препознатљиве привредне активности регије Требиње-Фоча, треба да буду успостављена према информацијама и подацима из овог плана, Стратегије развоја Града Требиња 2018-2027. као и из других докумената од стратешког значаја за ову регију.

Б.1.1. АКЦИОНА ПОДРУЧЈА ОСНОВ РЕГИЈСКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ГРАДА ТРЕБИЊА

Регијска димензија Града Требиња је прије свега заснована или по нечему и ограничена са: (1) ограниченим демографским ресурсима, (б) недовољно коришћеним пољопривредним ресурсима, (в) неповезаним туристичким ресурсима и вриједностима, (г) од стране Републике организованим хидро-енергетским капацитетима, (д) недовољно валоризованој позицији у односу на сусједне туристичке капацитете Црне Горе (Херцег Нови) и Хрватске (Дубровник и Цавтат), и (ђ) неопредмећену предност близине будуће Јадранско-Јонског аутопута.

Демографски ресурси представљају једну од слабости ове регије, пре свега у квантитативном смислу, али и у погледу негативних трендова (старосна и квалификациона структура). Овај негативни тренд захтева квалификовану стратегију на нивоу читаве регије, али и посебне мјере на нивоу оних јединица локалне самоуправе које за то имају веће

стручне капацитете (Фоча, Билећа, Гацко, Љубиње), као и уз већу подршку Републике и њених институционалних капацитета.

Имајући у виду све предности и недостатке регије Требиње-Фоча, овим планом се препознају сљедећа **акциона подручја**:

1. Пољопривредни ресурси: могуће акционо подручје 1а – “Крашка поља”

Регија Требиње – Фоча са малим бројем становника (104.000), функционално обухвата простор седам општина између два функционално удаљена центра. Физички некохерентна и разнолика, ова регија изразито је мултифункционална. Ниска (крашка) Херцеговина је изузетно подручје за медитеранску пољопривреду, висока (брдска) Херцеговина за интензивно и пашњачко сточарство, док је територија Града Требиња афирмисана и по виноградарству. Код тога, простор крашког Поповог поља чини потенцијал који обухвата делове територије Града Требиње и општине Равно. Од изузетног је значаја за интензивну пољопривредну производњу али захтева јасно дефинисану политику задругарског повезивања јединица локалне самоуправе и локалних домаћинстава око цјеловитог пројекта за развој пре свега повртарства и воћарства, пре свега медитеранског типа (маслине, смокве) и раног рода, гајење љековитог биља, узгој дувана или виноградарства на већим површинама, који би могао да добије средства из фондова Европске Уније. Посебан значај код тога треба да има истовремени, усаглашени развој прерађивачке прехрамбене индустрије у Граду која би омогућила извоз полупроизвода или готових производа уместо извоза сировине. Привредна зона “Град сунца” на територији Града Требиња може да значајно допринесе модернизацији пољопривредне производње и прерађивачке индустрије, док оснивање Аградног фонда Града Требиња треба да представља окосницу организације и финансирања.

На територији само Града Требиња пољопривредно земљиште обухвата 4.935 хектара обрадивог земљишта, од чега воћњаци и виногради данас обухватају само око 400 хектара, док оранице око 3.250 хектара, што упућује на неопходност преиспитивања структуре пољопривредне производње. Поред овога, и мање развијене општине као што су Љубиње, Невесиње или Гацко, са мањим крашким пољима, такође могу да буду обухваћене акционим подручјем “Крашка поља” како би се економска и демографска ситуација у њима поправила. Територија општине Фоча са окружењем брдско-планинског карактера, предодређена је за развој сточарства и воћарства, а уз то и за развој прерађивачких капацитета за млечне производе (сир пре свега). И за ово су неопходни посебни програми као и систем удруживања сточарских газдинстава.

2. Туристички потенцијали: могуће акционо подручје 2а – “Туристички регион”

Читава регија је готово физички подјелењена на сјеверну и јужну област и слабо повезана, најприје услед морфологије рељефа и слабе инфраструктурне приступачности. Према Стратегији развоја Града Требиња, *највећи потенцијал за међуопштинску сарадњу, укључујући и прекограничну сарадњу, имају пројектии мјере за остваривање циља фокусираног на развој туристичке понуде.*

Примарни центар регије (насељени урбани центар Требиње) налази се на њеном крајњем јужном дијелу, на тремеђи (граница са Републиком Хрватском и Црном Гором), у близини планиране Јадранско-Јонске магистрале, и потенцијално је јако саобраћајно чвориште, што чини изванредну предност јачањем саобраћајне повезаности и приступачности Требиња за туристе из правца Црне Горе и Хрватске. Планирани аеродром Зубци ће код тога да буде важан елемент развоја туризма. На овом **акционом туристичком подручју 2а** туристички потенцијали су на простору јужног дијела регије: повољни климатски услови, положај у близини снажних туристичких центара у Црној Гори (Херцег-Нови) и Хрватској (Дубровник, Цавтат), раскрсница путева, регијског значаја, водни потенцијали, културно наслеђе и вјерски симболи као основ вјерског туризма. Слабост данас чини њихова неповезаност, недостатак координације туристичких програма и итинерера као и сиромашна туристичка инфраструктура. Умрежавање Града Требиња са општинама у окружењу око туристичких програма и итинерера представља приоритет у регијском развоју овог подручја.

3. Хидроенергетски потенцијали: акционо подручје 3 – “Требишњица”

Ријека Требишњица, као артерија укупног развоја регије око Града Требиња има стратешки значај за цијелу Источну Херцеговину, а у значајној мјери и за РС, са производњом електро-енергије од скоро.....kWh преко хидроелектрана Требиње 1 и Требиње 2 на територији РС (осим тога изграђене су и ХЕ Дубровник-Плат и ХЕ Чапљина). Слив подручја Требишњице обухвата 4.457km² и значајан је и за друге аспекте коришћења овог хидропотенцијала (снабдјевање питком водом, наводњавање). Анализе показују да је ову ријеку понорницу могуће искористити за изградњу 7 хидроелектрана уз неопходност пажљиве процене са еколошког становишта и утицаја на животну средину. Преостале три планиране су ХЕ Дабар, ХЕ Билећа и ХЕ Невесиње. Ово указује да читав хидро-систем организован око ријеке Требишњице покрива већи дио територије регије Требиње-Фоча. Међутим, читав систем и искоришћени капацитети и производња хидро-енергије спадају у оквиру републичког система “Хидро-електране на Требишњице” (ХЕТ). Утолико ово подручје спада у категорију републичких акционих подручја на територији ове регије које остварује највећу добит у РС у периоду 2013-2018.

4. Техничка и социјална инфраструктура: могуће акционо подручје 4 – “Инфраструктура”

Укупни развој регије Требиње – Фоча у највећој мјери ће да зависи од капацитета техничке инфраструктуре. Како за развој туризма, пољопривреде, индустрије, енергетика, тако и за повезивање ове регије интра-регијски и интер-регијски. Од техничких система од посебног значаја који су у надлежности локалне самоуправе су: изградња локалних путева (у сарадњи са Републиком), изградња каналске мреже за наводњавање и одводњавање Поповог и других крашких поља (могућа подршка европских фондова), развођење гасне мреже по мрежи мањих насеља (у сарадњи са Републиком), и унапређење сакупљања, селектовања и депоновања чврстог отпада преко регијског система (према републичком програму). Изградња локалних путева је од посебног значаја за развој руралног дијела ове регије, и повезивања сеоских насеља са радним зонама у урбаним центрима и њиховим функционалним подручјима.

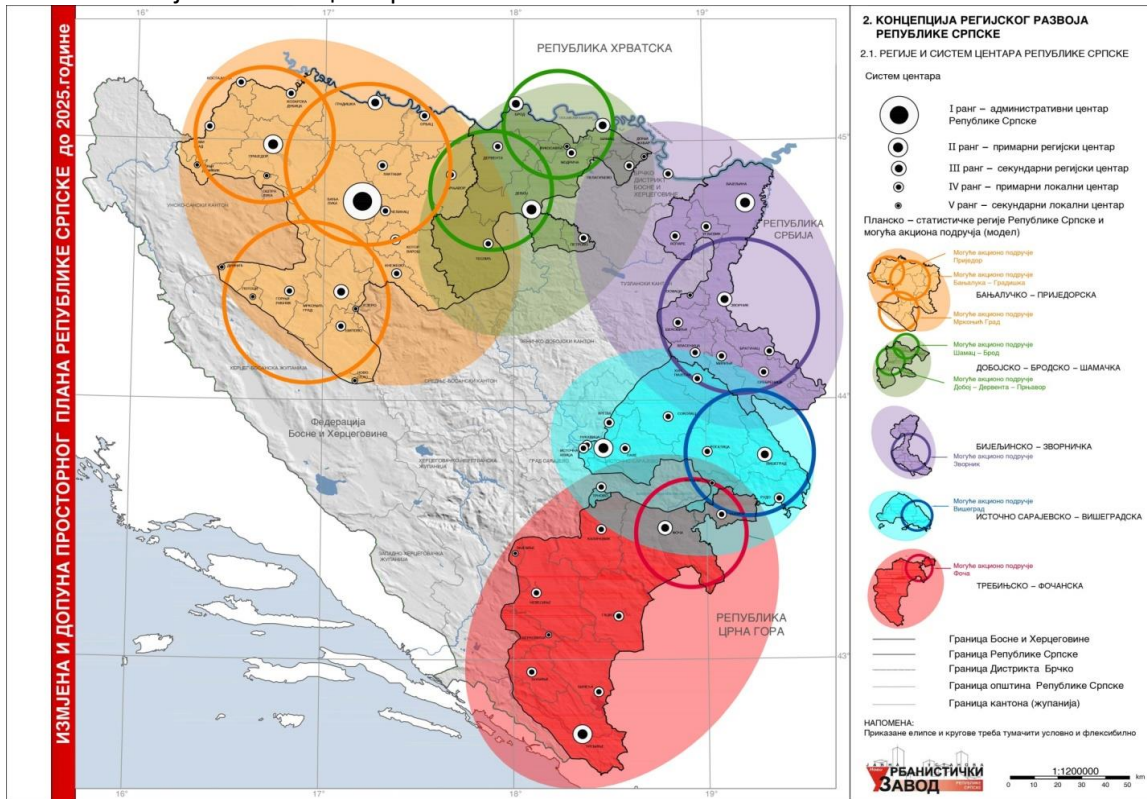
Са становишта надлежности Републике путеви вишег ранга ће да се реализују према републичком програму. На положају раскрснице путева Београд – Дубровник – Херцег Нови – Подгорица – Сарајево, регија Требиње – Фоча захтјева посебну пажњу и приоритет код реализације рјешења ППРС 2025. Код тога повезивање Требиња са Фочом као другим полом ове регије, уз даљи наставак у правцу Вишеграда и повезивања са Србијом, захтјева планирање таквог типа саобраћанице који ће етапно повећавати повезивање и обострану приступачност. Нарочити значај и пажљиво испитивање захтјева будући Јадранско-Јонски аутопут ради позиционирања Требиња и регије Требиње-Фоча у ширем окружењу према Црној Гори, Хрватској и даље.

Путеви ка Требињу из правца Столца и Љубиња, затим од Тјентишта преко Фоче, и из правца Никшића имају интрарегијски карактер и захтјевају рехабилитацију и модернизацију. Уз ово се истиче неопходност даљег развоја мреже телекомуникација и снабдјевања гасом (републички програм). Иако је релативно добро ријешено питање одлагања и депоновања чврстог отпада, нужност туристичке регије вишег нивоа квалитета захтјева модернији начин прикупљања, селектовања и рециклирања отпада и изградњу регијске депоније према урађеним студијама и плановима. Осим тога, од посебног друштвеног значаја за регију Фоча – Требиње је и развој и рационализација социјалне инфраструктуре уз неопходност веће приступачности за све становнике ове регије. Мали број становника са тенденцијом даљег опадања захтјева рационализацију мреже јавних служби, прије свега образовања а потом здравства и социјалног старања.

Поред наведених акционих подручја, према потребама и реалним могућностима, могуће је формирање и других. Посебно се ово односи на нове пословно-индустријске зоне више додатне вриједности (економска зона “Ново Требиње”, “Град Сунца”, “Алексина међа” и др). Према Стратегији развоја Града Требиња 2018-27 *требињска привреда се дуги низ година ослањала на два главна сектора, производњу електричне енергије и прерађивачку индустрију (металопрерађивачку и текстилну). Предузећа из ових области била су главни носиоци привредног развоја Истичне Херцеговине. У ситуацији када су потребе развоја и Града Требиња и Источне Херцеговине нарасле до критичне тачке, инвестиције у нове, технолошки напредне индустријске гране се јављају као неопходност. Утолико регија Требиње-Фоча треба да припреми стратешки концепт индустријско-технолошког парка са дистрибутивним и логистичким центром у близини планираног аеродрома Зубце. Осим тога потенцијал за међуопштинску сарадњу унутар регије Требиње-Фоча налазе се и у области културе и спорта, повезано са туристичком понудом.*

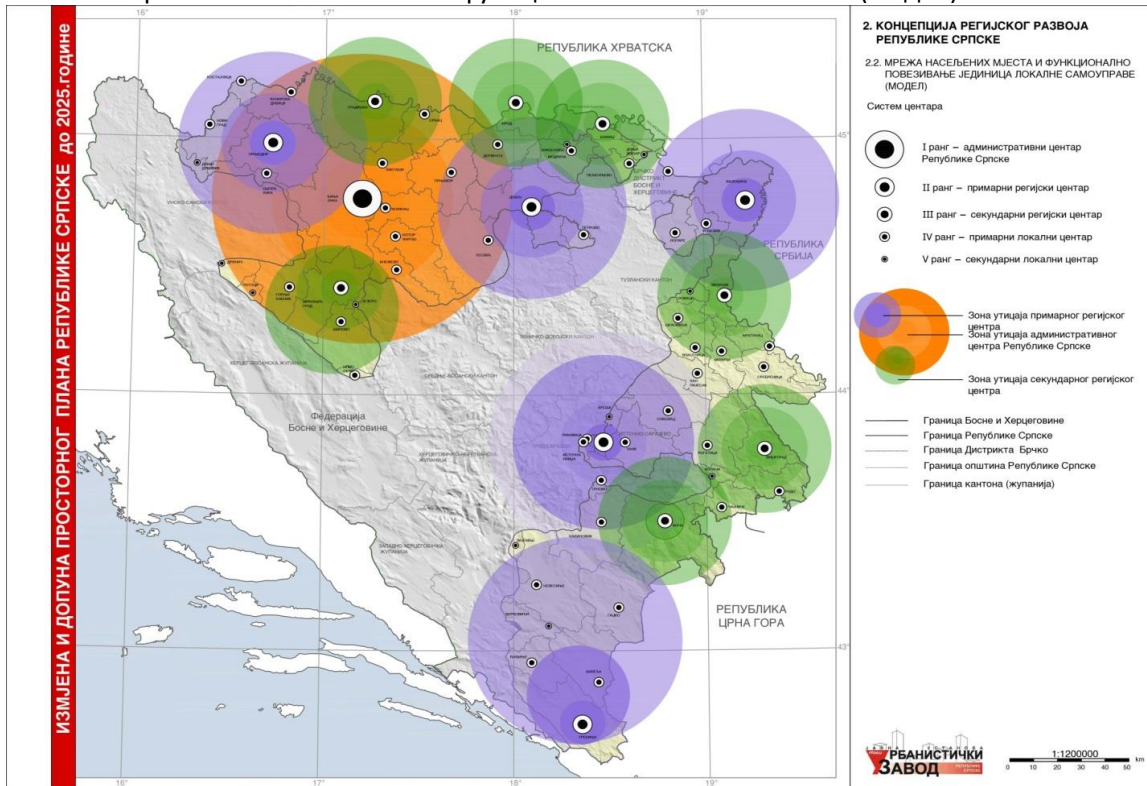

Слика 1. Регије и систем центара РС

Извор: ППРС 2025

Слика 2. Мрежа насељених места и функционално повезивање ЈЛС (модел)

Извор: ППРС 2025

Б.1.2. ПРЕКОГРАНИЧНА САРАДЊА

У процесу интегралног развоја и стицању повољнијег статуса према Европској Унији, Република Српска је преко ППРС 2025 успјела да добије статистички основ за интензивирање прекограничне сарадње на вишем нивоу: препознавањем планско-статистичких регија (Република НСТЈ 2 и 6 планско-статистичких регија НСТЈ3), тј. еквивалентних територија као претпоставке за учешће у програмима сарадње у складу са европским правним прописима. Према ППРС 2025 одређени проблеми остају, као на примјер: *неадекватност економских подручја (EURED) по којима је програмирана IPA компонента II 2007–2013, гранични прелази не задовољавају европске стандарде, слаб капацитет општинских структура за аплицирање за средства из програма ЕУ, слаб капацитет општинских структура за адекватно спровођење пројеката за које су добијена средства из програма ЕУ, непредвидљиви унутрашњи развојни процеси, нарочито политички, и одлагање напредовања у започетим европским интеграцијама, недовољно разумијевање улоге прекограничне сарадње у економском, социјалном и просторном развоју РС, недовољан институционални капацитет за прекограничну сарадњу, неблаговремено и неадекватно коришћење европских фондова, непостојање одговарајућих канцеларија (служби) у јединицама локалне самоуправе за развијање интеграционих процеса.*

И поред наведених проблема постоје **повољни услови за прекограничну сарадњу** граничних јединица локалне самоуправе које ће да препозна и омогући овај план:

- повећавање доступности приграничних јединица локалне самоуправе регије Требиње-Фоча,
- изградња основне комуналне инфраструктуре у приграничним јединицама локалне самоуправе,
- одрживо коришћење прекограничних природних ресурса уз одговарајуће мјере заштите природних вриједности,
- јачање економских и социјалних веза између приграничних регијских цјелина према Хрватској и Црној Гори,
- јачање територијалне кохезије приграничних области – уравнотежен економски, друштвени и еколошки развој,
- подизање капацитета локалних самоуправа за аплицирање и имплементацију пројеката из IPA компоненте,
- увођење НСТЈ номенклатуре и републичку статистику,
- подизање свијести грађана о значају прекограничне сарадње.

ППРС 2025 је утврдио главне зоне интензивног развоја прекограничне сарадње. Међу њима двије су унутар регије Требиње-Фоча:

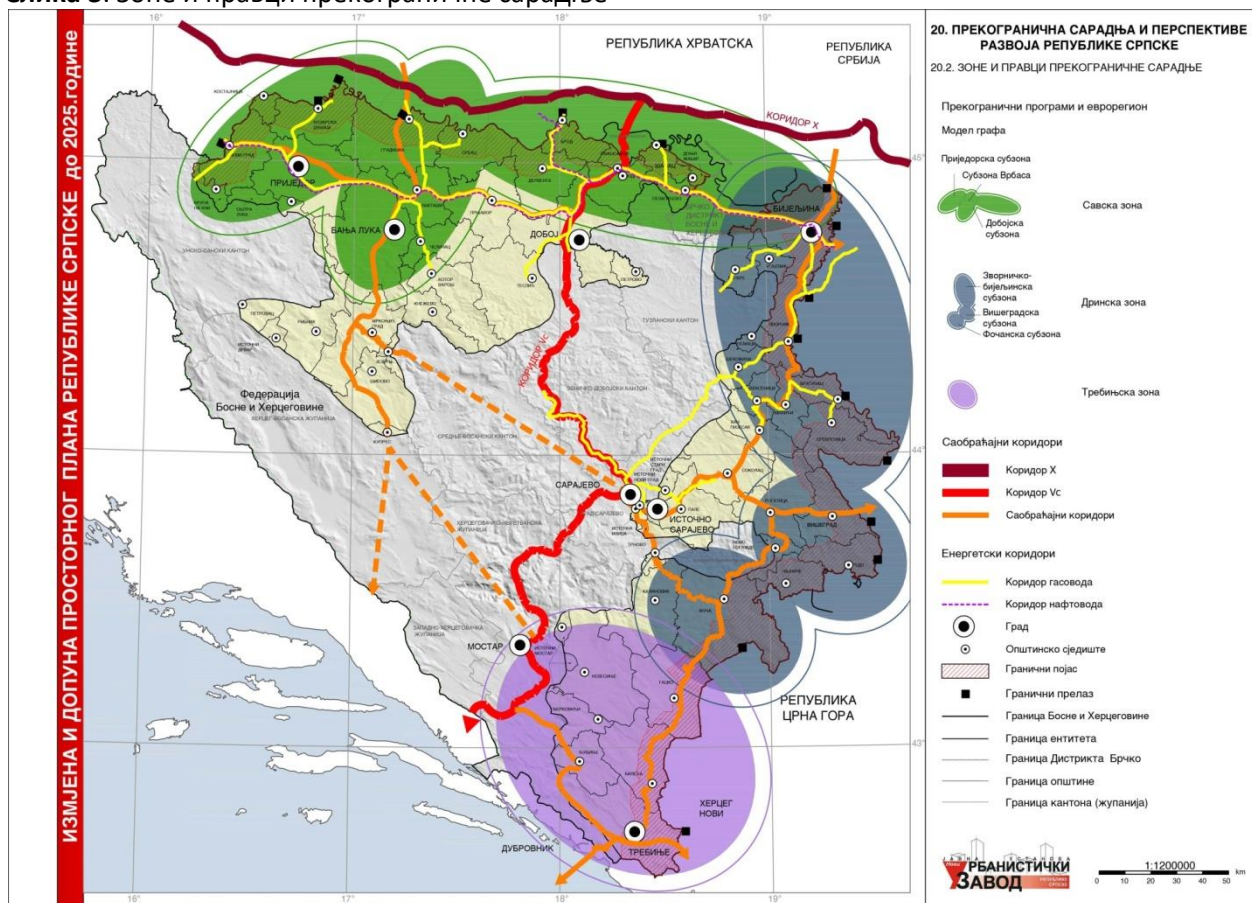
- **Дринска зона** и у њеном оквиру **Фочанска субзона** – са доминантним видом сарадње у области заштите животне средине и туризма, и
- **Требињска зона** – са доминантним видом сарадње у области енергетике, туризма и културе.

Кроз подстицање међусобног приближавања становништва, заједница и економских актера у приграничној области регије Требиње-Фоча, треба стварати чврсте основе за њихов

уравнотежен економски, друштвени и еколошки развој (територијална кохезија). Због специфичности положаја ове регије на крају јужног дијела Републике Српске, посебну пажњу треба посветити јачању приграничних општинских центара и насељених мјеста у њиховом окружењу. Код тога је нужно успостављање регијске просторне политике и дефинисање регијског и локалног институционалног оквира, као и одговарајућих организационих, нормативних и кадровских предуслова, уз подизање свијести становништва о значају процеса прекограничне сарадње.

У предуслове за ефикасно обављање припадајућих задатака у области европских интеграција спада систематско праћење просторних појава и процеса унутар регија– праћење индикатора и формирање заједничке базе података о просторном развоју на регијском нивоу, као и њихово усаглашавање са методологијом и базом података у европској статистици. За ово је веома важан инструмент планирање на регијском нивоу (стратегије, просторни планови, економски пројекти) што би омогућило детаљно сагледавање развојних проблема и потенцијала, те допринијело дефинисању конкретних планских акција за више граничних општина на територији Републике Српске са граничним општинама Црне Горе и Хрватске.

Слика 3. Зоне и правци прекограничне сарадње

Извор: ППРС 2025

Да би се систематски пратио регијски развој града Требиња, односно регије Требиње-Фоча, потребно је у градски и општински систем Града Требиња и општина регије увести систем индикатора којима би се мерили кључни процеси од којих зависи регијски развој:

1. Регијски развој и одрживи урбани системи:

- број становника и њихова регијска дистрибуција;
- катастар и његово унапређење;
- количина заједничких података о свим просторним и развојним појавама (економске, социјалне, еколошке) у локалним самоуправама регије;
- број донијетих планова и заједничких стратешких акција;
- приступачност јединица локалне самоуправе инфраструктури (према методологији за оцјену приступачности из пројекта ESPON – Accessibility)

2. Прекогранична сарадња:

- број прекограничних пројеката у приграничном појасу регије Требиње-Фоча;
- проценат општина које су укључене у реализацију пројеката прекограничне сарадње у регији Требиње-Фоча
- број покренутих прекограничних иницијатива.

Концепт праћења имплементације планског развоја регије Требиње-Фоча могуће је остварити према предлогу из Стратегије развоја Града Требиња 2018-27. Основну оперативну улогу у координацији имплементације имаће *Јединица за управљање развојем*, која би обухватила и тему регијског развоја Града Требиња. Уз ову јединицу посебне задатке би добиле и други органи градске управе као и јавна предузећа и институције попут Агенције за развој МСП, Аграрни фонд и Туристичка организација, све у сарадњи са органима и организацијама општине Фоча и другим општинама на територији регије Требиње – Фоча. У вршењу послова, анализа и закључивања о пројектима које повезују више јединица локалне самоуправе укључиће се и стручна лица из Републике Српске а по потреби и шире. Одлуке доносе органи Града и појединих општина укључених у предлог пројеката.

Б.ИИ. СИСТЕМ НАСЕЉА И ФУНКЦИОНАЛНА ПОВЕЗАНОСТ

Тренутни демографски, економски, социјални и други процеси указују да између градског насеља Требиња и осталих сеоских насеља нису у довољној мери изражени функционални односи и везе да би се плански простор могао сматрати кохерентном насељском структуром. Рурално окружење урбаног центра Требиње је у аграрном смислу депресивно и прате га, између осталог, интензивни процеси депопулације. Ради тога концепција будућег развоја планског простора мора да се заснива пре свега на јачем функционалном и саобраћајном повезивању руралног залеђа са градским центром, односно центром заједнице насеља Ластва као потенцијалним развојним нуклеусом, као и селима међусобно како би се повећавала приступачност услугама у целом планском простору. Унаређењем јавно социјалне инфраструктуре, ефикаснијим интерурбаним саобраћајем, децентрализацијом функција градског центра, сеоско залеђе би могло да се активира и перспективно усмери развој у правцу специфичних и недовољно искоришћених ресурса и потенцијала, пре свега пољопривредних и туристичких. Обнова и оживљање сеоске

економије заснивала би се на креативној интеграцији савремених производних и потрошачких тенденција, као и локалне баштине, ресурса, културе и знања. Без стимулативног вредновања рада и јавне афирмације квалитета и начина сеоског живота у руралним срединама не може да се задржи становништво, нити она могу да се просторно и економски развијају. У селима (где је то могуће) треба подржати развој специфичних функција по којима би били препознатљива у ширим оквирима, подстицати одрживи туризам кроз едукативне садржаје, поштовање традиције, обичаја.

Урбани центар Требиње са својим руралним окружењем мора да се прилагоди и сезонским осцилацијама броја корисника простора, и оријентише на производе и услуге које нуде ресурси у руралном окружењу, туристички потенцијал и претежно висококвалитетна животна средина. Доступни фондови ЕУ чине да овај простор треба разматрати као водећи приоритет просторног развоја Републике Српске.

Типолошка диференцијација насеља је заснована на институционалном статусу, опремљености услугама, као и привредним и комуналним капацитетима, који могу задовољити потребе садашњег становништва и потенцијалних корисника. Функционална диференцијација насеља на подручју Плана је заснована на мрежи насеља Града Требиње, а ова је условљена статусом насеља, опремљеношћу услугама, привредним и комуналним капацитетима, географским положајем, демографским карактеристикама и трендовима и другим факторима. Спровођењем планске концепције, могуће је успостављање кохерентнијег насељског система у коме ће бити хомогенизовани односи између Требиња и осталих сеоских насеља јачег или слабијег развојног значаја у планском подручју.

У том смислу се утврђује се следећа **просторно функцијска и организациона структура мреже насеља Града:**

- **Урбани центар Требиње** као доминантан центар и њему комплементарна стамбена приградска насеља у окружењу (Придворци, Тодорићи, Доње Чичево, Нецвијеће и Арсланагића Мост). Генерално, плански простор има наглашен моноцентричан карактер без хијерхијски орханизоване структуре у насељској мрежи те градско насеље Требиње доминира над околним, граничним, мање више урбанизованим простором. Њега чине приградска насеља одакле се становништво или иселава ка језгру (градском насељу Требиње) или свакодневно мигрира ради задовољења функције рада.
- **Центар заједнице насеља Ластва** који има улогу генератора развоја у свом окружењу, чија зона утицаја није у довољној мери издиференцирана али окупља насеља Горње и Доње Гранчарево, Јазину, Горњи и Доњи Ораховац, Вучја, Жупа, Аранђелово и Клобук.
- **Центар заједнице насеља Граб** који агломерира три, демографски и функционално, највећа насеља у свом окружењу (Орашје Зупце, Богојевић Село, Убла), као и остала насеља са територије месне заједнице Зупци (Жељево, Коњско, Подштировник, Ограде, Куња Главица, Крај, Тули, Турменти)
- **Центар заједнице насеља Моско** чија сфера утицаја перспективно треба да обухвати села Дубочани, Горње Врбно, Доње Врбно, Будоши, Јасен, Брани До и Бориловићи.
- **Центар заједнице насеља Мркоњићи** који перспективно треба да повеже сеоска насеља у Поповом Пољу. У развојном смислу Мркокоњићи су препознати као

перспективни мањи туристички пункт значајног духовног и културно-историјског карактера.

- **Примарна сеоска насеља** - остала сеоска насеља. Она су депресирана у сваком смислу. Мале су густине насељености и немају довољан функционални капацитет.

Минимални ниво институционалне опремљености (осмогодишња школа, здравствена станица, пошта, продавница и месна канцеларија) задовољавају само урбани центар Требиње и центар заједнице насеља Ластва. Туристичке потенцијале има насеље Требиње и у слабијем интензитету насеље Мркоњићи у Поповом Пољу. Зато се у наредном периоду планира већи развој услужних делатности, пре свега у Требињу а посебно оних које се односе на саобраћај, угоститељство и разне видове услуга. То је могуће и због делимично повољне структуре фертилног континента у Требињу (иако је старосна структура веома неповољна), која може повољно да утиче на демографски развој. Такође, просторна концепција мреже насеља захтева да се заједнице насеља Ластва, Моско, Граб и Мркоњићи образују у границама лаке приступачности сваког насеља припадајућем центру заједнице насеља. У будућности је у Ластви и селима које агломерира, могуће унапредити производњу вина и меда, као и смештајне капацитете у домаћој радиности за љубитеље вина и посетиоце који обилазе природне лепоте и вредности требињске регије.

Приградским насељима која имају одређен степен урбаности и у односу на остала сеоска насеља се разликују по популационој величини, кретању и структурама становништва, припадају села Придворци, Тодорићи, Доње Чичево и Арсланагића Мост. Њихов развој базираће се на услужно-производним делатностима у самом Требињу (прерада пољопривредних производа, погони лаке индустрије мањих капацитета, образовне институције, угоститељство, производно занатство, туризам, ...). Посебно се наглашава могућност увођења туристичких капацитета, као услова за пружање комплетнијих услуга туристима у целом планском подручју, комплементарно са понудом урбаног центра Требиње и осталих туристичких садржаја у ширем регионалном окружењу.

Остала сеоска насеља су демографски и социо-економски угрожена и захтевају хитне планске интервенције. Нека од њих поседују један или највише два објекта из домена јавно социјалних служби (четворогодишња основна школа, продавница мешовите робе или мањи угоститељски објекат). Становништво ових села претежно се бави пољопривредом (сточарством или ратарством у мањем обиму). Императив је да у селима која не поседују основне институције социјалне инфраструктуре треба омогућити наведено. Задовољавањем ове кључне предиспозиције за основан квалитет и стандард живота локалног становништва могуће је даље унапређивати развој ових села који треба да буде засниван на различитим типовима пољопривредне производње и прераде (превасходно ратарство, повртарство, виноградарство и воћарство и сточарство на падинама, производња рибе у рибњацима, производи од меда, итд.). Наведено би омогућило да локално становништво буде оријентисано и ка формирању и одрживом развоју агротуристичких фарми. Где је могуће, посебно и перспективно могуће је формирање смештајних угоститељских капацитета у оквиру домаћинства. Кључно је да се сва сеоска насеља „вежу“ за развијенија села или центре заједнице насеља у окружењу. У наредном

периоду, са побољшањем саобраћајних и функционалних веза према општини Билећа очекује се и јача двојна гравитација села са територије Града Требиња, како ка средњој и источној Босни, тако и ка Црној Гори (веза са Бока Которском, Никшићем и Подгорицом). Унапређење саобраћајних веза биће нарочито важно за развој северозападног, неразвијеног, дела Града.

Како планско подручје има неповољну демографску, економску и социјалну структуру, за развој функционалних веза са окружењем значајно је **унапређивање социјалне кохезије**, кроз развој капацитета друштвене инфраструктуре и институционално-програмску подршку у овој области. Ово ће се остварити повећањем доступности основних услуга и то: путем мобилних служби; повезивањем различитих секторских програма; сарадњом јавног, приватног и цивилног сектора у појединим областима, и др. Упркос изразитој депопулацији готово свих насеља на планском подручју, територија Просторног плана, са својим природним и културно-историјским вредностима од признатог националног значаја, представља развојно природно, културно-историјско, туристичко и привредно подручје специфичне понуде, које завређује своје место у комплексној целини која повезује све развојне елементе ширег функционалног окружења.

В. СТАНОВНИШТВО

Резултати пописа становништва 2013. године омогућавају само дјелимичну анализу обима миграционих кретања у посљедњих двадесет година. За потпунију анализу недостају подаци о емиграцији становништва Републике Српске и Босне и Херцеговине, који би требало да нам омогуће детаљније сагледавање вањске миграционе статистике, али и поузданије израде пројекција становништва.

На основу претпоставки на којима се заснива пројекција, број живорођених биће током читавог пројектованог периода мањи од броја умрлих, па демографски развој пријети да буде ограничавајући фактор укупног развоја Град Требиња. Републички завод за статистику Републике Српске објавио је процјену броја становника Републике Српске по петогодишњим старосним групама за 2020. годину. Процјена је рађена на бази природног кретања становништва и унутрашњих миграција у периоду 2013–2020. године. У процјену старосне структуре нису уврштене вањске миграције које у посљедње вријеме све више утичу на обим и структуру репродуктивног и радног контингента. На основу тих података, у протеклих седам године удио младог у укупном становништву остао је приближно исти. Контингент ове популације до 14 година старости тренутно износи 15,1%. На другој страни, удио старог становништва за последњих седам година повећао се са 18,6% на 21,5%. Овакво рапидно повећање посљедица је уласка „baby boom“ генерације у контингент старих лица. Модел репродукције и образац репродуктивног понашања у директној је корелацији са обимом, динамиком и структуром фертилног контингента. На основу садашњих норми плодности и трансформације репродуктивног контингента, урађен је модел краткорочне пројекције наталитета и фертилитета до 2035. године у који су уврштене двије варијанте: прва варијанта константног фертилитета и друга варијанта константног наталитета.

Основне претпоставке које су потребне за пројекције становништва. Посебно су значајне претпоставке о фертилитету и морталитету.

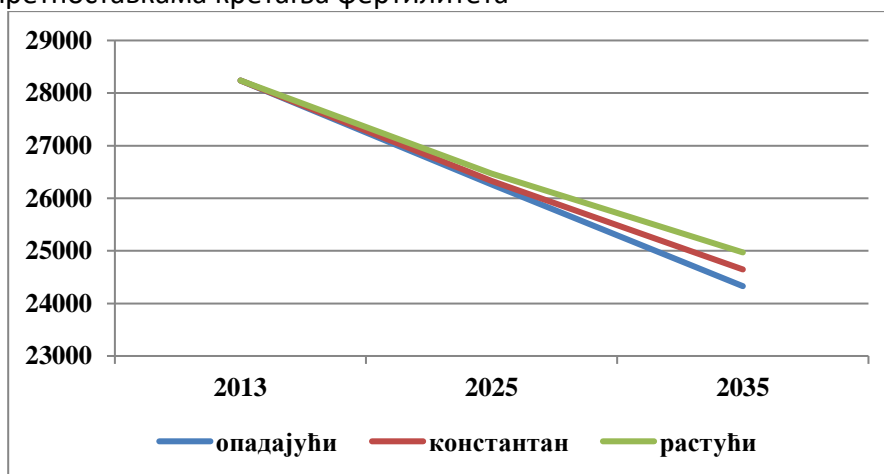
- **Претпоставка о одсуству катастрофа.** Претпоставља се да у пројектованом периоду неће бити ратова, разорних земљотреса, епидемија или глади на овом и сусједним просторима.
- **Претпоставка о полној структури живорођених.** На основу дугогодишњих просјека претпоставља се да ће се у читавом пројектованом периоду рађати 105 дјечака на сваких 100 рођених дјевојчица.
- **Претпоставке о фертилитету.** О кретању фертилитета нису дате јединствене претпоставке, као о осталим факторима који утичу на будући раст становништва. Приликом пројектовања пројекција претпостављена су три нивоа фертилитета: опадајући, константан и растући.

Табела 1. Претпостављена стопа укупног фертилитета за Град Требиње, у периоду 2025-2035. године

Фертилитет	Попис 2013.	Претпоставке	
		2025.	2035.
Опадајући	1,43	1,33	1,23
Константан	1,43	1,43	1,43
Растући	1,43	1,53	1,63

У случају опадајућег фертилитета, на почетку пројектованог периода 2025. године, ће бити на нивоу од 1,33 дјеце по мајци. Константан фертилитет значи да ће у пројектованом периоду стално бити на нивоу од 1,43 дјетета по мајци. Ниво претпостављеног константног фертилитета је на ниво из пописа 2013. године. У случају претпоставке о растућем фертилиту 2025. године би могао бити 1,53 дјетета по мајци.

Графикон 1. Пројектовани број становника за Град Требиње, до 2035. године, према различитим претпоставкама кретања фертилитета

Ниво опадајућег фертилитета, на крају пројектованог периода 2035. године, могао би бити 1,23 дијетета по мајци, док би за растући фертилитет могао бити 1,63 дјетета по мајци, што је испод нивоа потребног за просту замјену генерација.

Удио у укупним рађањима добијен је и примијењен на основу података пописа 2013, године и виталне статистике за период 2013-2020. године и кориштен је до краја пројектованог периода.

Претпоставке о морталитету. За претпоставке о промјенама у очекиваном трајању живота кориштене су моделне таблице Coale-Demeny, модел West. Очекивано трајање живота код мушкараца до 2035. повећаваће се за 0,4 године годишње, односно код жена од 0,3 до 0,5 године. До краја пројектованог периода претпостављено је да ће се полне разлике у корист жена у очекиваном трајању живота смањити са 5,9 на 5,6 година.

Претпоставке о миграцијама. У пројекцијама вањске миграције као фактор нису укључене јер недостају званични статистички подаци. Претпостављена стопа миграционог салда је једнака нули.

Претпоставке о просјечној величини домаћинства. Претпостављено је да ће просјечна величина домаћинства опадати за око 0,1 члана по декади. Очекује се да ће просјечна величина домаћинства 2025. године износити 2,8, а 2035. године 2,7 чланова по домаћинству.

Табела 2. Пројекција укупног становништва и карактеристичних функционалних контингента, према различитим претпоставкама кретања фертилитета за 2025. и 2035. годину¹.

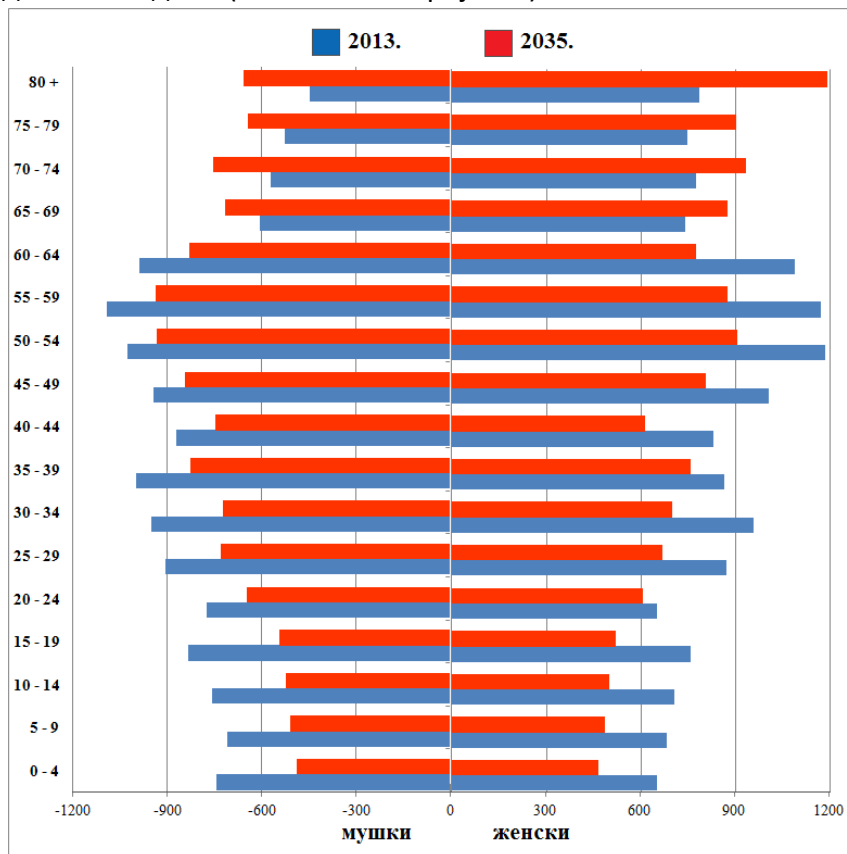
	Број становника	Пројекција	
	2013.	2025.	2035.
Укупно становништво			
Опадајући	28.239	26.259	24.328
Константан		26.362	24.646
Растући		26.465	24.970
Контингент дјеце узраста (0-4 године)			
Опадајући	1.397	961	831
Константан		1.026	954
Растући		1.092	1.075
Контингент дјеце школског узраста (5-19 година)			
Опадајући	4.453	3.691	2.891
Константан		3.729	3.086
Растући		3.766	3.280
Женски фертилни контингент (жене 15-49 година)			
Оп. – кон. – раст.	5.942	4.844	4.676
Контингент старог становништва (65-79 година)			
Оп. – кон. – раст.	3.974	5.046	4.824
Контингент остарјелог становништва (80+ година)			
Оп. – кон. – раст.	1.232	1.341	1.852

¹ Пројекција броја становника израђена је уз помоћ софтвера Spectrum 5 намијењеног за пројектовање становништва.

Према наведеној пројекцији до краја пројектованог периода 2035. године, у свим варијантама претпостављеног фертилитета број одојчади и дјеце јасленог узраста (0-4 године) ће се стално смањивати, а случају константног фертилитета број дјеце биће 954. Контингент дјеце школског узраста (5-19 година) у свим варијантама ће, такође, бити осјетно мањи, а у случају константног фертилитета износиће 3.086 дјеце.

Према пројекцији женски фертилни контингент (жене старости 15-49 година) у случају константног фертилитета ће се до 2035. године смањити на 4.676 или за око 31%. То значи да ће сваке године удио овог контингента опадати за 1,4%. Бројност старог становништва (65 и више година) не зависи од варијанти фертилитета, све ово становништво је већ рођено, тако да се са већом сигурношћу може тврдити да ће се њихов број повећати за око 22%. Тако ће удио овог становништва на крају пројектованог периода бити 6.677 лица. Број и удио остарјелог становништва (80 и више година) до 2035. године би ће се највише повећати, за око 33%.

Графикон 2. Стање 2013. године и пројекција старосне структуре становништва по полу за Град Требиње до 2035. године (константна варијанта)

Графички приказ пројекције полно-старосне структуре становништва за Град Требиње до 2035. годину указује на регресиван тип становништва, који само потврђује претходне констатације о неповољним тенденцијама у демографском развоју и интензивирање процеса старења.

Демографски развој Град Требиња пријети да буде ограничавајући фактор укупног развоја. На основу претпоставки на којима се заснивала пројекција, број живорођених ће током читавог пројектованог периода бити мањи од броја умрлих. Ако би се у претходну пројекцију укључио и број вањских миграната укупан број становника би био значајно мањи.

Прогноза и перспектива становништва

- Град Требиње се суочава са комплексним демографским проблемима који се манифестују константним смањењем стопе рађања и негативним природним прираштајем, повећањем смртности и просјечне старости становништва, смањењем броја ученика у основним и средњим школама и емиграцијом фертилног и радноспособног становништва у иностранство;
- Негативни демографски процеси током протекле двије деценије утицали су на поремећај биолошких структура, које се највише манифестују преко процеса недовољног рађања и демографског старења становништва;
- Простор карактеришу и велика унутрашња помјерања и миграције становништва;
- Миграциони процеси између сеоских и градских насеља утичу на константно смањење руралног становништва, што за посљедицу има негативне промјене структурног карактера;
- Иако Град Требиње тренутно има позитиван салдо унутрашњих миграција процјене указују да ће због истрошености руралних средина унутрашње миграције на релацији село–град, све више губити на интензитету;
- Узроци унутрашњих миграција су различити, а најчешће су у вези са бољим послом, већом зарадом, напредовањем и школовањем;
- Поремећаји у полно-старосној структури и све израженији процес старења у већини руралних насеља у будућности ће и даље негативно утицати на репродукцију становништва;
- Перспектива демографског развоја Града Требиња у највећој мјери ће зависити од обима досељавања становништва, унутрашњих миграција, процеса редистрибуције становништва и повећања броја становника у урбаном подручју;
- Поремећаји биолошког карактера посљедица су каснијег планирања породице, све раширенијег самачког живота, емиграције становништва, али и сложене социоекономске ситуације, психолошких и других фактора;
- Према средњорочној пројекцији до краја пројектованог периода 2035. године у свим варијантама треба очекивати смањење укупног броја становника;
- На основу тренутних репродуктивних норми, 2035. године, може се очекивати смањење женског репродуктивног контингента, што је детерминисано изласком из оквира репродукције генерација са већим процентуалним учешћем;
- Будуће смањење укупног броја становника ће првенствено бити условљено процесима природне депопулације и старења становништва, а највише и од обима унутрашњих миграција у међуопштинској размјени са сусједним општинама;
- Пројектовани неповољни демографски трендови упућују на неопходност активнијег спровођења мјера локалне популационе политике.

Активирање локалне самоуправе у популационој политици и њен допринос у побољшању квалитета живота људи могуће је постићи **стратешким и специфичним мјерама и активностима**, од којих су најважније:

- Идентификовати ресурсе за популациону политику локалне самоуправе;
- Утврдити висину средстава у буџету за локалну популациону политику;
- Идентификовати и активирати све друге изворе средстава и створити организационе претпоставке за њихово прикупљање;
- Дефинисати мјере локалне популационе политике;
- Радити на промоцији рађања и значаја породице;
- У буџету обезбиједити средства за финансирање вантјелесне оплодње;
- Радити на усклађивању рада и родитељства, кроз обухват дјече предшколским васпитањем и образовањем;
- Одредити институционални оквир за спровођење локалне популационе политике, као што је Комисија за популациону политику и професионално лице које се бави локалном популационом политиком.

Град Требиње треба утврдити локалне мјере популационе политике, које ће се финансирати из градског буџета, а може се радити и на прикупљању средстава из других извора, те оснивање фонда за популациону политику или неког другог институционалног облика. Неко од **мјера локалне популационе политике** могле би бити:

1. Мјере за смањење трошкова родитељства (мјере материјалне природе):

- Помоћ породици за новорођено дијете (Беби-пакет)
- Додатак породици са једним родитељем
- Додатак за посебну бригу – помоћ дјечи са посебним потребама
- Посебан додатак за породице са троје и четворо дјеце
- Поклон пакет - школски прибор и књиге
- Помоћ за лијечење стерилитета
- Стипендије за школовање дјеце у средњим школама и на факултетима
- Награде најуспјешнијим ученицима и студентима
- Накнада трошкова путовања до мјеста школовања
- Помоћ у рјешавању стамбеног питања за младе, младе брачне парове
- Једнократна новчана помоћ приликом првог закључења брака.

2. Мјере нематеријалне природе:

- Ширење знања и информација о демографској ситуацији, планирању породице, породици, дјечи и породичном животу.
- Промоција здравља, очување репродуктивног здравља, промоција здравог породичног живота и одговорног родитељства.
- Стварање локалне мреже институција за спровођење локалне популационе политике.
- Покретање и подржавање одговарајућих пројеката релевантних за локалну популациону политику.

3. Мјере организационе и подстицајне природе

- Покретање и спровођење акција и активности за бољи положај породица са дјецом и саме дјеце;
- Медијске кампање о поменутиим акцијама и активностима;
- Евалуација спроведених акција – активности
- Обавјештење јавности о резултатима спроведених активности.

4. Мјере за усклађивање рада и родитељства

- Прилагодити радно вријеме предшколских установа радном времену запослених родитеља
- Прилагођавање радног времена осталих институција радном времену запослених родитеља.

5. Мјере у сфери комуналних услуга

- Олакшице у цијенама комуналних услуга за породице са троје и више дјеце;
- Олакшице за породице са троје дјеце у коришћење грађевинског земљишта;
- Изградња и одржавање дјечијих игралишта на територији општине;
- Уређење слободни површина.

6. Остале мјере

- Побољшање коришћења слободног времена дјеце, бољом културном и спортско-рекреационом понудом.
- Брига за задовољавање потреба дјеце за одмором и рекреацијом, те проналажење могућности за боље одржавање постојећих и изградњу нових капацитета за одмор.
- Успостављање сарадње са другим општинама кроз различите програме и пројекте којима се могу заједнички рјешавати одређена питања, затим размјењивање искуства и информација и евентуалног заједничког дјеловања.
- Стална медијска кампања и обавјештавање јавности о демографском развоју и мјерама локалне популационе политике.

Г. ИЗГРАЂЕНОСТ И ФУНКЦИОНИСАЊЕ ПРОСТОРА

Г.1. НАМЈЕНА ПРОСТОРА И ПРОСТОРНЕ ЦЈЕЛИНЕ

Г.1.1. ОСНОВНА НАМЈЕНА ПОВРШИНА

Планом су одређене и графички дефинисане основне категорије земљишта:

- Грађевинско земљиште
- Пољопривредно земљиште
- Шумско земљиште
- Водне површине

Поред тога дат је и приказ:

- Заштићених и рекреационих подручја
- Инфраструктурних система
- Експлоатације минералних сировина и истражних поља
- Остала земљишта

Основна намјена површина изведена је на основу стања природних ресурса (пољопривредног, шумског, водног земљишта) као и идентификовањем постојећих изграђених земљишта. Извршена је детаљна анализа стања на основу које се дошло до финалног приказа основне намене површина. Тежило се њиховој што прецизнијој идентификацији како би се могли сагледати модалитети инфраструктурног и комуналног опремања, те планирати привредне дјелатности и јавне службе. Планска рјешења су дата на стратешком нивоу, у складу са карактером и нивоом обраде просторног плана, а у складу са стеченим сазнањима о постојећем стању. Планиране зоне грађевинског земљишта предвиђене су у оквиру планираних урбаних и грађевинских подручја, предузетничких зона, туристичких зона и зона осталог грађевинског земљишта. Урбана, грађевинска подручја и остале изграђене цјелине представљена су на карти грађевинског земљишта, те на картама намјене површина и мреже насеља гдје се она могу сагледати у међусобним односима. У планском периоду нову изградњу треба усмјеравати у планирана урбана и грађевинска подручја, у постојеће изграђене цјелине или уз њих, у складу са важећим релевантним прописима. Градња треба да је рационална и што је могуће више енергетски ефикасна, усклађена са околином и еколошки прихатљива. У овом смислу треба развити подстицајне мјере за изградњу у центрима дефинисаним на графичком прилогу мреже насеља. Са обзиром на изражене трендове дисперзивне изградње, очекује се да ће се у планском периоду испољити захтјеви за изградњом и у простору ван планираних урбаних, грађевинских, пословних, туристичких и постојећих изграђених цјелина. Процењује се, ипак, да се грађевинско земљиште ван наведених зона неће проширити у планском периоду више од 1% у односу на постојеће изграђене цјелине ван урбаних и грађевинских подручја, те да стога неће имати веће импликације на концепцију просторног уређења. Грађевинско земљиште ће се уређивати у складу са одговарајућом плановима нижег реда којим ће се прецизно дефинисати његове границе.

Инфраструктурни објекти за које нису разрађена идејна рјешења дефинисани су у виду осовине и коридора унутар којих ће се идејним рјешењима дефинисати прецизне трасе или у виду оријентационе трасе која ће се детаљно утврдити релевантном документацијом (студијама изводљивости, утицаја на животну средину, идејним рјешењима и др). Планирано је очување и заштита шумских и пољопривредних комплекса, и њихово искоришћење у смислу развоја привреде. Евентуална експлоатација минералних сировина планира се у истражним пољима као и на другим површинама на којима је евидентирана појава минералних сировина тек након што се изврше потребна истраживања и ураде посебне студије. Заштићена и рекреациона подручја су зоне природног и културног наслеђа, те појасеви заштите који се утврђују по тематским областима. Следећи савремене трендове у планирању и нарочито основне принципе „отвореног плана“ нису прецизирана чврсто одређена, графички и текстуално децидирана рјешења, већ је синтезна намјена површина је креирана у циљу идентификовања кључних елемената простора који стоје у међузависној вези и који битно утичу на структуру и динамику система. Умјесто локација и траса као физичких елемената система акценат се ставља на активности и комуникације као квантитативно-квалитативне предуслове рационалног дјеловања тржишта. Идентификовањем активности и њихове повезаности комуникацијама препознаје се просторна схема система и потом утврђују његове специфичности у конкретним, посебним условима кроз даље планирање, односно кроз израду одговарајуће урбанистичке и техничке документације. Стратешка одређења и смјернице за организацију, уређење и коришћење наведених земљишта дефинисане су у наредним поглављима.

Г.1.2. ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ

На основу издиференциране функционалне повезаности, карактеристичних доминантних особина, зона утицаја и претежне намене, могу се издвојити следеће **просторне целине**:

- Градско насеље Требиње - комерцијално - туристичка зона
- Попово поље - аграрна зона
- Ластва - еколошко - туристичка зона
- Граб/Оријен - еколошко – туристичка зона

Наведене просторне целине нису прецизно локационо дефинисане, нити административно одређене, него су функционално детерминисане и са заједничким показатељима у организацији насеља, привредних и јавних дјелатности, заштите и др. Зона градског насеља Требиње је најважније развојно жариште читавог Града и заузима површину од 10.027ha, са гушће изграђеним ужим урбаним подручјем и појасом приградских насеља која се интензивно граде, па све до локације будућег аеродрома у Поповом пољу. Урбана и грађевинска подручја осталих насеља у ванурбаном простору – углавном мање целине уз објекте школа и мјесних заједница. Урбане функције и већи потенцијал за развој имају центри заједнице насеља, просторне целине руралне територије – групације засеока и издвојених објеката који су дисперзивно расути у великим просторним целинама шумског и пољопривредног земљишта. Изграђена земљишта нису компактна ни груписана у препознатљиве целине те се не могу сврстати у класичне типове насеља. Због удаљености грађевинских целина, засеока и појединачних објеката отежано је комунално опремање у смислу постизања ефикасних и квалитетних рјешења, те су рурална подручја испражњена.

Уколико би се реализовала планска рјешења у области саобраћаја, инфраструктуре, привреде и јавних служби могао би се очекивати одређени друштвени и привредни напредак.

Г.1.3. УРБАНА И ВАНУРБАНА ПОДРУЧЈА

У складу са системом мреже насеља просторним планом дефинисана су урбана и ванурбана подручја. Остала подручја земљишта различитих намјена (пољопривредно, шумско, водно и земљиште експлоатације минералних сировина, као и дисперзивно расуте мање изграђене цјелине бројних мањих насељских форми и издвојених домаћинстава)

Приликом одређивања урбаног подручја насеља Требиње узете су у обзир промјене у дистрибуцији становништва које су се десиле у протеклом периоду. Тако се већ у постојећем стању уочава појас приградских насеља у широкој површини око гушће изграђеног урбаног језгра. Ова насеља непосредно и свакодневно гравитирају градском центру и готово су његов саставни део. У ужем урбаном подручју заступљена су, поред грађевинског, и друга земљишта (пољопривредно, шумско, водно). Стога се у планском периоду треба посветити пажња да се планирају компактне грађевинске цјелине, у складу са демографским и статистичким показатељима и реалним планским процјенама, како би се избјегло непотребно ширење грађевинских цјелина и уопште ужег и ширег урбаног подручја. Комуналну инфраструктуру и јавне службе није могуће ефикасно финансирати, ни одржавати у зонама разуђене изградње и малих густина изграђености. У овом смислу актуелна је и заштите природних предјела, пољопривредних и шумских земљишта, а нарочито земљишта високог бонитета, као вриједног природног и развојног ресурса.

Услијед наведеног, просторним планом дефинисано је урбано подручје у обухвату од око 10.027 хектара у којем се планира интензивнија изградња и које обухвата сва наведена приградска насеља која непосредно и свакодневно гравитирају ужем урбаном подручју. За ово подручје је предвиђена детљана разрада урбанистичким планом. Обухват плана и његова површина ће бити прецизније дефинисана Одлуком о изради и може бити модификована у складу са потребама и просторно-функционалним захтевима.

Сходно одредбама ППРС, треба тежити да се грађевински рејон минимално повећава, односно ефикасно користи постојећи грађевински фонд.

Г.1.3.1. Уже урбано подручје

Овај простор се планира да прихвати интензивнију изградња, претежно вишепородичног становања, административних, јавних и уопште пословних садржаја. Смјернице за уређење ужег урбаног подручја дефинисаће се урбанистичким планом. Израда урбанистичког плана је обавезна и треба бити приоритетна имајући у виду артикулацију пласних приоритета и захтева у овом подручју. Урбанистичким планом унутар ужег урбаног подручја дефинисаће се зоне грађевинског земљишта и остало земљиште, где ће се градња вршити у складу са

контекстом, традицијом, логиком градског насеља и уз потовање основних параметара урбанистичке регулације и урбаног стандарда.

Сprovedбеним документима просторног уређења обезбиједити разраду рјешења урбанистичког плана. На нивоу насеља такође је неопходно дефинисати архитектонске и пејзажне носиоце идентитета урбане структуре.

Простор ужег урбаног подручја скоро у потпуности је покривен спроведбеним документима просторног уређења, те ће се уређивати у складу са њима до доношења урбанистичког плана.

Г.1.3.2. Шире урбано подручје

Шире подручје обухвата значајне комплексе пољопривредног и шумског земљишта те су у њему планом издвојена приградска грађевинска подручја за интензивнији развој и изградњу. Прецизне границе грађевинских подручја и намјене по зонама одредиће се урбанистичким планом који обухватити овај простор. На графичком прилогу грађевинског земљишта границе грађевинских подручја дате су начелно и примјењиваће се до доношења урбанистичког плана, који ће прецизно утврдити обухват овог подручја. Појас ширег урбаног подручја се разликује од класичног урбаног подручја по томе што има одлике мјешовитих намена, односно и урбаних и руралних карактеристика, са вечим површинама пољопривредног земљишта и становништва које се бави пољопривредом и др. Стога се и мјере уређења могу на различите начине дефинисати тако да се у ширем урбаном подручју омогући развој примарног привредног сектора, и нормално функционисање цјелина руралних подручја док би се уже урбано подручје интензивније градило и комунално опремало. Поједине цјелине у ширем урбаном подручју се такође могу опремати као стамбена насеља кроз израду одговарајућих спроведбених докумената просторног уређења при чему треба тежити што рационалнијем коришћењу грађевинског земљишта и што мањем претварању других земљишта у грађевинско.

Г.1.3.3. Урбана подручја центара заједнице насеља

У преосталом дијелу територије дефинисана су грађевинска подручја за централне просторе центара заједнице насеља: Ластва, Граб, Мркоњићи и Моско. Уз стамбене и делом, пословне зоне, овде планирати јавне садржаје и јавне отворене површине, те јавно зеленило и туристичке садржаје.

Г.1.3.4. Рурална грађевинска подручја

У складу са традиционалном изградњом на овим просторима, евентуалну градњу умерити на правила која ово прате. Примарна сеоска насеља су мала, често врло удаљена, слабо комунално опремљена и демографски девестирана. У овим подручјима приоритетна је пољопривредна производња те се као такви задржавају и адекватно опремају у циљу праћења традиције и трендова становања и рада на земљишту у сопственом власништву.

Неопходно је подстицати сва улагања и иницијативу за било какву изградњу у овим насељима и олакшати процедуре издавања дозвола, настањивања и привређивања. У циљу рационалне изградње и опремања треба развити посебне подстицајне мјере за изградњу у дефинисаним грађевинским подручјима (понуда опремљених локација, обезбјеђење радних мјеста, административне и фискалне олакшице на нивоу јединице локалне самоуправе и др).

Г.1.3.5. Урбани стандард

У смислу повећања урбаног стандарда нарочито је значајно обезбиједити висок стандард становања, инфраструктурну и комуналну опремљеност, адекватну заступљеност трговачких, услужних и културних садржаја те заступљеност јавних дјелатности и сервиса, јавних површина (тргови, паркови, алеје, шеталишта), спортских и рекреативних површина. Режији изградње морају дефинисати прихватљиве индексе заузетости и коефицијенте изграђености парцела који се не смију прекорачивати без сагласности надлежних урбанистичких служби. Неопходно је спроводити све мјере заштите животне средине, од свих облика загађења ваздуха, воде и земљишта. Територије насеља штите се и од других штетних утицаја - вибрација, буке, штетних зрачења и другог. Амбијент насеља се мора унапређивати као дио визуелног и културног идентитета и подизања квалитета урбане опреме. У овом смислу кроз планирање треба тражити добра и атрактивна урбанистичка рјешења, а путем конкурса за јавне објекте афирмисати одрживе стандарде у складу са општим интересом који ће утицати и на културу становања и културу грађења.

Г.1.4. ПОСЛОВНЕ И ПРЕДУЗЕТНИЧКЕ ЗОНЕ

Постојеће и будуће зоне и привредни капацитети евидентирани су на графичким прилозима а планиране зоне дефинисане у поглављу о привреди и индустрији. Израдом урбанистичког плана и ревизијом постојећих докумената просторног уређења детаљније ће се конципирати развој пословних зона у простору урбаног подручја. За зоне које се налазе изван овог подручја је неопходно урадити детаљнију планску разраду. Предузетничке зоне неопходно је опремити свом потребном инфраструктуром, обезбиједити адекватну саобраћајну повезаност и спровести посебне мјере заштите животне средине (пречистачи отпадних вода, заштитни зелени појасеви и др.).

Г.1.5. ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ И ЦЕНТРИ

Туризам је препознат и планиран као један од носиоца привредног развоја Града Требиња и неопходно је посебну пажњу посветити стварању просторних услова за реализацију туристичких капацитета и креирање просторног амбијента за развој туризма. У овом смислу цјелокупна изградња на територији Града треба да се развија у правцу постизања квалитетног амбијента, уређеног простора уз саобраћајнице и туристичке правце кретања. Очуваност природног амбијента и уопште животне средине представља велику предност ових подручја што омогућава развој сеоског и еко туризма. Постојеће и будуће туристичке зоне и дестинације евидентирани су на графичком делу, а планиране зоне дефинисане у поглављу о развоју туризма и туристичке привреде.

Г.1.6. ЗАШТИЋЕНИ ПЕЈЗАЖИ

Начин обављања привредних дјелатности и коришћење природних вриједности у заштићеном пејзажу утврђује се посебним актом о заштити надлежног републичког органа управе, у складу са документима предвиђеним Законом о заштити природе.

Г.ИИ. СТАНОВАЊЕ И СТАМБЕНИ ФОНД

Приметан је одређени број станова чији су власници у другим градовима БиХ или иностранству, а стамбене јединице у насељима Требиње користе/издају повремено или их уопште не користе. Актуелна је и појава више станова у власништву једног домаћинства, који се издају или представљају вид дугорочних улагања и штедње.

Пројекција просторног развоја функције становања и дјелатности стамбене изградње, заснована је на одређеном да се:

- Унаприједи систем одржавања постојећег стамбеног фонда кроз унапријеђење законске регулативе и едукације свих учесника у том процесу;
- Интензивнија изградња станова усмјери на зацртане основне правце просторног развоја, а у складу са прихваћеном дистрибуцијом очекиваног броја становника 2037. године у простору;
- Потребне површине грађевинског земљишта утврде на основу просторних могућности, при чему треба уважавати природне карактеристике појединих локалитета и простора у цјелини, елементе заштите, очувања околине, потребе других дјелатности за простором као и могућности рационалног опремања овог земљишта саобраћајним површинама, те комуналном инфраструктуром;
- Што рационалније искористе површине грађевинског земљишта које је већ ангажовано за потребе становања и стамбене изградње;
- На подручју Града основу за развој функције становања чине активности на санацији, реконструкцији и ревитализацији највећег броја постојећих насеља, те подизања квалитета грађевинског фонда, како у погледу опремљености, просторног стандарда, замјене неусловних стамбених јединица те станова из нужде, тако и у погледу побољшања термичких, звучних и других карактеристика.
- Препознавање потребе и локација за социјалну изградњу и солидаран однос према маргиналним друштвеним групама.

Г.ИИИ. ПРИВРЕДА

Носиоци привредног развоја Града Требиња су сектори, области и гране привреде које могу да издрже конкуренцију на домаћем и иностраном тржишту: **прерађивачка индустрија, агрокомплекс и туризам**. Подстицање развоја ових дјелатности, као и других за које постоје потенцијали и ресурси, спроводиће се директним и индиректним мјерама које ће бити у функцији неведених циљева. Оптимално коришћење ресурса биће у функцији унапређења привредног раста и развоја, стварања додатне вриједности веће технолошке сложености, раста продуктивности, ефикасности и конкурентности, уз поштовање свих мјера заштите животне средине и одрживости. Основни предуслови реализације просторног развоја привреде су обезбјеђење саобраћајне и инфраструктурне

опремљености цијелог подручја Града (нарочито његовог руралног дијела), мултифункционално повезивање урбаних и руралних дијелова, планског уређења и контролисане изградње простора, одрживог коришћења природних добара и координисане подстицајне политике Републике Српске и Града Требиња (намјенски државни и други фондови, подстицање предузетништва, инфраструктуре, инвестиција, извоза, и др.). Основа привредног развоја града Требиња је модернизација, дигитализација и диверсификација прерађивачке индустрије, бржи развој предузетништва и што је најважније, већа уписаност младог образованог становништва.

Г.ИИ.1. ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ - КАПИТАЛНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ

У периоду 2019-2023. планирано је 11 капиталних инвестиција вредности око 3,5 мил. ЕУР (6,7 мил КМ). Из области привреде планирано је инфраструктурно опремање зоне Бањевци (кредитна средства) и укрупљавање пољопривредних површина (средствима Аграрног буџета).

Капитални пројекти:

- Изградња система за наводњавање Требињског и Петровог поља, укупне површине 1.100 ха. Вриједност инвестиције је око 2,6 мил. ЕУР, учешће Града Требиња је 15%. До сада је на водоводном систему „Зубачки плато“ урађено око 12 км потисног и дистрибутивног цјевовода, те резервоар „Припорац“ од 500 м³;
- Инфраструктурно опремање зона Волујац и Бањевци;
- Укрупњавање пољопривредних површина.

Значајније **капиталне инвестиције** у требињским насељима:

- Уређење локација: Центар града, Брегови, Ложиона, насеље Крш и уже градско језгро;
- Петрово поље: Изградња супраструктуре;
- Засад и Мостаћи: фазна изградња канализационе мреже од Гимназије и Центра средњих школа до Мостаћа;
- Хрупјела: решавање водоснабдијевања домаћинстава у горњим дијеловима насеља;
- Бањевци: изградња инфраструктуре (локални путеви);
- Ластва: чишћење ријеке, изградња пројекта планске градње викенд насеља у Ластви уз обалу Требишњице;
- Полице: обнова путева до излетишта и старих утврђења Страча, Петрине и Голог брда;
- Тина и Гучина: комунално уређење, уређење тока потока Лушац;
- Мокри Долови: уређење насеља, прилазних тротоара и зелених површина (око зграда “Неимарства”);
- Брегови: супраструктура;
- Горица и Виногради: инфраструктура;
- Дражин До: инфраструктура и комунално опремање;
- Придворци и Тодорићи: пољопривредни подстицаји;

- Саобраћајно повезивање Љубомира, Загоре и околних села са центром града и подстицање пољопривреде.

Табела 3. Капиталне инвестиције у Граду Требињу 2019-2023. (у хиљ. КМ)

Инвестиција	Носилац МЗ	Оцена Вред.	2019.					2020.				2021.				2022.					2023.				
			Б	К	Г	О	Г	О	Б	К	Г	О	Б	К	Г	О	Б	К	Г	О	Г				
1 Рек. Старог града	Град, Центар Донатор	174,1	3.080	280	300	100	200	300	100	200	400	100	100	500	500										
2 Рек. објекта за Херцег. кућу	Град Центар	171,6	115	55			60																		
3 Рек. ст.-пос. објекта на Тргу слободе -пијачна зграда	Град Центар	171,0	300	300																					
4 Изградња саобр. -Волујац	Град Волујац	170,5	400				200			200															
5 Изградња вод. мреже- Волујац	Град Волујац	170,3	250				150			50			50												
6 Укрупњавање пољ. површина	Град-Аг. фонд	166,4																							
7 Инф.опремање зоне Бањевци	Град Горица	163,0	200							200															
8 Изградња вод. мреже –Волујац и Ново Требиње	Град Волујац	162,5	900				300			300			300												
9 Валоризација Билећког језера	Град, Донатор	120,5	800				50				300	100		350											
10 Изградња пос. простора у зат. пливачком ком.	Град Полице		700						600		100														
11 Рек. пос.простора			100	100																					
			6.745	635	300	100	660	300	300	700	450	500	400	500	250	300				350					
				1.035			1.960			1.850															

Извор: Средњорочни план капиталних инвестиција Града Требиња.

Напомена: Б-буџет, К-кредит, Г-Грант, О-остало.

Г.ИИ.2.МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ

Ради остварења капиталних и водећих инвестиција у насељима Града, дефинисане су **мере и инструменти** за претпоставку имплементације истих.

Економско-финансијске мере:

- Изградња Фабрике воде - постоји више локација (извориште Врело око, локације на Горичком језеру, и др.), за отварање фабрике и флаширање питке воде;
- Подстицање директне и индиректне изградње и покретање производних погона у руралним подручјима;
- Подстицање органске пољопривредне производње;
- Развој система наводњавања пољопривредног земљишта;

- Коришћење структурних мјера аграрне политике;
- Пореске олакшице и ослобађања, гарантоване откупне цијене, субвенције, премије;
- Инвестициони кредити;
- Привлачење стратешких партнера, донатора и других инвеститора;
- Подстицање пројеката диверсификације непољопривредних и пољопривредних активности на селу;
- Подстицање развоја органске пољопривредне производње кроз оснивање кластера, развој производних ланаца и тржишта органске пољопривредне производње;
- Унапређење предузетничке инфраструктуре (смањивати административне препреке за развој предузетништва);
- Подстицање женског предузетништва, посебно у руралним подручјима;
- Успостављање функционалног система правилног коришћења, адекватне заштите и управљања шумама и шумским земљиштем (превођењем изданачких шума у високе, мелиорацијом деградираних шума у високопродуктивне састојине, мелиорацијом изданачких шума лошег квалитета, реконструкцијом некавалитетних деградираних високих шума у квалитетније и интензивном негом и заштитом постојећих шума у свим фазама развоја), спречавање бесправне сјече, пошумљавање голети и шумског земљишта, рационално коришћење дрвета као сировине у прерађивачке сврхе;
- Смањење процента губитака на водоводној мрежи, путем осавремењавања мреже, ефикаснијег одржавања, прецизнијег мјерења и спречавања нелегалне потрошње воде; зауставити испуштање комуналних и отпадних индустријских вода директно у водотоке;
- Повећање ловних и риболовних станишта, планско повећање бројности и структуре дивљачи и порибљавање;
- Повећање енергетске ефикасности у потрошњи енергије и смањење дистрибутивних губитака;
- Изградња нових производних капацитета (уљаре за маслиново уље, хладњаче, и др.);
- Подстицање ширења производног асортимана у смислу развоја нових производа у складу са потребама тржишта;
- Јачање препознатљивог бренда домаћих производа;
- Развијање програма оријентисаним ка производима веће бруто додате вриједности;
- Подстицање домаћих и страних инвестиционих улагања кроз докапитализацију или кроз изградњу нових индустријских погона;
- Смањење постојећих баријера за лица са тешкоћама у кретању, њихово укључивање на тржиште рада;
- Реализација програма увођења стандардизације квалитета домаћих производа у складу са стандардима на тржишту Европске уније (смањење индиректне трговинске баријере за извоз роба из Републике Српске);
- Подстицање развоја занатства у руралним подручјима, гдје ова дјелатност може да има значајну улогу у развоју туристичког производа и пољопривредне дјелатности;
- Директно подстицање сточарске и биљне производњу (премије);
- Субвенционисање производње аутохтоних херцеговачких производа;

- Изградња блок система хладњача-откупне станице, запремине 50-80 м3;
- Подстицање развоја виноградарства и узгоја дувана.

Техничке мере:

- Подизање нивоа техничке опремљености и увођење агротехничких мјера у циљу повећања продуктивности (повећати плодност земљишта адекватном обрадом);
- Производња здраве хране и брендирање пољопривредних производа;
- Развијање метода за смањење губитака на електро-енергетској мрежи;
- Стварање позитивног пословног окружења за индустријска предузећа (увођењем једноставне процедуре за отварање нових предузећа, усавршавањем и дистрибуцијом информација, финансијском подршком у облику start-up кредита, пореске олакшице и олакшице приликом отварања нових радних мјеста, развојем предузетничке културе, развојем и едукацијом кадровског потенцијала);
- Формирање информативног система о brownfield на свим нивоима;
- Развој знања о brownfield локација и проблемима и могућностима оваквих простора;
- Подстицаји за подршку опремања лабораторија;
- Бесплатна услуга коришћења пољопривредне механизације;
- Оснивање Фонда за повратак на село и обнову сеоских газдинстава;
- Доношење Програма сарадња са дијаспором у циљу активирања свих потенцијала дијаспоре;
- Изградња стамбеног објекта за младе и високообразоване брачне парове.

Организационе мере:

- Смањење на најмању могућу мјеру неконтролисане конверзије пољопривредног земљишта у друге врсте земљишта;
- Јачање веза пољопривредне производње и финансијских институција;
- Оснивање добровољних специјалистичких задруга и пољопривредних удружења, како би се обезбиједио заједнички наступ на тржишту пољопривредних субјеката са овог простора;
- Формирање програма обуке и едукације пољопривредних произвођача;
- Формирање Центра за сертификацију пољопривредних производа;
- Управљање шумама и успостављање програма заштите шума и одрживог туризма и ловства;
- Заштита насеља, индустријских комплекса и пољопривредног земљишта од спољних и унутрашњих вода;
- Увођење стандарда и стимулативних мјера за изградњу енергетски ефикаснијих објеката, као и подстицање изградње објеката за коришћење обновљивих извора енергије уз примјену постојећих прописа из ове области;
- Подстицање и развој кластера и инкубаторе разноврсних дјелатности;
- Обука и оспособљавање кадрове у складу са потребама нових захтјева у производњи;
- Јачање јавно-приватног партнерства;

- У потпуности реализовање програма подршке samozapošljavanju, отварање нових радних мјеста, побољшање радне снаге кроз програме сталног образовања и обуке уз повећање учешћа маргинализованих група, итд;
- Успостављање новог модела задругарства и створање предуслова за значајно повећање производње и стварање сировинске базе за покретање прерађивачке индустрије;
- Формирање Канцеларије за развој Града Требиња.

Правне мере:

- Подржавање активности у циљу допуне пореских закона којима би се оствариле повластице за покретање производних активности у руралним подручјима;
- Уношење идеја о brownfield-у у легислативу општина и градова;
- Увођење нових пореских и фискалних инструмената који би поспјешили brownfield инвестиције;
- Преиспитивање локалних стандарда у грађевинарству, везаних за кретање особа с тешкоћама у кретању;
- Увођење институције градског менаџера и главног градског урбанисте;
- Усвојање адекватне категоризације занатских дјелатности.

Фокус просторне организације привредних дјелатности усмерен је на изградњу комплетне инфраструктуре у зонама Волујац и Бањевци.

У складу са концентрацијом радне снаге и постојећих привредних капацитета очекује се доминантан развој привреде унутар урбаног подручја, али се и предлажу мјере за активирање ванурбаног подручја, нарочито у смислу активирања природних ресурса и квалитетних земљишта. Пољопривредна производња везана је за комплексе пољопривредног земљишта. Интензивна пољопривредна производња актуелна је прије свега на земљиштима квалитетних бонитетних категорија на којима се могу очекивати бољи приноси. Шумарство је везано за шумска земљишта. Индустрија и производне дјелатности планира се у предузетничким и индустријским зонама, али и урбаним и грађевинским подручјима, и на свим другим локацијама које се документацијом нижег реда буду анализирале као погодне за реализацију производних дјелатности. Саобраћај као привредна грана има претпоставку развоја услед планирања коридора од регионалног и међународног значаја, те се може очекивати већи промет путника и робе. Већи промет може се очекивати и као посљедица планираног развоја привреде и туризма. Планирани саобраћајни капацитети вежу се превасходно за саобраћајну инфраструктуру и путничке и робно-транспортне терминале. Трговина се планира у највећем дијелу у урбаном подручју али и у планираним пословним зонама, те свим урбаним и грађевинским подручјима.

Г.ІV. РАЗВОЈ ТУРИСТИЧКЕ ПРИВРЕДЕ

Развој туризма на простору ПП Града Требиња ослањаће се на на три системска нивоа:

- националном;
- регионалном (МТО);
- градском.

Субординација и синхронизација активности на сва три нивоа би требало да синергетски допринесе значајнијем унапређењу овог сектора, а последично унапреди развој читавог подручја Града Требиња. На основу тога, једна од развојних шанси подручја које је обухваћено ПП Града Требиња јесте развој **одрживог туризма**, који подразумева развој туристичке привреде у складу са капацитетима животне средине. С једне стране, циљ овакве концепције јесте упознавање великог броја посетилаца са туристичким вредностима подручја и активирање осталих комплементарних делатности које би омогућиле развој туризма или би биле његова последица (сточарство, шумарство, производња здраве хране, пића), док би са друге, ове активности биле организоване на начин да не угрозе еколошку равнотежу и биодиверзитет.

Просторно-функционална структура ПП Града Требиња за развој туризма обухвата:

- **туристичке кластере**, као ресурсну основу и основна подручја туристичког развоја; просторно-функционалне целине обједињене туристичке понуде са целим туристичким дестинацијама сродних карактеристика и сегментима кружних и линеарних туристичких праваца и секундарним туристичким просторима; засновани су на економском искуству и концентрацији ресурса; на глобалном туристичком тржишту уместо конкуренције појединачних туристичких понуђача доминирају туристички кластери; пракса је показала предност кластера у односу на појединачне наступе.
- **туристичке просторе** – делови туристичких кластера са touring правцима (туристичке туре и транзитни туризам), дестинацијама и местима за одмор; према ресурсима деле се на *примарне туристичке просторе* који обухватају површинске целине туристичких дестинација, кружне и линеарне међународне и националне путне правце и концентрисана/тачкаста места међународног и националног значаја и остале (градско насеље Требиње), *секундарне туристичке просторе* и *места претежно регионалног значаја* (руралне средине).

Туристичке кластере и туристичке просторе Града Требиња, укључујући културно-историјско наслеђе (42 национална споменика БиХ, 88 добара са Привремене листе националних споменика БиХ, 10 добара са Листе петиција, 100 добара која су у евиденцији Завода и 154 археолошка локалитета), културне, уметничке и спортске манифестације, гастрономију и традиционалне производе треба повезати са итинерерима у регији, чиме би се обезбедио **интегрални регијски развој туризма** (МТО Старохерцеговачке регионалне целине).

На простору ПП Града Требиња издвајају се **туристичке зоне**, које се истичу богатством и разноврсношћу природних и антропогених туристичких вредности. Туристичке зоне

обухватају више туристичких локалитета, који се својом туристичком понудом међусобно допуњују.

На простору ПП Града Требиња издвајају се:

- **Туристичка зона Градског насеља Требиње** – урбанистичким планом дефинисана просторна целина са бројним природним антропогеним туристичким вредностима;
- **Туристичка зона Попово поље** са више од 50 сеоских насеља на територији Града Требиња повезаних друмским саобраћајницама са Љубињем, Неумом, Сланом, Дубровником и другим градовима ван оквира ПП Града Требиња;
- **Туристичка зона Љубомирска долина** – потенцијална туристичка осовина са више од 50 сеоских насеља дуж друмске саобраћајнице Јасен – Моско – Подвори – Љубомир - Домашево – и даље преко Градца до Љубиња.
- **Туристичка зона Зупци** са доминантном планином Оријен и са више од 20 сеоских насеља између Града Требиња и Боке Которске (Црна Гора) и
- **Туристичка зона Ластва** – просторна целина са око 10 сеоских насеља око долине Требишњице кроз који пролази друмска саобраћајница са граничним прелазом према Црној Гори.

Туристичка зона Градског насеља Требиње је главна рецептивна туристичка зона на територији ПП Града Требиња са најважнијим просторним обухватом у коме се развија туризам и у коме његови трансформациони ефекти (позитивни и негативни) долазе до пуног изражаја, а она је такође и најпогоднији просторни оквир даљег туристичког развоја.

Сви облици туризма на простору ПП Града Требиња требало би да делују усаглашено, односно да потенцијални корисници комбинују неколико видова туризма. Јединство садржаја јесте регионалног карактера и подразумева постојање заједничких итинерера са суседним општинама и градовима Старохерцеговачке регионалне целине (МТО). Организација туризма захтева укључивање конвенционалне и традиционалне производње у јединствен привредни систем чиме би се омогућила већа запосленост локалног становништва, повећање конкурентности и успорио демографски губитак у појединим деловима Града Требиња. Основно полазиште јесте зановано на активирању свих потенцијала планског подручја на начин да се корисник најпре информише о предностима и туристичким вредностима овог простора, организовано или индивидуално комфортно доведе до туристичке дестинације, смести у квалитетним објектима, садржајно проведе време боравка и поново врати. Неопходност едукације градске управе и локалне заједнице о улози и значају туризма, маркетиншки пробој на европско тржиште, повећајне саобраћајне доступности осавремењивањем саобраћајне мреже и квалитетани смештајни објекти предуслови су реализацији ове концепције.

Предвиђена организација и интегрисање туристичке понуде Града Требиња са туристичким зонама у окружењу (МТО Старохерцеговачке регионалне целине), као и њихово повезивање кружним кретањем туриста и излетника омогућиће развој препознатљивог туристичког производа, попут прстенастог повезивања 12 аустругарских

утврђења на територији МТО. Осим тога, потребна је **заштита најатрактивније и потенцијално најкомерцијалније туристичке локалитете** на простору ПП Града Требиња, у првом реду долинских простора и акваторија, уз усмеравање и контролу коришћења, изградње и уређења, као и повећање смештајних капацитета активирањем јавног и приватног сектора.

Од значаја за развој препознатљиве туристичке понуде јесте **идентификација аутентичних руралних етноцелина и духовних обичаја** (верски празници, сабори, друге светковине, сајмови и такмичења) различитих ентитета и њихових традиционалних кухиња.

Имајући у виду тренутно стање туризма на простору ПП Града Требиња и могућности за његов развој ослањају се на постојеће позитивне трендове, покушавајући да њих ојачају а самим тим смање или елиминишу постојећа ограничења, кроз следећа **стратешка опредељења**:

- формирати заједничку туристичку понуду која би објединила разне туристичке садржаје на простору ПП Града Требиња са МТО Старохерцеговачке регионалне целине;
- искористити стратешку локацију и близину глобално признатих дестинација као што су Дубровник и Котор;
- извршити повезивање туристичких капацитета на простору ПП Града Требиња
- заједно са суседним општинама и градовима (МТО) конкурисати за европске пројекте у области туризма;
- имплементирати усвојену развојну стратегију туризма;
- реално утврдити домете појединих туристичких дестинација и рангирати приоритете реализације предвиђених развојних пројеката;
- препознати потенцијал за развој нових пројеката и производа у области туризма;
- проширити асортима постојећих и развој нових туристичких производа;
- успоставити интерсекторске односе – култура, образовање, трговина, спорт, саобраћај, привреда и економија;
- преоријентисати транзитни туризам у друге видове туризма јачањем туристичких капацитета;
- унапредити стање комуналних система и изградити нове капацитете;
- мултидисциплинарно спровести едукацију стручних кадрова и локалног становништва у складу са принципима одрживог развоја туризма;
- квантитативно и квалитативно побољшати стање смештајних капацитета уз значајан удео приватних рецептивних објеката;
- остварити консензус јавног и приватног сектора о потреби успостављања нове организационе структуре; повећати број запослених у делатностима за пружање смештаја, припреме хране, хотелијерства и угоститељства; оперативно провести реконструкцију организационе структуре те задати нове одговорности запосленима; успоставити јасан модел евалуације рада запослених и проводити евалуацију; проводити едукације и тренинге на подручјима с највећим недостатком капацитета);
- унапредити међусобну комуникацију између учесника у туризму;
- дефинисати делове територије у којима се одвијају поједини облици туризма;

- обновити традиционална села који би били окосница руралног туризма;
- унапредити маркетинг кроз пројекте, промотивне и информационе програме и рекламне кампање;
- конституисати институционалне оквире ради увида у надлежности појединих активности у простору везаних за туризам и комплементарне делатности;
- санирати еколошки угрожена подручја.

У концепцији развоја туризма на простору ПП Града Требиња, **спорт је интегрални део туристичке понуде**. Он се реализује и кроз разоноду, побољшање психофизичких способности становништва, кроз развој такмичарског духа преко групних (фудбал, одбојка, кошарка, рукомет) и појединачних спортова (атлетика, пливање, роњење, борилачке вештине, гимнастика, бициклизам, брдски бициклизам), који се могу реализовани на простору ПП Града Требиња. **Рекреација**, коришћење времена на непрофитан начин, али и психолошко и терапеутско освежење за тело и дух, јесте уз спорт, саставни део туристичке понуде, а реализује се кроз различите активности (уживање у природи, параглајдинг, банџи џампинг, планинарење, слободно пењање, номад, кану и фото-сафари). Спорту и рекреацији се у развојној концепцији развоја туризма на простору ППГ Требиња мора посветити већа улога у контексту интегралне туристичке понуде.

Очекивани резултати развоја туризма на простору ПП Града Требиња везани су за:

- побољшање конкурентности туризма;
- повећање девизног прилива од туризма и комплементарних делатности;
- унапређење туристичког промета;
- пораст броја запослених у туризму и комплементарним делатностима.

Туризам на простору ПП Града Требиња треба да:

- подстиче развој позитивног имиџа на тржишту;
- унапреди мониторинг и одрживо коришћење природних и антропогених туристичких вредности (одрживи туристички ресурси);
- побољша укупан квалитет живота становништва;
- обезбеди заштиту туристичких потрошача.

У оквирима природних и антропогених туристичких потенцијала на простору ПП Града Требиња треба обезбедити бољу позицију туристичке делатност у структури привреде, јер за то постоји евидентна утемељеност у различитим туристичким садржајима. У циљу унапређења туризма, као **одрживе компоненте развоја**, потребно је унапредити (обезбедити) следеће предуслове:

- интегрални туристички развој изражен кроз хоризонталну (суседне општине и градови; МТО) и вертикалну координацију;
- спремност локалне заједнице за значајније активирање природних и антропогених туристичких ресурса (јавни и приватни сектор);
- комплементарне привредне и ванпривредне делатности које би могле опслуживати туристичко-угоститељске објекте;

- унапредити делатност пружања смештаја, припреме хране, хотелијерство и угоститељство;
- интеррегионална и интрарегионална саобраћајна повезаност;
- управљање токовима посетилаца дестинације (дефинисање зона укрцавања и искрцавања за туристичке аутобусе у самом центру; уређење локације за дужи паркинг аутобуса и аутомобила ван строгог центра; организовано вођење од стране сертифицираних туристичких водича; осмишљавање система паркирај и вози – park and ride и др.);
- маркетинг (стандардизован упитник – дистрибуиран према даваоцима туристичких услуга, и одговор на постављена питања од стране туриста).

Озбиљно бављење туризмом не познаје административне границе. Због тога је потребна координација и заједничко деловање суседних општина и градова, те третирање простора као **јединственог природног система** (интерно) и као **дела ширег природног и антропогеног подручја** (екстерно).

Планска концепција развоја туризма на простору ПП Града Требиња мора бити оријентисана на каузалну-системску повезаност простора, односно позиционирање туризма на начин да се веже на свеукупну туристичку понуду Старохерцеговачке регионалне целине (општине Чајнице, Србиње, Требиње, Љубиње, Билећа, Гацко, Невесиње, Калиновик, Горажде), кроз **међуопштинску туристичку организацију** (МТО; Стратегија развоја туризма Републике Српске за период 2011–2020. године), али и кроз сарадњу са туристичком понудом Херцеговачко-неретванског кантона (Федерација Босне и Херцеговине), Дубровачког и Црногорског приморја (осигурати средства за ангажман туристичке агенције на том простору, формирати туристичке кампање на том простору).

ГРАД ТРЕБИЊЕ ЈЕ ДЕСТИНАЦИЈА РУРАЛНОГ И АКТИВНОГ ОДМОРА ВИСОКОГ НИВОА КВАЛИТЕТА И ИЗУЗЕТНОГ ОДНОСА КВАЛИТЕТА И ЦЕНЕ. КАО ДЕО ТУРИСТИЧКО-ИСКУСТВЕНЕ ЦЕЛИНЕ ДУБРОВАЧКОГ И ЦРНОГОРСКОГ ПРИМОРЈА, ГРАД ТРЕБИЊЕ СВОЈИМ ПОСЕТИОЦИМА ПРУЖА ЈЕДИНСТВЕНУ КОМБИНАЦИЈУ ЕНОГАСТРОНОМИЈЕ, ХЕРЦЕГОВАЧКЕ ГОСТОЉУБИВОСТИ, АУТЕНТИЧНЕ ТРАДИЦИЈЕ И КУЛТУРЕ И РАЗНОВРСНОГ КРАЈОЛИКА.

Организација и развој туризма Старохерцеговачке регионалне целине на **међуопштинском моделу** подразумева непосредну заинтересованост свих учесника у оквиру МТО у коришћењу простора, усаглашавање њихових интереса и концепт јавно-приватног партнерства. МТО је носилац дестинацијског туристичког менаџмента и маркетинга. Обликовањем интегралног туристичког производа МТО Старохерцеговачке регионалне целине постаје конкурентнија туристичка дестинација, а градови и општине у њеном саставу постају део јединственог туристичког производа (**одрживи интегрални развој туризма**).

Комплексност туристичког развоја и планирања на нивоу МТО Старохерцеговачке регионалне целине захтева ефикасност у координацији великог броја активности, као и балансирање испрлетених интереса бројних заинтересованих страна – stakeholdera.

Међународна искуства успешних туристичких дестинација показала су да је организовање туризма на средњем нивоу, аналогно МТО Старохерцеговачке регионалне целине, најбоље институционално решење за координисање (функционисање) туристичке делатности, али и других активности/делатности везаних за туризам. Општине и градови у оквиру МТО Старохерцеговачке регионалне целине би, на основу наведеног, заједно са туристичком делатности требало да постану главни извор њиховог финансирања. Међународна искуства су такође показала да не постоји јединствен benchmark за МТО, чије су структура, одговорност и обим деловања одређени дестинацијом коју представљају. Улога МТО Старохерцеговачке регионалне целине би требало да се своди на следеће **туристичке функције**:

- координацију туристичке делатности у оквиру простора МТО Старохерцеговачке регионалне целине са јавним и приватним сектором и туристичком делатношћу. Ово укључује усклађивање стратегије туризма са стратегијом економског развоја, консултације у вези унапређења опште и туристичке инфраструктуре и др.;
- туристички маркетинг са фокусом на промотивне активности (страно и домаће тржиште) и израду промотивног материјала, укључујући туристичке брошуре које се излажу у инфо-центрима (центри за информисање туриста – важан део туристичке инфраструктуре) и другим погодним местима без финансијске надокнаде; дефинисати туристичке сајмове за посету према позиционирању дестинације; проводити маркетиншке кампање помоћу дигиталних канала; пратити утицај кампања на профиле друштвених мрежа; правовремено освежити изглед и функционалност веб – странице и мерити перформансе; креирати мултимедијални садржај према дестинацијском позиционирању и конзистентно га презентовати путем свих маркетиншких канала комуникације;
- промоцију градског туризма и других видова туризма (meetings, incentives, conventions, and events – састанци, подстицаји, конференције и манифестације).

МТО Старохерцеговачке регионалне целине требало би да буду активне кроз развој дестинацијски менаџмент (провести анализу тренутног стања смеђе сигнализације и других система означавања туристичких интересних тачака, израдити документацију, осмислити дизајн означавања интересних тачака и терасног инвентара угоститељских објеката), укључујући:

- стратешко планирање;
- израду петогодишње стратегије туристичког развоја;
- израду годишњег маркетинг-плана;
- планирање активности у домену MICE сектора;
- планирање финансирања туристичких активности;
- истраживање стабилних тржишта (Босна и Херцеговина, Србија, Турска), потенцијалних тржишта (Француска, Грчка, Шпанија, САД и Русија – према њима усмерити већину маркетиншких активности) и непредвидивих тржишта (Немачка, Кина, Малезија, Пољска, Кореја) и
- помоћ туристичким оператерима у развијању пословних способности и производа.

Обједињавање расутих и некоординираних активности са туристичким развојем МТО Старохерцеговачке регионалне целине јесте кључна компонента унапређења туристичке индустрије Града Требиња.

Улога МТО Старохерцеговачке регионалне целине за развој туризма на простору ПП Града Требиња јесте значајна у домену унапређења **пословног туристичког амбијента**. Комплексност и динамика туристичке индустрије, у којој преовладавају мала предузећа са ограниченим могућностима у погледу финансијских средстава, иновација и регрутовање квалификованих кадрова, захтевају **континуирану подршку јавног сектора** путем различитих програма са циљем унапређења њихових пословних способности, где би улога МТО Старохерцеговачке регионалне целине, као координационе организације, била пресудна.

Едукација за пружаоце туристичко-угоститељских услуга и мониторинг односа према клијенту и мониторинг укупног учешћа локалног становништва у туристичкој делатности, један је од примарних задатака јавног и цивилног сектора са циљем да се осигура стална добродошлица гостима, промоција туризма као избора /делатности/, координисано ангажовање на плану маркетинга, као и веће учешће цивилног сектора у туристичком промету (успоставити сарадњу са специјализованим образовним институцијама, осмислити концепт едукација и осигурати средства за реализацију пројекта, детектовати заинтересоване учеснике и успоставити комуникацију, проводити едукације и евалуирати успешност те задовољство учесника).

Туризам као радно интензивна делатност, заслужује посебну пажњу и консултације са учесницима из приватног сектора како би се представили кључни недостаци и потребе тржишта у наредном периоду.

Град Требиње као формирана туристичка дестинација:

Развити основне туристичке ресурсе и инфраструктуру.

- Стварање конкурентне регионалне туристичке понуде (МТО) захтева комбинацију инвестирања од стране јавног и приватног сектора, као и комбинацију инвестирања од стране јавног и приватног сектора и координацију услуга превоза, смештаја, туристичких атракција, манифестација, активности и пружања информација. Координирањем ових ресурса и активности, простор ПП Града Требиња настоји да оптимизује потенцијале туристичког сектора за остварење економске добити.

Створити и промовисати регионални туристички бренд.

- Туристички бренд Града Требиња захтева јасно дефинисање, интеграцију понуде и накнадно промовисање на оним тржиштима која нуде највећи успех у периоду имплементације просторног плана (нпр. атрактивна винска регија и херцеговачка кућа).

Оснивати и развијати туристичка предузећа.

- Туристичка предузећа се удружују како би јединствену формирали туристичку понуду. Надоградња и проширење ове понуде захтевају да се постојећа и нова предузећа развију, да се побољшају стандарди квалитета и да се одржи конкурентна предност. То подразумева усвајање управљачког приступа оријентисаног према потрошачу (клијенту), уз одговарајуће инвестиције у побољшање туристичких капацитета и услуга, обуку запослених у туризму и хотелијерству и ефикасан туристички маркетинг.

Туризам као развојна компонента на простору ПП Града Требиња може се посматрати кроз **пет мера** које одражавају важност координисања инвестиција јавног и приватног сектора у развој ресурса, промовисање брэнда (нпр. вински туризам и херцеговачка кућа) и индивидуални пословни развој.

1) Координисање инвестиција јавног и приватног сектора;

- обезбеђивање партнерства за планирање и имплементацију туристичког управљања и развоја на нивоу туристичких дестинација;
- дефинисање координације између туристичких дестинација;
- оснивање ефикасне и доступне мреже туристичких информативних центара;
- спровођење анкета међу туристима о стању туристичке понуде;
- сакупљање података и њихова анализа на нивоу дестинације.

2) Стварање и развој туристичких предузећа;

- подизање нивоа свести локалне заједнице и промотивне кампање о могућностима и новим кретањима у сектору туризма;
- пружање помоћи и усмеравања потенцијалним и постојећим туристичким предузећима.

3) Маркетинг дестинација и производа;

- подршка и промоција локалне туристичке организације, градске управе, осталих јавних предузећа и приватног сектора у реализацији туристичког маркетинга града требиња;
- подршка у разради и реализовању делотворног маркетиншког споја на нивоу бренд – туристичка дестинација.

4) Кључне туристичке атракције и (супра)инфраструктура;

- побољшање атрактивности природних и културних вредности;
- одржавање система пешачких и бициклистичких стаза и др.

5) Развој туристичких професионалаца;

- обуке за предузетнике у туризму;
- развој туристичких производа;
- управљање туристичком дестинацијом;
- туристички трендови, маркетиншки алати и др.

Унапређење функционисања просора ПП Града Требиња са становишта туристичке привреде везује се за **формирање континуираних туристичко-рекреативних потеза** који физички спајају туристичке локалитете у јединствени систем, спречавајући на тај начин просторни дисконтинуитет између њих. Начин целовитог активирања туристичког развојног

правца јесте, осим у саобраћајној повезаности, и у туристичком активирању простора који повезује туристичке локације, а који поседује просторне и микро-климатске погодности за развој рекреације у природи. У планском периоду треба повећати смештајне капацитете, број ноћења по лежају, искоришћености смештајних капацитета, продужити просечно време боравка туриста и проширити сезону коришћења туристичких капацитета, у циљу повећања туристичког промета. Индиректни ефекти туристичког промета, поред запослености у туризму, јавиће се и у комплементарним гранама (саобраћај, трговина, пољопривреда, занатство и др). Мотивација становништва за учешће у туристичкој привреди ће се вршити кроз повољне аранжмане и субвенције у подизање и опремање туристичких капацитета, као и капацитете комплементарних грана привреде.

Осим издвајања јасних мера и политика у Нацрту плана је неопходно идентификовати јасну институционалну поделу на субјекте који се старају за њихову реализацију (локална туристичка организација, градска управа, остала јавна предузећа, приватни сектор и сл.) кроз јасно јавно-приватно партнерство. Едукација, маркетинг, информисање, кампање и друго, активности су које треба да прате и планирање и реализацију и коришћење туристичких акција у простору.

Данашње туристичке дестинације/кластери на простору Граду Требињу и национална туристичка политика се налазе у вакууму, пре свега због чињенице да туристичка политика Босне и Херцеговине нема потребне инструменте утицаја на развој, раст и изградњу конкурентности у туризму. У циљу **унапређења туристичког производа** простора потребно је:

- у средњорочном периоду израдити мастер планове и планове регулације за све туристичке дестинације и туристички атрактивне просторе у граду;
- проширити површину заштићених подручја у разним режимима;
- уз ослонац на мало и средње пословање, оспособити домаће субјекте (најмање једно у агенцијском иницијативном бизнису на националном нивоу);
- створити услове за примену стандарда међународног квалитета у хотелској индустрији;
- путем приватизације имовине у хотелијерству анимирати веће инвеститоре у туризму;
- обликовање руралног и планинског туристичког производа;
- изградити додатне институције и тематске паркове, а посебно уредити атрактивне панорамске итинерере у најатрактивнијим деловима града;
- извести план опремања услужним садржајима свих значајнијих туристичких атракција.

У циљу **унапређења људских ресурса у туризму и тржишта рада** потребно је:

- представити план интерног маркетинга туризма;
- извести професионални и свеобухватни програм угоститељства;
- дефинисати систем туристичког образовања по међународним стандардима и
- реформисати систем запошљавања и радних односа у туризму.

У циљу **умрежавања туризма са другим секторима** потребно је:

- развити и успоставити посебан систем управљања простором у туризму;
- израдити и применити стратегију културног туризма;
- укључити робне марке пољопривредних производа и формирати систем туристичких продавница;
- унапредити сарадњу са јавним и невладиним организацијама повезаним са туризмом;
- ускладити регулисање трговине и других служби с обзиром на интересе и приоритете туристички активних дестинација.

У циљу **унапређења организације, управљања и подстицања развоја туризма** потребно је:

- успоставити и представити визију туризма;
- успоставити реалне локалне и регионалне визије, концепте и програме развоја туризма;
- успоставити јединствену туристичку статистику и систем праћења утицаја туризма на економију Републике Српске и/или Босне и Херцеговине;
- обезбедити систем подстицаја за инвестиције у туризам на јединствен начин за домаће и иностране инвеститоре;
- успоставити јединствени и целокупан систем контроле квалитета у туризму;
- спровести приватизацију уз нагласак на развој, а мањи на приход;
- обликовати регулативу туризма Републике Српске и/или Босне и Херцеговине на основу европских стандарда (искустава) и имплементирати је на простор Града Требиња.

Г.В. ЈАВНЕ СЛУЖБЕ

Концепција развоја система јавних служби усмјерена је на побољшање квалитета живљења грађана кроз подизање квалитета услуга и доступности јавних служби у просторном смислу и то подразумева:

- даљи развој и јачање служби у градском насељу Требиње, као примарном центру за развој јавних служби;
- изградња и интезивнији развој објеката јавних служби у центрима заједница насеља (Ластва, Моско и Граб, а посебно у Мркоњићима као перспективном центру заједнице насеља у Поповом Пољу и најслабије опремљеном насељу - реактивирање домова културе, организовање поштанских испостава и др.);
- подизање нивоа квалитета објеката јавних служби, адаптацијом и реконструкцијом постојећих објеката или изградњом нових (Домови културе, Центри мјесних заједница, објекти школе и сл.);
- изградња нове болнице регионалног значаја на територији градског насеља са основним и комерцијалним здравственим садржајима;
- формирање амбуланти породичне медицине у центрима заједнице насеља (примарно у насељу Расовац, али и насељима Моско и Граб);
- формирање специфичних објеката јавних служби, као што су школе у природи, истраживачке станице, комплекси за смештај старих лица и различити објекти

- културе, приоритетно у руралном, слабо насељеном подручју Града;
- обезбеђивање ефикасније доступности корисника објектима јавних служби, организовањем нових, прилагођених форми услуга и/или побољшањем саобраћајница и боље организованог превоза;
- стимулисање активирања и стављања у функцију архитектонског и грађевинског наслеђа у сеоским насељима, као посебног потенцијала за развој (посбно у насељима Хум и Увјећа);
- покретање пројеката неформалног образовања и развијање програма специјализованих знања, вештина и образовних профила у складу са потребама локалне/регионалне привреде;
- стимулисање приватног сектора на локалном нивоу (пореским олакшицама) који би понудио нове програме у функционисању јавних делатности.

Како би се обезбиједила могућност праћења квалитета стања и квалитета, за све јавне службе предлаже се успостављање посебног информационог система у оквиру информационог система просторног уређења и развоја. Дефинисањем структуре базе података са одређеним индикаторима који указују на квалитативне и квантитативне карактеристике јавних служби, у складу са међународним препорукама, квалитет општег стања би се подигао на виши ниво.

Г.V.1 ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ

Изградња болничког центра Требиње у непосредној близини укрштања планиране мале и велике источне обилазнице око градског центра насеља требиње (дефинисана локација Придворци и израђено идејно решење) једини је приоритетни пројекат у овој области, али и један од најбитнијих за локалну самоуправу и шире регионално подручје. Локација је одабрана због близине великог броја потенцијалних корисника, добре саобраћајне повезаности, повољних климатских услова и приступачне комуналне инфраструктуре. Изградњом аеродрома у Требињу недалеко од планираног болничког центра (испод 10km), отвориће се могућност коришћења капацитета и из даљих делова БиХ и региона. На сличан начин близина постојећих саобраћајница и пробијање Јадранско-јонске магистрале у непосредној близини, уапредиће доступност комплекса и проширити његову функционалну зону утицаја.

Г.VI. ИНФРАСТРУКТУРА

Концепција развоја саобраћајне мреже и објеката се заснива на одржавању, доградњи и комплетирању постојећих и изградњи нових мрежа, терминала и објеката друмског, пешачког, бицикличког, мирујућег, железничког и ваздушног саобраћаја у функцији живота и рада становништа и осталих корисника на првом месту туристичких и привредних услуга. Она подразумева унутрашњу интеграцију присутних видова саобраћаја, али и кохезију мреже и објеката саобраћајне инфраструктуре са туристичком инфраструктуром, спорто-комерцијалним аеродромом, спортовима и рекреацијом на води и воденој акваторији (језера).

Г. VI.1. САОБРАЋАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА

Концепција развоја саобраћајне инфраструктуре у планском периоду заснива се, на основу анализе стања и сагледавања саобраћајних потенцијала и потреба града Требиња, на:

- За основни вид саобраћаја на територији општине - друмски саобраћај - обезбедити услове за развој и модернизацију, како би се у будућности створили услови за **побољшање ефикасности** остварења транспортног рада и постигли оптимални економски ефекти. Изградити саобраћајнице у насељима која их немају (некатегорисани путеви), као што је јужно подручје Петровог поља, Лапја, Згоњево, Буговина,... Модернизовати и изградити једине везне путеве насеља са магистралним и регионалним саобраћајницама, као што су Придворци, Нецвијеће, Перовића Мост и друга;
- Обезбедити и наставити започете радове за трасу са неопходним садржајима пута, за обилазницу око Требиња, са три подетапе: Источна (мала) обилазница, Источна (велика) обилазница и Западна обилазница:
  - Источна (мала) обилазница, позната као “јужна” обилазница је планирана као продужетак од кружног тока у граду до новопланираног тунела испод Црквине и моста преко реке Требишњице, где се спаја са магистралним путем првог реда МI-118 (М-6), деоница Требиње 2 – Жупа (Никшићки пут). Део предметне обилазнице је изграђен од стационаже км 1+049,000 до км 1+550,945;
  - Источна (велика) обилазница креће од локалитета Алексина међа, где се спајају магистрални пут првог реда МI-109 и регионални пут првог реда РI-6104, пролази кроз локалитет Петрина, прелази реку Требишњицу новопланираним мостом у близини бране. Спој са МI-118 предвиђа се на локацији Бањевци, у виду кружне раскрснице, од које један крак води до МI-109 а спајањем на локацији Подгљивље. За обилазницу и мост је урађен главни пројекат и добијени локацијски услови. Траса предметне обилазнице је обухваћена важећим Зонинг планом “Петрина – Подгљивље”;
  - Западна обилазница је предвиђена у оквиру катастарске општине Гомиљани 2 и спаја МI-109, деоница Дужи – Алексина међа, са саобраћајницом у „Граду Сунца“. Траса предметне обилазнице обухваћена је важећим Зонинг планом “Ново Требиње”, добијени су локацијски услови и урађен главни пројекат. Део трасе обилазнице од км 2+486,652 до км 3+155,243 је изграђен.
- Обезбедити и дефинисати трасу новопланираног Јадранско-јонског аутопута (Јадранска магистрала Е-65), за који је урађено Идејно решење. Траса кроз БиХ је Почитељ – Неум – Требиње – граница са Црном Гором. Са саобраћајног, еколошког, функционалног и развојног аспекта Града Требиње најповољнија је траса Општина Љубиње – Подстрашивица – Турани – Грковци – Будоши – Нецвијеће – Горњи и Доњи Ораховац – граница са Црном Гором (гранични прелаз);
- Обезбедити и дефинисати трасу новопланиране пруге Чапљина – Требиње – Никшић, за коју је урађено Идејно решење и Студија предизводљивости;
- Повећање квалитета саобраћајних услуга и повећање сигурности и безбедности свих учесника у саобраћају применом одговарајућих мера у области техничког регулисања

саобраћаја (саобраћајна сигнализација, видео мониторинг, саобраћајна и комунална полиција);

- На локалном (и градском) нивоу обезбедити добре саобраћајне везе са свим насељима, као и потенцијално атрактивним туристичким локалитетима и стварати услове за безбедно одвијање јавног превоза путника на територији града кроз изградњу адекватних стајалишта. Требиње као веома разуђена општина (град) саобраћајне гужве и недовољан број паркинг места у централним зонама може решити ефикасним јавним превозом прилагођеним за мали број путника из удаљених насеља. Превозна средства мањег капацитета на соларну енергију или електрична могу у правилним интервалима превозити путнике из удаљених насеља од Ластве, Бањеваца, Дражин Дола до Петровог поља и Згоњева;
- У насељима стимулирати “еколошки чисте” видове саобраћаја - немоторна кретања (пешачка кретања, бициклически саобраћај) кроз изградњу инфраструктуре, ради подстицања развоја еколошког начина живота. Потребно је изградити већи број бициклических стаза у граду Требињу, као и бициклических стаза до атрактивних локација и видиковаца. Комбиновање истовремене изградње и формирања пешачко-бициклических стаза;
- Подизање нивоа безбедности свих учесника у саобраћају а посебно пешака у насељеним местима изградњом тротоара на деоницама магистралних и регионалних путева I реда кроз насељена места;
- Створити услове за квалитетно одржавање и реконструкцију постојеће локалне мреже, као и за проширење мреже путева и улица у насељима;
- Створити просторне и организационе услове за развој авио саобраћаја. Изменама и допунама Просторног плана Републике Српске до 2025. године (Службени гласник Републике Српске број 15/15) Аеродром Требиње је планом одређен као општи стратешки интерес Републике Српске и његова зградња представља један од постављених оперативних циљева ваздушног транспорта. На планираној локацији, предвидети изградњу вишенаменског пословно-привредног-спортског аеродрома. То значи да би се аеродром користио за осматрање и мониторинг, запрашивање пољопривредних површина и култура, за ванредне ситуације и током акцидената. Истовремено би био опремљен уређајима и објектима за комерцијалне и туристичке летове, приватне и спортске летове. У оквиру аеродрома предвидети све сервисне услуге и хелиодром. Хелиодроме би требало формирати на неколико локација на територији града како би се користили у туристичке сврхе, помоћ повређенима и доставу.

Званичне и усвојене **границе обухвата зонинг плана подручја посебне намене „Аеродром Требиње“** дефинисане су следећим координантама:

R1 Y[m]= 6 515 914,9308 X[m]= 4 731 585,5699;
R2 Y[m]=6 516 708,8869 X[m]= 4 732 477,0019;
R3 Y[m]=6 522 035,9428 X[m]= 4 727 675,6845;
R4 Y[m]= 6 521 066,2479 X[m]= 4 726 586,9371;
R5 Y[m]= 6 519 629,9648 X[m]= 4 727 866,1653;

R6 Y[m]= 6 519 213,3483 X[m]= 4 727 403,9034;
 R7 Y[m]= 6 516 519,4136 X[m]= 4 729 831,8295;
 R8 Y[m]= 6 517 124,1949 X[m]= 4 730 508,5359,

Приликом планирања, пројектовања и изградње друмске мреже и објеката, потребно је испунити следеће услове:

- Планска решења ускладити са Законом о јавним путевима (Сл.гл.РС број 89/13),
- Законом о уређењу простора и грађењу (Сл.гл.РС број 15/15) и са планском документацијом вишег реда (ПП Републике Српске),
- Законом о заштити животне средине (Сл.гл.РС број 71/12, 79/15),
- Свим подзаконским актима (правилницима, уредбама и упутствима) који су дефинисани горе наведеним законима,
- Смерницама за пројектовање, грађење, одржавање и надзор на путевима, ДДЦ Сарајево / Бања Лука 2005.

Г. VI. 1. 1. ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ

Табела 4. Приоритетни пројекти за развој саобраћајне инфраструктуре

	Назив пројекта	Финансијско–економске мере	Правне мере	Организационе мере	Техничке мере
1.	Изградња бицикличке на подручју Града и пешачке бицикличке стазе од Алексића међе до Града.	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету града или других извора и начина финасирања	Одлука о изради планске и техничке документације	Израда ПДР	Израда техничке документације
2.	Модернизација (асфалтирање) макадамских и некатегорисаних земљаних, шумских и пољских путева у функцији ефикасне насељске, туристичке и пољопривредне активности	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету града, увођење самодоприноса или других извора и начина финасирања			Израда техничке документације
3.	Резервисање коридора за изградњу новопроектваног аутопута – Јадранско-јонска магистрала	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету ресорног министарства Владе Републике Српске	Одлука о изради планске и техничке документације	Извршити експропријацију земљишта	Израда техничке документације
4.	Резервисање коридора за планирану пругу	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету ресорног	Одлука о изради планске и техничке документације		Израда техничке документације

		министарства Владе Републике Српске			
5.	Изградња савремених граничног прелаза са адекватним пратећим садржајима.	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету Владе Републике Српске и матичног сектора Иностранних послова БиХ (царинске службе)	Одлука о изради планске и техничке документације		Израда техничке документације
5.	Коначно формирање, саобраћајно опремање и развој радно-индустријске зоне, претежно са објектима прерађивачке индустрије, као и складиштења и прераде пољопривредних производа у складу с урбанистичким планом	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету града, приватна иницијатива или други извори и начини финасирања	Одлука о изради планске и техничке документације		Израда техничке документације
6.	Уређење пешачких, туристичких и рекреативних стаза у функцији развоја туризма, спортско-рекреативног и излетничког туризма и туристичких локација у складу с планским решењима	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету града, приватна иницијатива, јавно/приватно партнерство, стејкхолдери или други извори и начини финасирања	Одлука о изради планске и техничке документације		Израда техничке документације
7.	Уређење стаза у функцији развоја сеоског, ловног, излетничког и спортско-рекреативног туризма и уређења излетничких и туристичких локација	Планирање и обезбеђивање средстава у Буџету града, приватна иницијатива, јавно/приватно партнерство, стејкхолдери или други извори и начини финасирања	Одлука о изради планске и техничке документације		Израда техничке документације

Правила спровођења:

- Управа и органи града;
- Јавна, приватна и мешовита комунална предузећа јединице локалне самоуправе;
- Ресорна министарства и сектори Републике Српске;
- Ресорна министарства;
- Јавна предузећа у оквиру саобраћајне инфраструктуре;
- Удружења бициклиста на локалном и ширем нивоу;
- Удружења планинара и љубитеља кретања и рекреације у природи;
- Остали Стејхолдери (професионална удружења превозника, привредници, туристичка удружења, друштва љубитеља природе и вода,...) итд.

Г. VI. 2. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНА ИНФРАСТРУКТУРА

Даљи развој телекомуникационог саобраћаја првенствено зависи од изграђености телекомуникационе мреже и њене организационе структуре. Због даљег развоја телекомуникационих услуга, потребно је постављање оптичких каблова на свим нивоима мреже: локалном, регијском, транзитном и међународном.

Г. VI. 2. 1. ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ

Планска решења треба усмерити на подстицање развоја информатичких и комуникацијских технологија, информатичке инфраструктуре, електронских мрежа, база и извора података и статистике као основе за убрзанији раст уопште и посебно новог услужног сектора. Предуслови постоје јер су на нивоу Републике Српске развијене 2Г, 3Г и 4Г мреже и услуге, чиме се омогућава њихово ширење и комплетирање у граду Требиње.

У наредном периоду планирана је изградња међумесних оптичких каблова и прикључивање постојећих телефонских централа на оптичке приводе, чиме би се знатно унапредила технологија која би омогућила давање модерних сервиса као што су ADSL услуге, дигиталне кабловске телевизије, телефонирање преко интернет протокола итд. У плану је изградња више предајника којим би се оптимизовао сигнал мобилне телефоније Телеком-а Српске, повећање броја 3Г и 4Г базних станица и пуштање у рад бежично-фиксне телефоније (CDMA). Очекује се завршетак радова на децентрализацији и осавремењивању кабловске мреже, тако да ће нова мрежа са централом у обухвату урбанистичког плана и новом мрежом и централом која ће обухватити приградска насеља и индустријске зоне у граду и избацити из употребе све двојничке прикључке.

За приградска насеља и центре заједнице села предвиђено је ширење мреже оптичких каблова, чиме се омогућава наставак децентрализације месних мрежа изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме (MSAN и mini IPAN уређаји). Потребно је одредити позиције мулти сервисних чворова, током фазе њиховог пројектовања, како би се омогућио широкопојасни приступ.

За простор обухваћен Планом првенствени циљ у наредном периоду је ширење мреже оптичких каблова, чиме се омогућава наставак децентрализација месних мрежа изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме (MSAN и mini IPAN уређаји). Позиције мулти сервисних чворова нису потпуно одређене, већ ће бити дефинисане у току пројектовања. Као последица брзог развоја телекомуникационих услуга и захтева корисника за имплементацијом тих услуга и захтева које стамбено-пословни објекти постављају у погледу ефикасности, управљивости и надзора интерних система различитих намена, као и захтева у погледу комплексних широкопојасних услуга, стратешко опредељење предузећа “Телеком Српске” а.д. је да се приступи изградњи оптичке дистрибутивне мреже до крајњих корисника тзв. FTTH (Fiber to the Home) а и да се предметни стамбено – пословни објекти реализују оптичком мрежом до крајњих корисника, тзв. FTTB (Fiber to the Building), решењем које подразумева полагање оптичког приводног кабла до објекта (инсталирање одговарајуће телекомуникационе опреме унутар објекта) и изградњу оптичке инсталације до сваког стана, пословног простора, локала и КДУ.

За привредне, туристичке комплексе и туристичка насеља у наредном периоду предвиђено је ширење мреже оптичких каблова, чиме се омогућава наставак децентрализација месних мрежа изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме (MSAN и mini IPAN уређаји). Овим ће се превазићи постојећи проблем функционисања фиксне телефонске мреже и делимична покривеност простора сигналом мобилне телефоније.

За центре заједнице села, у планском периоду се предвиђа ширење мреже оптичких каблова, чиме се омогућава наставак децентрализације месних мрежа изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме (MSAN и mini IPAN уређаји). Позиције мулти сервисних чворова биће дефинисане у току пројектовања.

У планском периоду је предвиђено ширење и комплетирање мреже оптичких каблова, чиме се врши децентрализација месних мрежа изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме (MSAN и mini IPAN уређаји). Децентрализација подразумева фрагментацију подручја са циљем скраћивање м претплатничке петље која треба да омогући широкопојасни приступ до 100Мб/сек свим корисницима. Окосницу нове мреже чине мулти сервисни приступни чворови међусобно повезани оптичким кабловима и агрегационим свичевима велике брзине. Планиран је фазни развој КДС-а: 1) фаза изградње HFC (Hybrid Fiber – Coax) са двосмерном комуникацијом, 2) фаза имплементације интерактивних сервиса (брзи приступ интернету, видеонадзор, IP технологија, теленадзор, РАУ систем) у постојећу HFC мрежу, 3) фаза увођења дигиталних технологија за емитовање, пренос и пријем сигнала, 4) фаза преласка са HFC на FTTH (Fiber To the Home) оптичку мрежу. Развијена 2Г, 3Г и 4Г мрежа мобилне телефоније омогућава потпуну просторну покривеност и доступност и проширење корисничких услуга и сервиса. Повећање броја 3Г и 4Г базних станица и пуштање у рад бежично-фиксне телефоније (CDMA) су предуслов

развоја удаљених села, појединачних објеката и напуштених објеката, чиме би могао да се спроведе концепт активности и развоја у селима без становника.

Оператер БХ Телеком, осим постојећих 8 базних станица, планира изградњу 9 нових GSM/UMTS и MW базних станица на дефинисаним локацијама:

- Локација у урбаном дјелу Требиња (E 18°21'4.70" N 42°42'40.64"),
- Локација у урбаном дјелу Требиња (E 18°20'23.15" N 42°42'23.58"),
- Локација у урбаном дјелу Требиња (E 18°20'54.73" N 42°42'1.89"),
- Локација за покривање М6: Котези-Требиње (E 18°4'7.91" N 42°49'35.09"),
- Локација за покривање М6: Котези-Требиње (E 18°14'55.47" N 42°44'35.04"),
- Локација за покривање М20: Моско-Требиње (E 18°23'49.82" N 42°43'58.29"),
- Локација за покривање М6: Требиње-ГП Клобук (E 18°30'33.98" N 42°42'50.69"),
- Локација за покривање М429: Требиње-Зупци (E 18°21'58.85" N 42°38'49.59"),
- Локација за покривање М429: Требиње-Иваница (E 18°16'28.27" N 42°41'3.65").

Оператер ХТ еронет, осим постојећих 6 базних станица, планира изградњу 7 нових базних станица на дефинисаним локацијама:

- Требиње; Ластва (Tower existing 6539000, 4730912),
- Требиње; Придворци (Greenfield 6527023, 4727817),
- Требиње; Спортска дворана (Rooftop 6528656, 4729294),
- Требиње; Тини (Покретна 6529180, 4729010),
- Требиње; Запад (Rooftop 6528431, 4729664),
- Требиње; Запад поље (Greenfield 6528200, 4729229),
- Требиње; Зупци (Tower existing 6535500, 4720481).

Могућа је измјена микролокација за планиране локације у зависности од могућности рјешења ИПО.

У телекомуникацијама се непрекидно дешавају динамичне промене што намеће потребу за сталним инвестиционим улагањима и инвестиционим активностима, у два правца:

Изградња и проширење ТК инфраструктуре као просторне компоненте:

- Грађевински објекти, изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме;
- ТК канализација дуж градских саобраћајница и на локацијама изградње пословних и стамбених објеката;
- каблови ван ТК канализације дуж саобраћајница у јавним површинама и према индивидуалним објектима;
- антенски стубови за радио линкове, мобилну телефонију и бежичну фиксну телефонију;
- Уградња нове, проширење или замена постојеће опреме у постојећим или новоизграђеним објектима.

Дефинисање **основних принципа планирања будућих телекомуникационих капацитета** који се сваке године коригују у складу са променом трендова или технологије у телекомуникацијама:

- Нови претплатнички капацитети се реализују искључиво коришћењем опреме мултисервисних приступних чворова (MSAN) и то формирањем концентрација реда 500 – 2000 POTS прикључака. У пословним објектима или стамбеним блоковима се постављају mini IPAN-уређаји капацитета 50-300 прикључака.

Оптичким кабловима се на ТК мрежу повезују: MSAN и miniIPAN чворови; велики бизнис корисници; интернет провајдери; медијски оператори; академске институције и други.

ТК канализација се реализује са: стандардним димензијама окана за подручје полагања основних каблова капацитета 800-1.200 парица и мини окнима од монтажних елемената за дистрибутивне каблове капацитета испод 600 парица.

Приступна мрежа треба да испуњава следећа техничка правила и норме:

- користе се бакарни DSL каблови Cat 1 који омогућавају широкопојасне сервисе до 30 MHz;
- дужина претплатничке петље за 90% корисника не сме да буде већа од 1 км у граду, а 2 км у селима;
- оптички каблови се граде по принципу FTTH (Fibre To the Home, оптиком до индивидуалне куће), или FTTB (Fiber To the Building, оптиком до пословне зграде) са капацитетима 96 и више влакана у градовима, а 24 влакна у мањим насељима;
- полагање каблова се може реализовати у тзв. мини рововима у циљу смањења трошкова и убрзања изградње.

Избор локација MSAN и mini IPAN чворова зависи од намене површина које ће дефинисати предметни план и усвојени и будући урбанистички планови. За трасе нових каблова приступне мреже користиће се трасе постојећих каблова и нове трасе граде се на јавним површинама.

Станице мобилне телефоније лоцирају се по следећим правилима:

- Изградња станица мобилне телефоније се планира у насељеним местима као и ван насељених места, на узвишеним котима територије.
- Позиције планираних станица мобилне телефоније нису фиксне. Позиције се дефинишу у току пројектовања и изградње.

Технички услови за заштиту и уређење простора и изградњу објеката и обезбеђивање заштите постојеће и планиране телекомуникационе инфраструктуре, дефинишу следеће ТК инфраструктуре: кабловске канализације, подземне бакарне и оптичке каблове и надземне мреже:

- У фази планирања, дефинисањем положаја нових објеката или траса других инфраструктурних објеката које неће угрозити ТК објекте. У случајевима када то није могуће избећи, предвидети посебне мере заштите или измештање ТК објеката.
- У фази припреме за почетак радова у зони постојеће ТК инфраструктуре, утврђивањем њеног тачног положаја на терену, уз присуство представника Телекома Српске, микро лоцирањем на основу геодетског снимка, трагачем каблова или шлицовањем.
- При реконструкцији улица изврши реконструкција постојеће или изградња нове кабловске мреже где већ постоји кабл положен директно у земљу или је потребно полагање новог кабла. Посебно је значајно полагање PVC или PEHD цеви $\varnothing$ 110 мм за прелазе ТК кабла на другу страну улице. Тамо где постоје каблови максимално ће се користити постојеће трасе за полагање нових каблова. Нове трасе ће се заузимати само у изузетним случајевима.
- Коридоре за изградњу телекомуникационе инфраструктуре (ТК канализација или кабл) предвидети у јавној површини дуж свих улица и саобраћајница. Кабловска канализација се гради са PVC или PEHD цевима $\varnothing$ 110 мм са минимално три цеви и окнима на растојању око 60 м, на правцу и блажим променама правца, димензија 0,80 x 1,50 м и дубине 1,00 м. На местима рачвања окна су димензија 2,00 x 1,50 и дубине 1,90 м. Цеви се полажу у ров у слојевима по 3 цеви, тако да завршни слој цеви буде на дубини 1,00 м, са заштитним слојем песка око и 0,15 м изнад цеви. Код директног полагања каблова у ров, он је димензија 0,8 x 0,4 м. Поред кабла се полажу и ПЕ цеви $\varnothing$ 40 mm у које ће касније моћи да се увлаче оптички каблови за широкопојасне ТК сервисе.
- Микро локације површине 5 x 3 m, на јавној површини, за постављање спољних кабинета или типског контејнера за смештај мултисервисних уређаја, као и површине 10 x 10 m за базне станице мобилне телефоније. Приступ микро локацији треба да је директан и једноставан, како за особље, тако и за увод каблова и прилаз службених возила. Потребно је за све микро локације обезбедити напајање ниско напонске мреже.
- Могућност да се на доминантним стамбеним и пословним објектима постави конструкција висине 5 м за антенски систем мобилне телефоније. За овај ТК објекат треба обезбедити напајање и то трофазно наизменично напајање, једновремене максималне снаге 17,3 kW.
- Израду синхрон плана коридора ТК са коридорима осталих ималаца инфраструктуре, да би се обезбедила могућност несметаног постављања свих инсталација у расположивим коридорима.

Табела 5. Поштовање прописаног растојања траса ТК инфраструктуре са трасама других комуналних инсталација

Ред. број	Врста подземног или надземног објекта	Паралелно вођење или приближавање (м)	Укрштање (м)
1.	Водоводне цеви	0.6	0.5
2.	Цевоводи одводне канализације	0.5	0.5
3.	Цевоводи топловода	0.5	0.8
4.	Цеви гасовода	0.4	0.4
5.	Од енергетских каблова - до 10 kV преко 10 kV	0.5	0.5
		1.0	0.5
6.	Од регулационе линије зграда у насељу	0.5	0.5
7.	Од доње ивице насипа железничких пруга, путева и аутопутева	5.0	
8.	Од инсталације и резервоара са запаљивим и експлозивним горивом	1.5	
9.	Од блокова ТК канализације	0.5	0.2
10.	Од упоришта енергетских водова до 1kV	0.8	без механичке заштите
11.	Од упоришта енергетских водова до 1kV	0.3	са механичком заштитом
12.	Од упоришта енергетских водова преко 1 kV без непосредног уземљења	0.8	
13.	Код неуземљених дрвених упоришта	0.5	
14.	Код бетонских и челичних уземљених упоришта преко 1 kV са непосредним уземљењем	15.0	
15.	Гасовод - дистрибутивна мрежа	0,5 (0,3) мин.	0,5 (0,3) мин.

- Да већи стамбени и пословни објекти од тачке прикључења на ТК мрежу до тачке концентрације унутрашњих инсталација морају имати приводну канализацију. Она је капацитета три РЕНД цеви $\varnothing$ 50 мм са окнима на правцу и скретањима димензија 0,60 x 0,60 м и дубине 1,00 м, а на местима рачвања, окнима димензија 0,60 x 1,20 и дубине 1,00 м. Цеви се полажу у ров тако да горња ивица цеви буде на дубини 1,00 м, са заштитним слојем песка око и 0,15 м изнад цеви. Тачку концентрације сместити у посебну просторију површине 6-9 м² са обезбеђеним ниско напонским ЕЕ прикључком и мерењем утрошене енергије. У њој ће бити смештени различити електронски ТК уређаји. У истој просторији је и завршетак цеви приводне канализације. Код мањих објеката уградити орман за телекомуникационе уређаје минималних димензија 1,0 x1,0 и корисне дубине 0,35 м.
- Да се за унутрашњу ТК инфраструктуру уграде успонски и хоризонтални канали, евентуално цеви, како би се у њих по потреби постављали бакарни или оптички каблови са свођењем у тачку концентрације у којој ће се прикључити на јавну ТК мрежу Телекома Српске или неког другог оператора. Применити класично структурно каблирање коришћењем UTP каблова (минимум cat. 5е) који имају електричне карактеристике које су оптимизоване за пренос дигиталних сигнала великих протока.

- Да Локацијска дозвола мора садржати услове Телекома Српске, који треба да утврди на којој тачки своје мреже може задовољити потребу корисника.
- Да пројекти свих објеката који се реконструишу или граде у зони постојеће ТК инфраструктуре морају доћи у Телеком ради усаглашавања.
- Да инвеститор обезбеди надзор радника Телекома Српске ако изводи радове у зони ТК инфраструктуре или радове на приључку свог објекта на ТК инфраструктуру.

Г. VI. 2. 2. ПРАВИЛА ГРАЂЕЊА КОМУНИКАЦИОНИХ СИСТЕМА

Током изградње телекомуникационе мреже и објеката, потребно је уважавати следећа правила:

- целокупна ТТ мрежа мора бити каблирана, до телефонских извода;
- дубина полагања мора бити најмање 0,8m;
- растојање планираних каблова од остале постојеће инфраструктуре мора бити према прибављеним условима, а од планиране инфраструктуре према важећим прописима;
- ТТ мрежу полагати у зеленим површинама поред тротоара и коловоза, или испод тротоара на растојању најмање 0,5m од регулационе линије;
- при укрштању са саобраћајницом кабл мора бити постављен у заштитну цев, а угао укрштања треба да буде 90° ;
- при паралелном вођењу са електроенергетским кабловима, најмање растојање мора бити 0,5m за каблове напона 1 kV, 10 kV и 20 kV, односно 1m за каблове напона 35 kV;
- испитати утицај далековода напонских нивоа 400 kV, 220 kV и 110 kV, односно степен електроометања (интензитет шума) и на основу тога изабрати материјал и начин заштите;
- при укрштању са енергетским кабловима најмање растојање мора бити веће од 0,5m, а угао укрштања треба да буде у насељеним местима најмање 30° , по могућству што ближе 90° , а ван насељених места најмање 45° . По правилу телекомуникациони кабл се полаже изнад енергетских каблова;
- уколико не могу да се постигну размаци из претходно наведене две тачке на тим местима се енергетски кабл провлачи кроз заштитну цев, али и тада размак не сме да буде мањи од 0,3m;
- при паралелном вођењу са цевима водовода, канализације, гасовода и топловода најмање растојање мора бити 1m. При укрштању, најмање растојање мора бити 0,5m. Угао укрштања треба да буде 90° ;
- телекомуникациони каблови који служе искључиво за потребе електродистрибуције могу да се полажу у исти ров са енергетским кабловима, на најмањем размаку који се прорачуном покаже задовољавајући, али не мањем од 0,2m;
- телекомуникациону мрежу градити на основу главних пројеката у складу са важећим законским прописима; и
- базне станице градити по техничким препорукама и стандардима Телеком Србија, непосредни простор око антенског стуба оградити (20-30m²) и спречити блиску

изградњу која ће смањити ефикасност функционисања (умањити или спречити сигнал).

Г. VI. 2. 3. ПРИОРИТЕТНИ ПРОЈЕКТИ

Табела 6. Приоритетни пројекти и мере имплементације

	Назив пројекта	Финансијско–економске мере	Правне мере	Организационе мере	Техничке мере
1.	Ширење мреже оптичких каблова за приградска насеља и центре заједнице села са одређивањем позиције мулти сервисних чворова, како би се омогућио широкопојасни приступ	Планирање и обезбеђивање средстава Телекома Српске – Предузећа за телекомуникације а.д., средства корисника, осталих оператера, делом из Буџета града или других извора и начина финасирања	Одлука о изради планске и техничке документације	Израда УП	Израда техничке документације
2.	Ширење мреже оптичких каблова у оквиру Урбанистичког плана града изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме (MSAN и mini IPAN уређаји)	Планирање и обезбеђивање средстава Телеком Српске – Предузећа за телекомуникације а.д., средства корисника, осталих оператера, делом из Буџета општине или других извора и начина финасирања	Одлука о изради планске и техничке документације	Израда УП	Израда техничке документације
3.	Фазни развој КДС-а: 1) фаза изградње HFC (Hybrid Fiber – Coax) са двосмерном комуникацијом				
4.	Фазни развој КДС-а: 2) фаза имплементације интерактивних сервиса (брзи приступ интернету, видеонадзор, IP технологија, теленадзор, PAУ систем) у постојећу				

	НФС мрежу				
5.	Даље ширење и комплетирање мреже оптичких каблова, чиме се врши децентрализација месних мрежа изградњом типских кабинета за смештај телекомуникационе опреме (MSAN и mini IPAN уређаји), са циљем скраћивања претплатничке петље која треба да омогући широкопојасни приступ до 100Мб/сек свим корисницима				
6.	Међусобно повезивање мулти сервисних приступних чворова оптичким кабловима и агрегационим свичевима велике брзине. Развијеном 2Г, 3Г и 4Г мрежом мобилне телефоније омогућава се потпуна просторна покривеност и доступност и проширење корисничких услуга и сервиса. Наведено ће се омогућити постојећим и изградњом нових базних станица присутних и потенцијалних оператера.				

Г. VI.3. ВОДНА ИНФРАСТРУКТУРА

Сви изграђени водопривредни подсистеми су део целовитог хидроенергетског система Требишњице. Планирани водопривредни системи коришћења, заштите од и заштите вода се у просторном и функционалном смислу третирају као проширење и комплетирање постојећег хидросистема.

Г. VI. 3. 1. Водоснабдевање насеља

У планском периоду наставити са ефикасним одржавањем формираних водоводних система, перманентном модернизацијом, сукцесивном доградњом и ширењем. Основна концепција се заснива на:

- Безусловној заштити свих активних и перспективних водоизворишта: крашко врело “Око”, каптирана врела, бушени бунари и перспективних врела Млиница и Тучевац итд;
- Санирању неповољних појава у системима, проширењем постојећих и изградњом нових резервоара (Крш) и формирањем треће висинске зоне како би се обезбедило континуирано снабдевање у дистрибутивним мрежама у вишим зонама Центар, Хрупјела, Виногради, Подвори, Полице и Засад;
- Изградњи главних цевовода у одређеним деловима дистрибутивне мреже како би се повећао и обезбедио потребни капацитет воде: дистрибутивни цевовод од резервоара Крш до Школског центра и од резервоара Хрупјела до насеља Виногради. Реализацијом наведених објеката омогућиће се формирање треће висинске зоне водоснабдевања;
- Ефикасном одржавању мреже и објеката на локалним водоводима у Ластви и Љубомиру, са стварањем предуслова за ширење и прикључивање нових корисника у месним заједницама Љубомир, Ластва и Шума и Површ;
- Развијању руралних микро система у селима где за то постоје топографски и хидролошки услови;
- Решавању проблема водоснабдевања месних заједница Побрђе, Зупци, Моско, Величани и Пољице Попово.

Г. VI. 3. 2. Канализање насеља

Град је дефинисао низ приоритетних канализационих пројеката који се финансирају кроз текући ЕИБ програм “Водовод и канализација у Републици Српској”. У будућности, осим ЕИБ програма, Град је као приоритете одредио:

- Завршетак канализационих система у урбаним подручјима Горице и Полице;
- Проширење канализације у урбаним подручјима Хрупјела, Засад и Мостац;
- Проширење канализација у руралним подручјима Дзивар, Придворци, Гучина, Растоци и Ластва;
- Прикључење на канализацију планиране индустријске зоне у Волујцу;
- Проширење УПОВ за додатних 50.000 ES;
- Изградњу УПОВ за Волујац, Град Сунца и Ново Требиње капацитета 20.000 ES;
- У Урбаној зони ширењем канализације повезивати објекте и искључивати из употребе септичке јаме;
- У просторима малих густина и издвојена домаћинства искоришћене воде испуштати у санитарно-хигијенске септичке јаме;
- За туристичке, спортске и производне објекте, удаљене од насеља, предвидети могућност третирања отпадних вода у типским пакетима пречишћавања (Биотип, Биодиск).

Г. VI. 3. 3. Заштита од великих вода

Све постојеће водопривредне објекте и системе одржавати на највишем степену поузданости како би се спроводиле редовне а нарочито ванредне мере и активности заштите од великих спољних и унутрашњих вода. У превлаженим зонама и у алувиону реке Требишњице потребно је спроводити активне мере заштите од великих вода. У рејонима са високим нивоом подземних вода предвидети модернизацију постојећих и изградњу нових неопходних мелиорационих објеката (каналских мрежа) и система заштите од унутрашњих и великих вода.

Г. VI. 3. 4. Системи наводњавања

И ако територија Града располаже значајним водним потенцијалом, за потребе домаћинства, привреде, комуналних служби и осталих корисника осим наведених изворишта сачувати сва изворишта која могу да се користе за воду за пиће. Водне потенцијале и ревира користити за наводњавање пољопривредних површина у маловодним зонама.

Сачувати и континуирано одржавати постојећих 14 система наводњавања и спровести изградњу **планираних система наводњавања**:

- Требињског и Петровог поља;
- Зубачког платоа,
- “Подвори – Врпоље” у јужном делу Љубомирског поља;
- “Јасен – Будоши”, који ће решити проблем довођења воде до Горњег и Доњег Врбна, Петрине, Будоши и Јасена;
- Села “Мркоњићи”, као центра духовности Херцеговине. Овај систем се наставља на систем за наводњавање у селу Драчево и кроз село Дријењани до Мркоњића. Овим системом ће се обезбедити и вода за пиће;
- “Абатно поље – Крмени До” као подсистем система за наводњавање Петровог поља.

Г. VI. 3. 5. Зоне за санацију, рекултивацију и ремедијацију

У оквиру и уширој зони, обострано дуж обала реке Требишњице неопходно је спровести мере за отклањање потенцијално штетних утицаја, превенција и спречавање деградације, отклањање ризика у животној средини, мониторинга животне средине, поступке санације и рекултивације деградираних простора и процеси екоремедијације.

За санацију акумулација неопходно је смањити даљи прилив са циљем потпуног елиминисања не само органског загађења, већ и нутријената. Потребно је предузимање пратећих биолошких и других мера на контроли свих аспеката заштите језера као и за санацију, заштиту, контролу и комунално уређење комплетне обале језера и залеђа.

Комунално уређење насељених места (зона) уз обале Требишњице, посебно модернизацијом и изградњом канализационих система са уређајима за пречишћавање за урбану зону и перспективне комплексе (Ново Требиње, Град Сунца,...). Наставити са мерама спречавања трофикације у кориту реке кроз град (чишћење дна реке) и третирање муља добијеног из УПОВ (депоновање и коришћење муљне масе).

Г. VI. 3. 6. ПРАВИЛА УРЕЂЕЊА И ГРАЂЕЊА ЗА ВОДНУ ИНФРАСТРУКТУРУ

Водно земљиште

Водно земљиште је корито и обале водотока, језера и акумулација. Обала представља појас земљишта који се протеже непосредно уз корито. Подручје заштићено од поплава је појас земљишта ширине 50m рачунајући од унутрашње ножице насипа. Саставни део насипа за одбрану од поплаве чине заштитни појас са шумом и заштитним зеленилом у инундационом подручју у ширини од 50m поред насипа.

Земљиште и водене површине у подручју шире и уже зоне заштите изворишта водоснабдевања, заштићени су од намерног или случајног загађивања. Обавезно је уређење и одржавање уже зоне заштите изворишта, које обухвата редовну контролу наменског коришћења земљишта. На подручју шире зоне заштите водоизворишта успоставља се режим селективног санитарног надзора и заштите од загађивања животне средине те на тим просторима није дозвољена интензивна употреба пестицида, хербицида и вештачких ђубрива на земљишту које се користи у пољопривредне сврхе.

На водном земљишту је:

- забрањена изградња индустријских и других објеката чије отпадне материје могу загадити воду и земљиште или угрозити безбедност водопривредне инфраструктуре;
- дозвољена изградња објеката компатибилних водном земљишту под условом да се у пројектовању и извођењу обезбеди каналисање и пречишћавање отпадних вода у складу са стандардима прописаним законом;
- дозвољена изградња објеката за рекреацију и туризам под условима заштите животне средине у складу са законом; и
- неопходно да сви постојећи објекти обезбеде каналисање и пречишћавање отпадних вода у складу са законом.

Правила за изградњу објеката на обали

Објекти који могу да се граде су:

- објекти за туристичко-рекреативне сврхе;
- пратећи објекти (шанк-барови, просторије за пресвлачење и сл.);
- дрвене сојенице и настрешнице;
- партерно уређење (спортски терени, опрема, мобилијар, плаже и сл.);
- рибњаци;
- мини акумулације; и
- системи за пречишћавање вода.

Г. VI.4. ЕНЕРГЕТСКА ИНФРАСТРУКТУРА

Г. VI.4.1. ПЛАНСКА КОНЦЕПЦИЈА И МЕРЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ

Од капиталних објеката планира се изградња **ХЕ Дубровник II фаза**, као акумулационо деривационо постројење које се састоји од:

- Акумулације Горица (у функцији за постојеће ХЕ Дубровник и ХЕ Требиње 2);
- Гравитационо бетонске бране Горица (у функцији од изградње I фазе ХЕ Дубровник);
- Деривационих органа (улазна грађевина, доводни тунел, водна комора, затварачница и цевовод под притиском);
- Машинске зграде (у функцији за ХЕ Дубровник са остављеним простором за уградњу нових агрегата за ХЕ Дубровник II фаза);
- Одводних органа.

Планирана је инсталисана снага $N = 304\text{MW}$ и инсталисани проток $Q_i = 120\text{m}^3/\text{s}$. Акумулациони базен и гравитационо бетонска брана Горица са прибранском ХЕ Требиње 2, су већ дуги низ година у функцији. Укупна дужина планираног деривационог тунела са армиранобетонским полуукопаним цевоводом износи $L = 16570\text{m}$, а пречником тунела $6,8\text{m}$ (део трасе кроз Мокро поље са армиранобетонским цевоводом износи 1.165m , а пречником тунела $5,4\text{m}$). Од постојећег тунела новопланирани тунел се налази на растојању 45m . Цевовод под притиском је планиране дужине 275m и пречником $2,43 - 4,64\text{m}$.

За предметну територију средња годишња осунчаност износи око $1,55\text{MWh}/\text{m}^2$, што представља енергетски исплатив ресурс. Електропривреда Републике Српске је већ израдила техничку документацију за **три соларне фотонапонске електране**, које су планиране на подручју **Зубачког платоа** и то:

- СЕ Требиње 1, снаге 73MW и очекиване производње 109GWh годишње;
- СЕ Требиње 2, снаге $53,63\text{MW}$ и очекиване производње $85,5\text{GWh}$ годишње;
- СЕ Требиње 3, снаге $53,27\text{MW}$ и очекиване производње $82,9\text{GWh}$ годишње.

СЕ Требиње 1 и СЕ Требиње 2 су изграђене. За поздано функционисање изграђених и планиране соларне електране Зубци планирана је изградња далековода, напонског нивоа 220kV од РП Требиње – СЕ Зубци (СЕ Требиње 1, 2 и 3). За планирани далековод постоје локацијски услови.

Модернизација постојећих и изградња нових енергетских система подразумева:

- Даљи развој електроенергетске мреже кроз обезбеђење довољног, сигурног и квалитетног снабдевања електричном енергијом свих корисника (потрошача) на територији општине, при чему је акценат стављен на модернизацији, доградњи и ефикасном одржавању електроенергетских објеката.
- Коришћење обновљивих извора енергије – соларна енергија, енергије ветра, биомаса.
- Енергетску ефикасност и рационализацију потрошње енергената (дрвне масе), применом изолационих материјала, соларних панела, топлотних пумпи и сл.

- Ширење јавне расвете у граду, центрима заједнице села, саобраћајним терминалима и пунтовима, туристичким дестинацијама и шеталиштима.

У планском периоду ће се наставити започета реконструкција и модернизација електро водова и ТС свих напонских нивоа.

За побољшање напонских прилика, смањење губитака и стварање услова за прикључење нових корисника и потрошача електричне енергије потребна је **изградња нових ТС** преносног односа 10/0,4kV. Изградња **нових подземних водова** 10kV који напајају ТС 10/0,4kV биће урађени са сувим једножилним или трожилним кабловима. Извршиће се реконструкција нисконапонске мреже на дрвеним стубовима бетонским и проводника од алуминијумско-челичног ужета са самоносећим кабловским снопом (СКС).

Највећи проблем са дистрибуцијом електричне енергије идентификован је у подручју бивше касарне и њеним контактним подручјима. Дошло је до велике стамбене изградње а због конфигурације терена не може се довести потребна енергија из постојећих трафостаница X/10kV (ТС Требиње 1 и ТС Требиње 2). За рјешење идентификованог проблема потребно је у подручју Требињског поља изградити трафостаницу X/10kV. До изведбе ове трафостанице Електро-херцеговина је пришла изградњи подземног 10kV кабла од трафостанице ТС 10/0.4kV Ложиона 2 до ТС 10/0.4kV Засад поље 3, како би привремено ублажила проблем недостатка трафостанице X/10kV.

За напајање подручја Зонинг плана Ново Требиње, Слободне зоне и највљених инвестиција биће потребно изградити најмање једну дистрибутивну трафостаницу преносног односа X/10kV на подручју планиране изградње. За остварење стамбено-пословне изградње у подручју Засад поља и Јужног градског излаза и Зонинг плана Ново Требиње биће потребна проширење дистрибутивне мреже уз изградњу подземне 10kV кабловске мреже, изградњу монтажбетонских трафостаница преносног односа 10/0.4kV уз напајање новосаграђених објеката подземним нисконапонским кабловима. У свим новим подручјима изградње треба изградити и јавну расвјету.

На планираној територији могућности повећања енергетске ефикасности и **коришћења обновљивих извора енергије** могу се остварити јер:

- Биланси биомасе овог простора, са одрживим капацитетима биомасе која потиче из пољопривреде, указују на могућност производње топлотне за будући развој туризма.
- У погледу могућности повећања енергетске ефикасности највећи простор је у области инвестиционе градње и одржавања. Да би се реализовало енергетски и еколошки одрживо грађење треба тежити ка смањењу губитака топлоте и изградње побољшањем топлотне заштите спољашњих елемената и повољнијем односу површине и запремине објекта, повећању топлотних добитака у згради повољнијом оријентацијом зграде и коришћењем сунчеве енергије, применом обновљивих извора енергије у зградама (биомаса, сунце, ветар и др.), повећањем енергетске ефикасности термоенергетских система (топлотне пумпе). Користи од енергетски

ефикасне градње су многоструке, а највише се огледају кроз финансијске уштеде на смањеним рачунима за грејање, хлађење (климатизација објеката) и електричну енергију, удобније и квалитетније становање, дужи животни век зграде, допринос заштити околине смањењем емисије штетних гасова.

- Према постојећим анализама утврђено је да се већ у фази пројектовања избором оптималних решења могу остварити енергетске уштеде од 30%. Приликом пројектовања потребно је груписати просторе сличних функционалних захтева и сличне унутрашње температуре, нпр. помоћне просторе лоцирати на северу, а дневне на југу.
- Оптимална топлотна заштита је једно од основних начела енергетски ефикасне градње.

Табела 8. Приоритетни пројекти

	Назив пројекта	Финансијско–економске мере	Правне мере	Организационе мере	Техничке мере
1.	Изградња трафостанице X/10kV у подручју Требињског поља уз изградњу припадајуће 10kV кабловске мреже, монтажобетонских трафостаница 10/0.4kV и НН кабловских прикључака.	Средства Електропренос БиХ и ЗП “Електро-Херцеговина” а.д.			Израда техничке документације
2.	Изградња трафостанице X/10 kV у подручју Зонинг плана Ново Требиње уз изградњу припадајуће 10kV кабловске мреже, монтажобетонских трафостаница 10/0.4kV и НН кабловских прикључака.	Средства Електропренос БиХ и ЗП “Електро-Херцеговина” а.д.			Израда техничке документације
3.	Изградња 10kV кабловске мреже, монтажобетонских трафостаница 10/0.4kV и НН кабловских прикључака у подручју Регулационог плана Јужни градску излаз.	Средства ЗП “Електро-Херцеговина” а.д.			Израда техничке документације

4.	Изградња далековада, напонског нивоа 220kV од РП Требиње – СЕ Зубци (СЕ Требиње 1, 2 и 3)	Средства Електропренос БиХ и инвеститора	За планирани далековод постоје локацијски услови.		Израда техничке документације
5.	Проширење јавне расвете	Планирање и обезбеђивање средстава града Требиња, ЗП “Електро-Херцеговина” а.д. и приватна иницијатива	Одлука о изради планске и техничке документације		Израда техничке документације

Д. НАМЈЕНА ПРОДУКТИВНИХ ЗЕМЉИШТА

Д.1. ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ

Планира се **нови систем за наводњавање** Требињског поља и Петровог поља. Укупна површина која се наводњава 1.071ha, укупне потребе за водом 1.045 l/s, укупна дужина цевовода 26.912m. Овим пројектом обезбедиће се техничка вода свим обрадивим површинама, свим селима по ободу поља, те вода за планиране индустријске зоне и туристичка насеља. Поред већ изграђених 14 система за наводњавање, као и изградње претходно описаног система Требињског и Петровог поља, те омогућавања услова водоснабдевања Зубачког платоа, у изградњи су још 2 система за наводњавање, и то систем Јасен-Будоши и Врпоље-Моско.

Сви системи су конципирани тако да раде самостално, аутоматски. Послије завршетка ових радова, створиће се основни предуслови за стабилну индустријализацију пољопривредне производње и развој стакленичке производње на подручју Требињског поља

Пољопривредне службе града Требиња. На територији града Требиња саветодавне услуге у области пољопривредне производње покрива Подручна јединица Ресора за пружање стручних услуга у пољопривреди Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Српске. Пружање стручних услуга врши и Аграрни фонд са својим капацитетима у људству и техници, као и ресор за пољопривреду у Одјељењу за привреду, туризам и предузетништво. Ветеринарске услуге се пружају у једној приватној ветеринарској установи.

Аграрни фонд Града Требиња. Одлуком Скупштине Града Требиња основан је Аграрни фонд Града Требиња. Основни циљ је унапређење пољопривредне производње на подручју града Требиња. Основни циљеви Аграрног фонда су стварање окружења за унапређење и развој пољопривреде, подстицање становништва да се интензивније бави

пољопривредном производњом кроз пружање савета, помоћи, подстицаја и обука, те увођење нових стандарда у пољопривреди, као и повезивање произвођача на локалном и регионалном нивоу. Градска управа града Требиња и Аграрни фонд покренули су низ инвестиционих програма подршке индивидуалним произвођачима развоју и унапређењу пчеларске производње, набавке ситне механизације, набавке стоке, анализе земљишта, подршке пластеничкој производњи итд.

Најзначајнији пројекта је оснивање Херцеговачке куће у Требињу. Херцеговачка кућа је малопродајни објект у коме се активно промовишу традиционални херцеговачки производи регистрованих произвођача Херцеговине.

Од осталих значајних активности Аграрног фонда треба поменути и учешће у пројектима, у партнерству са другим градским и републичким институцијама од којих су неки: „Мали произвођач-велики аграро ресурс“, у сарадњи са Агенцијом за мала и средња предузећа, „Побољшање економске ситуације кроз могућност обављања праксе за ученике средњих школа, пољопривредног смера“ у сарадњи са амбасадом Немачке, „Стручна подршка пчеларима“ у сарадњи са USAID-ом, „Оснивање пољопривредног кластера Херцеговина“ у сарадњи са Министарством пољопривреде и IFAD-ом. Такође су значајне промотивне активности Аграрног фонда како кроз промоцију и организацију догађаја на нивоу града (сајамске и изложбене манифестације), тако и кроз наступ на регионалним и међународним сајмовима. Оснивање Аграрног фонда града Требиња мења слику града и пољопривредног сектора, те представља добру праксу која се може следити и која се треба даље развијати.

Мере заштите и унапређења пољопривредног земљишта:

- заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта планирати у складу са Законом о пољопривредном земљишту и подзаконским актима;
- заштита пољопривредног земљишта од свих видова деградације, наменско коришћење пољопривредног земљишта, спречавања деградације педолошког слоја, тако и од прекомерне и неадекватне примене хемијских средстава у пољопривредној производњи, немарног складиштења и примене стајњака и осоке, еколошки безбедном уништавању амбалаже од пестицида и сл., уз увођење мониторинга квалитета пољопривредног земљишта и пољопривредних производа;
- мерама земљишне политике обезбедити заштиту пољопривредног земљишта и његово рационално коришћење, односно да се квалитетније земљиште искључиво користи за пољопривредне сврхе, тј. да се у целини користи за производњу хране;
- уређење земљишта вршити мјерама комасације, ради успостављања већих производних површина за пољопривреду;
- политичко-правним средствима заштитити најквалитетније пољопривредно земљиште од ненамјенског коришћења, а нарочито од неконтролисаних конверзија у грађевинско земљиште
- обезбјеђење подстицајних средстава за реализацију реконструкције и обнове постојеће и изградњу нове инфраструктуре у руралним срединама;

- успостављање еколошки оптималних односа између пољопривредних, шумских и других површина;
- адекватнијом и широм применом агроеколошких мера у вегетационом периоду; изградњом савремених система за наводњавање, који омогућују рентабилно и еколошки безбедно коришћење воде у пољопривредној производњи);
- обновом дотрајалих и оснивањем нових засада воћа и винове лозе на агро-еколошки и пејзажно погодним локацијама и др.;
- кроз обезбеђење подстицајних средстава за реализацију програма наводњавања, комасације и комплексног уређења пољопривредног земљишта (пољски путеви, заштитно зеленило, педолошка евалуација и мониторинг и сл.);
- повећање тржишне конкурентности пољопривредно-прехрамбеног сектора обезбеђењем услова за исплативи пласман производа органске пољопривреде и сл., улагањем у нове, квалитетније засаде воћа и квалитетних сорти грожђа на погодним површинама; изградњу погона за откуп и прераду пољопривредних производа кроз модернизацију постојећих и изградњу нових савремених прерађивачких капацитета, усклађених са европским стандардима; стимулисање отварања погона за прераду пољопривредних производа (хладњаче, сушаре за лековито биље...); рибњака и стварање могућности да се у ову сврху искористе постојећи објекти (зграде сеоских задруга и сл.)
- подизање општег ниво техничко-технолошке опремљености породичне пољопривреде.
- развијање производних, тржишних и друштвених услуга;
- стварање услова за удруживање пољопривредних произвођача;
- заузимање пољопривредних површина у непољопривредне сврхе може се вршити ради пошумљавања земљишта најслабијег производног потенцијала, за потребе водопривредне и саобраћајне инфраструктуре биће компензирано обезбеђењем техничких услова за рационално коришћење воде у биљној и сточарској производњи и повећањем саобраћајне доступности руралних насеља и пољопривредних површина; док је заузимање пољопривредног земљишта у туристичке, рекреативне и сличне сврхе условљено повећањем могућности за диверзификовање руралне економије и остваривања додатних прихода руралног становништва;
- јачање пословног повезивања пољопривреде са компаративним делатностима (туризам, угостелство и сл.) ради директног пласмана производа у туристичкој понуди и подстицања диверзификације руралне економије развојем допунских делатности (сеоског туризма, кућне радиности, малих и средњих погона и сл.

Плански приоритети превасходно су везани за:

- поновно успостављање тесне везе између биљне и сточарске производње, са ослонцем на обезбеђење сопствене крмне базе;
- укрупњавање поседа и повећање количине производње;
- претварање неперсективног шумског земљишта у пољопривредно за узгој пољопривредних култура (маслина, бадема, нара, смокава и лековитог биља)

- унапређење воћарства, кроз побољшање услова гајења воћа, сортимента, замена дотрајалих воћњака новим плантажним;
- унапређење угоја маслина, кроз изградњу расадника и прерађивачких капацитета (изградња уљара за маслиново уље, хладњача, дестилерија уља)
- удруживање пољопривредних произвођача ради заједничког наступања на тржишту, организованог откупа производа, изградње мреже заједничких капацитета за прераду (конзервисање, сушење и смрзавање), складиштење (хладњаче за воће и поврће), чиме се породичним пољопривредним газдинствима донекле пружају услови за конкурентско понашање на тржишту;
- унапређење пољопривредне стручне службе, са станицама и пунктовима који ће пружати подршку пољопривредним произвођачима у до сада непокривеним деловима анализираних простора;
- креирање амбијента и пружање директне подршке стварању газдинстава која одговарају потребама савремене тржишне економије.
- потребно је пронаћи модел заштите пољопривредног земљишта прве и друге бонитетне категорије као најквалитетнијег земљишта а најмање заступљеног у обухвату плана;
- побољшање бонитетне структуре квалитетног пољопривредног земљишта одговарајућим мерама (агротехничким и хидротехничким);
- организација пољопривредне производње на цјелокупним пољопривредним површинама града Требиња (Љубомирско поље, Требињско поље, Петрово поље, Попово поље, Ластва и Зупци);
- развој пластеничке производње на подручјима са лошијим квалитетом и нижим класама квалитета пољопривредног земљишта;
- обнова и развој задругарства или других облика организовања пољопривредних произвођача;
- специјализација у производњи органске хране као и развој програма за подстицање производње органске хране (сертификација производа);
- доношење развојних програма кроз планове заштите и рационалног коришћења земљишта;
- субвенционирање за развој пољопривредне производње;
- боља валоризација кроз географску заштиту традиционалних производа (смоква, сир из уља, пршут и мед)
- унапређење стручног образовања у сектору пољопривреде и реалног сектора;
- сакупљање, прерада и пласман гљива;
- узгој, сушење, производња и откупне станице љековитог биља у подручјима гдје су повољни природни услови;
- развој органске пољопривредне производње кроз успостављање кластера органске пољопривредне производње (специјализација у производњи органске хране);
- изградња мини хладњача за смјештај и чување производа из плантажних воћњака чиме се отвара могућност континуиране употребе домаћег производа;
- изградња погона за прераду млијека на подручју Требиња

- јачање малих пољопривредних произвођача кроз подршку примарној производњи и преради пољопривредних производа директно на газдинствима;
- развој мини погона за модерне мале занатске производње (млечни производи, производи одмеса, воћа, вуне и других примарних пољопривредних производа, посебно у брдскопланинском подручју);
- развој јавно-приватног изградња погона за производњу сушеног воћа и поврћа (потенцијални бренд);
- партнерства у дијелу прераде пољопривредних сировина и полупроизвода до производа који представља новостворену вриједност;
- укључити пољопривреду у програме управљања водом;
- планирање и спровођење програма наводњавања као и других програма којима се ублажава несташица воде(нпр. изградња заједничких сеоских чатрња већих капацитета у руралним подручјима);
- планирање и спровођење програма одводњавања на локалитету Мокро поље хидротехничким мјерама у сарадњи са вишим нивоима власти и ресорним републичким јавним установама;
- стављање запуштених земљишта у функцију пољопривредне производње мјерама за побољшање бонитетне структуре земљишта.

Д.ИИ. ШУМЕ И ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ

Концепција развоја шумарства засниваће се на следећим поставкама и опредељењима (на основу ППРС):

- Очување и заштита шума и шумског земљишта и коришћење шума као обновљивих извора енергије (мултифункционално коришћење шума и шумског земљишта);
- Постојећа шумска земљишта не треба смањивати, осим у случајевима када је то неизбежно, тј. у случајевима јавног или општег интереса;
- Потребно је систематски пошумљавати крш, голети и остала непродуктивна земљишта и земљишта без вегетацијског покривача;
- Потребно је систематски радити на пожбуњавању и пошумљавању ерозијом захваћених подручја;
- Пошумљавање земљишта која су природно предодређена за развој шума, а која се данас налазе у другим режимима коришћења;
- Подизање квалитета шума – замена шума пањача, систематско сечење подраста;
- Унапређење стања шума смањењем учешћа разређених и деградираних састојина, као и превођење изданачких стања у више узгојне облике;
- Унапређење здравственог стања шума;
- Примена конвенција, стандарда и норми заштите и развоја шума у шумским подручјима, реформа закона, секторских стратегија, инструмената, мера и политика, уз усклађивање међусекторске координације и учешће надлежних институција и јединица локалне самоуправе.

Мера заштите и унапређења шума и шумског земљишта:

- Процент високих шума је веома мали и најчешће смештен у тешко приступачним теренима, тако да њихово економско искоришћавање не би било рентабилно;
- Шибљаци и голети највећим делом су у власништву Републике Српске, као такве немају тржишну вредност, док са аспекта заштите животне средине представљају право богатство. Неопходно је посветити пажњу са аспекта заштите и улагања у ову врсту шумског богатства;
- Планирати развој агро-шумарства – давање у закуп површина на којима је могућ садња и узгој шумских култура (маслина)
- Систем заштите од шумског пожара је потребно унапредити и спровести мере заштите и ублажавања ризика од пожара;
- Планирати развој система раног упозоравања користећи базне станице мобилне телефоније;
- Планирати изградњу противпожарних просека са елементима шумеских путева;
- Приликом пројектовања шумских путева тамо где услови дозвољавају предвидети да они могу да се користе у друге сврхе (повезивања насеља, туризма, лова итд);
- Пошумљавање врстама које су мање подложне пожарима;
- Планирање резервоара воде и друге инфраструктуре за гашење и спречавање пожара на одрђеним местима;
- Неопходно је унапредити систем заштите шума и шумског покривача од биљних болести и штетотичана;
- Потребно је извршити пошумљавање поврине које су девастиране услед пожара;
- Повећати економска улагања за нова пошумљавања и попуњавање постојећих пошумљених површина.

Д.ИИ. ВОДЕ И ВОДНО ЗЕМЉИШТЕ

Концепција просторног развоја вода и водног земљишта заснива се на следећим елементима (на основу ППРС):

- Дефинисање водног земљишта у појасевима и зонама, за потребе водоснабдевања (изворишта), водопривредних делатности, водног саобраћаја, спорта и рекреације;
- Очување постојећих изворишта која ће бити коришћена за водоснабдевање и проглашавање водног земљишта у оквиру њихових зона санитарне заштите;
- Дефинисање и чување коридора за магистралне трасе водовода и канализационих колектора;
- Одређивање и резервисање локација за планирана ППОВ;
- Одржавање и развијање површина предвиђених за мелиорације;
- Очување предионих вредности и квалитета воде;
- Одржавање постојећих водорегулација, линијских система и објеката одбране од великих спољашњих и унутрашњих вода;

- Дефинисање пољопривредних површина у атарима села која ће се наводњавати из постојећих водотокова и планираних успора, узводно од планираних водоакумулација и хидроелектрана.

Морају се сачувати од девастације, ненаменским заузећем другим објектима, сви простори који су неопходни за реализацију акумулација, посебно оних са годишњим регулисањем, као и простора који су неопходни за реализацију интегралних водопривредних система, који су основа за реализацију великих развојних пројеката.

Концепција и избор стратешких решења за развој вода и водног земљишта као јесте да сва решења морају да буду потпуно усклађена са Директивом о водама ЕУ. То се посебно односи на спровођење сљедећих ставова Директиве:

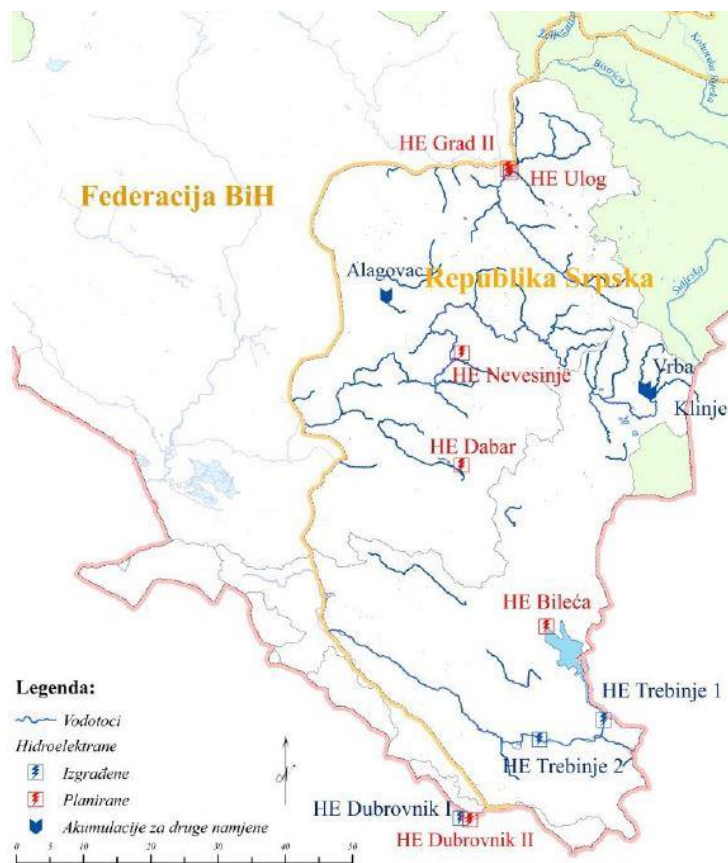
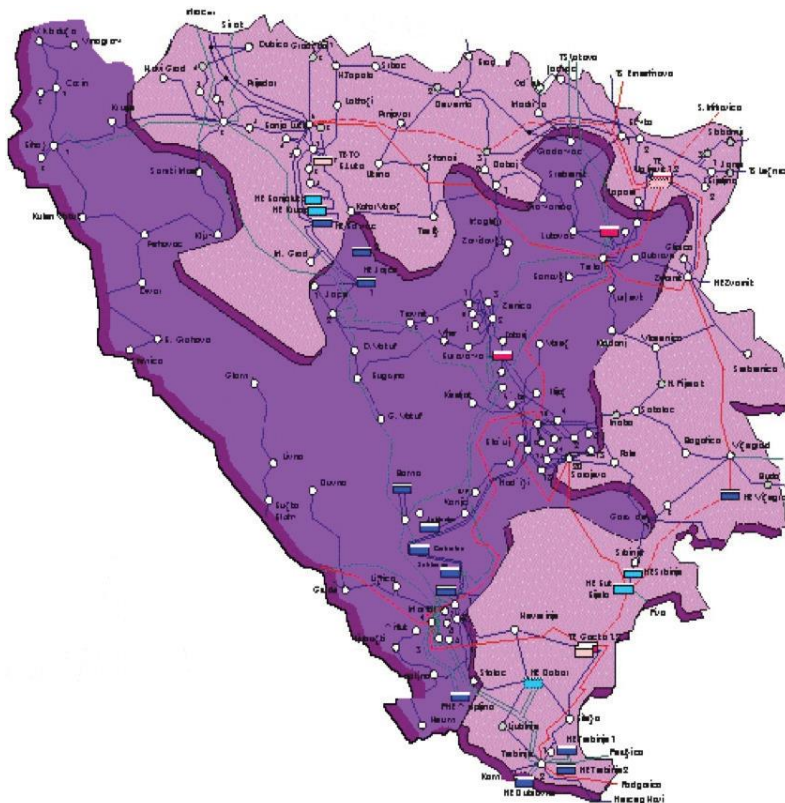
- комплексна заштита вода и хармонизација водопривредних и еколошких циљева;
- интегрално управљање водама у оквиру система на нивоу већих речних сливова;
- реална економска политика, која омогућава самофинансирање сектора вода;
- економска цена воде као мера рационализације потрошње, уз стриктно поштовање принципа: корисник плаћа, загађивач плаћа, тј. потпуна накнада трошкова у које су укључени и сви трошкови заштите вода и слива.

Д.ИИ.3.1. ВОДОПРИВЕДНИ СИСТЕМИ У ФУНКЦИЈИ ПРИЗВОДЊЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

Производња електричне енергије представља најзначајни фактор за развој привреде града Требиња и региона. Јавна установа „Хидроелектране на Требишњици“ (ХЕТ) управља производњом електричне енергије, која се реализује у оквиру предузећа.

Слика 4. Планирани и изграђени ХЕ системи на подручју Обласног ријечног слива (дистрикта) ријеке Требишњице – извор План управљања Обласним ријечним сливом (дистриктом) ријеке Требишњице Републике Српске (2017 -2021)

ПРОСТОРНИ ПЛАН ГРАДА ТРЕБИЊА ДО 2037. ГОДИНЕ – Нацрт

До данас су у оквиру хидросистема Требишњица изграђене четири хидроелектране:

- ХЕ Дубровник I,
- ХЕ Требиње I,
- ХЕ Требиње II,
- РХЕ Чапљина.

У склопу I фазе изградње хидросистема Требишњица, пуштене су у погон Хидроелектрана „Дубровник I“ (1965. год.) и Хидроелектрана „Требиње I“ (1968. год.). Хидроелектрана „Требиње II“ пуштена је у погон 1981. год., а ПХЕ „Чапљина“, која послује у саставу Електропривреде Хрватске заједнице Херцег-Босне, пуштена је у погон 1979. год. у склопу II фазе изградње хидросистема Требишњице.

Табела 9. Хидроелектране на Требишњици

ХЕ	Бр. аегата	Инс. Снага (MW)	Макс. бруто пад (m)	Средњи годишњи проток (m ³ /s)	Корисна запремина акумулације (mil. m ³)	Просечна годишња производња (GWh)
Требиње I	3	3x60	104,15	71	1.082,3	479,4
Требиње II	1	8	22	82,9	9,3	12,5
Дубровник I	2	2x108	295	82,9	9,3	1.391,1
РХЕ Чапљина	2	2x220	227	28,9	6,5	451

На сливу реке Требишњице у фази изградње је ХЕ Дабар, а планирана је и градња следећих производних објеката: ХЕ Билећа, ХЕ Невесиње, ХЕ Дубровник II.

ХЕ Дабар је саставни део пројекта „Горњи хоризонти реке Требишњице“, који предвиђа пребацавање вода из Гатачког и Невесињског поља, преко Дабарског и Фатничког поља у акумулацију Билећког језера. Поред изградње ХЕ Дабар овим пројектом предвиђена је градња и ХЕ Невесиње и ХЕ Билећа. ХЕ Дабар има предвиђену инсталисану снагу од 160 MW и годишњу производњу на сопственом паду од 251,8GWh. На низводим ХЕ очекује се додатна производња од 265GWh електричне енергије.

ХЕ Невесиње је планирана деривациона хидроелектрана на реци Заломци. Планирана ХЕ Невесиње има предвиђену инсталисану снагу од 60MW и проечну годишњу производњу од 100,6GWh.

Планирана ХЕ Билећа је деривациона хидроелектрана у хидро систему Горњи Хоризонти. ХЕ Билећа има предвиђену инсталисану снагу од 33MW и може се очекивати годишња производња од 116,4GWh.

ХЕ Дубровник - II фаза је планирани заједнички пројекат Републике Српске и Републике Хрватске. Планирана ХЕ Дубровник - II фаза, има предвиђену инсталисану снагу од 304MW и проечну годишњу производњу од 318,4GWh.

Д.ІІІ.3.2. ЗАШТИТА ОД ПОПЛАВА

Мере за повећање ефикасности заштите од вода у речном сливу реке Требишњице:

У Обласном речном сливу реке Требишњице, неопходно је у краткорочном и дугорочном планском периоду, а најкасније до финализације пројекта „План управљања поплавним ризиком у Обласном речном сливу реке Требишњице за подручје Републике Српске“, реализовати **слиједеће активности**:

- редовно и на одговарајући начин одржавати постојеће објекте и системе, како вишенаменски интегрални систем Требишњице, тако и објекте за заштиту од поводња, који се налази у власништву ЈУ „Воде Српске“;
- извршити реконструкцију и доградњу објеката и система заштите од вода на Обласном ријечном сливу ријеке Требишњице, како је то предвиђено Основним концептом развоја Хидросистема Требишњице;
- на подручју Поповог поља, редовно одржавати регулисано корито и протицајни профил минор корито, а суфиците ријечног наноса на поједним дијелова речног корита решавати у складу са пројектном документацијом, а на основу базних докумената из области ерозионих процеса;
- проводити активне мере антиерозионе заштите и уређења бујичних водних токова у горњим и средњим токовима слива;
- урадити придикционе моделе за ХЕ вишенаменског система Требишњице (укључујући Федерацију БиХ и Хрватску), а њихово управљање у периоду наиласка великих вода вршити у складу са одобреним Погонским искуством;
- развијати облике активне заштите од великих вода на основном водотоку и главним притокама, јер је очигледно да је заштита само пасивним мерама ограничена и не може осигурати одговарајући степен поузданости;
- развијати систем мониторинга и превентивног деловања у условима наиласка великих вода на нивоу Републике Српске и регионалном нивоу;
- ургентним и координисаним мерама на нивоу Републике Српске и локалних заједница зауставити градњу објеката на водном земљишту и било какве активности запоседања водног земљишта;
- стално допуњавати „Главни оперативни план одбране од поплава на Обласном ријечном сливу ријеке Требишњице на подручју Републике Српске, кога је потребно усклађивати са новонасталим хидролошким феноменима и организационом поставком везаном за заштиту од вода;
- урадити регионалну хидролошку анализу за Обласни речни слив реке Требишњице (са свим главним притокама) са Федерацијом БиХ и Хрватском, чиме ће се добити верификована хидролошка усмерења за провођење будућих планерских и прогнозних активности на сливовима ријеке Требишњице и реке Неретве.

Д.ІІІ.3.2.1. Повећање пропусне моћи корита ријеке Требишњице кроз урбани дио града

Идејно рјешење и Главни пројекат повећање пропусне моћи корита ријеке Требишњице кроз урбани дио града (Завод за водопривреду, Бијељина, 2021)

Пре грађења хидросистема ХЕТ у долини Требишњице су поштована традиционална, опрезна правила грађења, искључиво изнад домашаја нивоа досезања највећих великих вода. Захваљујући том опрезу није било штета ни при поплавама стогодишњих великих вода, па чак и ређих вероватноћа јављања. Након изградње акумулација низводно је створен варљив осећај заштићености од поплава, па су, и поред упозоравања ХЕТ-а, објекте почели да спуштају све ниже, чак и у основно корито Требишњице. Такво неодговорно понашање, које надлежни нису зауставили, још више је убрзано након изградње РХЕ Чапљина. Тада су корисници простора у Поповом пољу, и поред многих упозоравања да поље није потпуно заштићено, сматрали да им више не прети опасност од плављења. Пренебрегли су кључну чињеницу: опасни падавински циклони захватају истовремено сликове Требишњице и Неретве, тако да се велике воде јављају истовремено на обе реке. Још током издавања водоправних аката за РХЕ Чапљина дефинисано је ограничење: када протоци у Неретви пређу $1.400\text{m}^3/\text{s}$, РХЕ на сме да ради у турбинском режиму. Тада практично нема истицања из Поповог поља, па се при врло неповољним падавинским циклонима не може спречити делимично плављење поља, и поред оптималног управљања акумулацијама у ХЕТ-у. Битно је закључити: при пројектовању и ХЕТ-а и РХЕ Чапљина јасно је истакнуто упозорење да се и приобаље реке Требишњице и низводна поља могу штитити од поплава само ограничено, али никако не и потпуно.

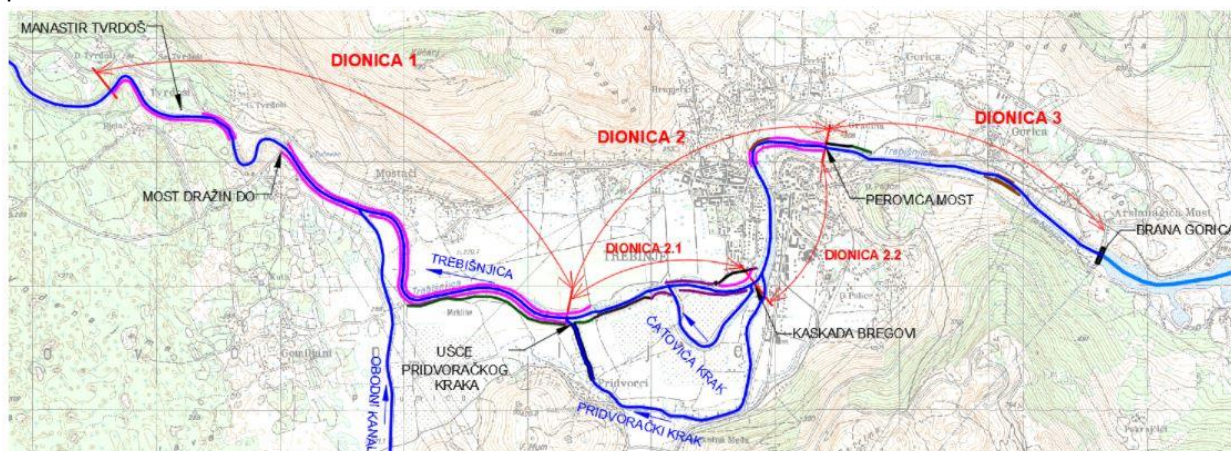
Због неконтролисаног запоседања приобаља, па чак и основног корита Требишњице, смањен је пропусни капацитет корита са око $1.000\text{m}^3/\text{s}$ на око $350\text{m}^3/\text{s}$ на деоници тока кроз урбани део Требиња. Тиме је јако сужен маневарски простор за нормалан оперативни рад објеката ХЕТ-а у односу на критеријуме са којима је тај систем планиран, што захтјева промјену правила управљања. Због све већих управљачких ограничења наступају велике штете у производњи ХЕТ-а, али и у електроенергетском систему, а не могу се избећи штете у зони неконтролисаног запоседања рјечне долине.

МХ “Електропривреда Републике Српске а.д. „ЗП“ Хидроелектране на Требишњици а.д.” Требиње заједно са Заводом за водопривреду Бијељина 2021. године урадили су Идејно решење и Главни пројекат повећање пропусне моћи корита реке Требишњице кроз урбани део града. Решење повећања пропусне моћи је један од најзначајних пројеката којима су предложена решења заштите од поплава града Требиња и околине. Хидроелектране на Требишњици су израдом овог документа у складу са водоправним актом отпочеле процес стварања предуслова за повећање пропусног капацитета Требишњице, који је нужан и неопходан Требињу. Даље одлагање решавања овог проблема може имати далекосежне негативне последице по ХЕТ и локалну заједницу. Да би се постављени циљ остварио у реализацији овог пројекта у пуној мери поред ХЕТ-а треба да се укључе ЈУ Воде Српске, локална заједница и инспекцијски органи, а институције на нивоу Републике Српске треба да врше одговарајућу координацију имплементације овог пројекта јер се ради о пројекту државног и стратешког интереса. Техничка решења која обезбеђују повећање протичаја,

приоритети и фазност инвестиционих мера су предложени у условима значајних просторних ограничења, са циљем да планирани објекти не ремете везу урбане матрице Требиња са водном акваторијом. Решења задржавају и боље уклапају неке спортско-рекреативне садржаје у приобаљу, а донекле и ублажавају веома неповољан визуелни доживљај долинске зоне, који је настао због узурпације јавног водног добра.

Слика 5. Просторни распоред деоница уређења корита реке Требишњице кроз урбани део града Требиња

Истражни простор пројекта обухватио је потез тока Требишњице од бране Горица па низводно на дужини од око 11km, укључујући припадајући Придворачки и Ћатовића крак, те дотицаје из Главног ободног канала из Мокрог/Петровог поља и међудотока сливних вода из градског и приградског подручја. На потезу водног тока Требишњице јасно се према утицајима режима великих вода, али и потенцијалних разматрања уређења речног корита ради повећања пропусне моћи уочавају три карактеристичне деонице приказане на слици.

Главним пројектом предвиђене су мере за **повећање пропусне моћи реке Требишњице** по деоницама:

Деоница 1: од моста у Дражин долу па низводно до ушћа Придворачког крака

- Планирање широке речен долине Требишњице – потез мост Дражин до – ушће Придворачки крак
- Изградња насипа на левој обали Требињског поља дужина 950м+770м надвишења пута
- Изградња парапетних зидова уз Придворачки крак

Деоница 2.1: ушће Придворачког крака – каскада бр.5 у Бреговима $L=1.6$ км

- Уређење корита на потезу насеља Рупе и рибњака Бутрекс
- Реконструкција каскаде бр.7 – алтернатива изградњи потпорног зида
- Изградња насипа (парапетног зида) код насеља Рупе/парапетног зида Придворачки крак

Деоница 2.2 и 3: од Каменог моста па узводно до Жељезничког моста

- Кинетирање корита Требишњице узводно од Каменог моста до Перовића моста – дужина око 730 м (укључује осигурање конкавне кривине дужине око 195 м и евентулану редукцију каскаде 4 – смањења за 1 метар
- Заштита од поплава узводно од Перовића моста насеља – Горичко поље, изградња парпетног зида 210 метара и насипа 160 метара

У фази имплементације планског документа на основу Смерница/услова ЈУ „Воде Српске“ Бјељина потребно је спровести следеће **мере по областима** (ЈУ „Воде Српске“ Бјељина бр. 01/5-2-1695-1/21 од 19.03.2021. год.):

Коришћења вода:

- Снабдевање санитарном водом подручја у обухвату решити према важећим прописима и условима организације
- Поред водоснабдевања, уколико се појави потреба може се предвидети захватање, црпљење и употреба површинских и подземних вода за остале намене (наводњавање, узгој риба, пловидба спорт, купање, рекреацијаи друго) према Закону о водама („Сл.гласник Републике Српске“ бр. 50/06, 92/09, 121/12 и 74/14).

Заштита вода:

- Предвидети надоградњу постојећих и изградњу нових, канализационих система сепаратног типа са довођењем отпадних вода на потојећи пречистач.
- За потребе већ изграђених туристичких садржаја, планираних стамбено-пословних објеката као и за планирану изградњу аеродрома на ширем локалитету града Требиња потребно је изградити нови канализациони систем сепаратног типа и изградњу сасвим новог уређаја за пречишћавање отпадних вода који би био стационаран низводно према Поповом пољу
- Предвидети могућност изградње потпуно новог уређаја за пречишћавањем отпадних вода за потребе града Требиња са савременим технолошким процесима пречишћавања које би делимично или у потпуности преузео функцију постојећег пречистача. Предвидети прикључак на нови уређај свих новопланираних објеката.
- Отпадна вода која се испушта у канализациони систем мора да задовољи услове дате у Правилнику о испуштању отпадних вода у јавну канализацију („Сл.гласник Републике Српске“ бр 44/01), односно услове дате у Правилнику о третману и одводњи отпадних вода за подручја градова и насеља где нема јавне канализације („Сл.гласник Републике Српске“ бр 68/01) уколико је реципијент водоток.
- Одводњавање атмосферских вода са саобраћајних површина вршти помоћу сливника са таложницима (сепараторима). На већим паркин површинама уградити сепараторе за одвајање лаких течности пре испуштања оборинских вода у реципијент.
- Брј испуста у водоток треба да буде сведен на технички и економски оправдан минимум – уколико постоји могућност користити постојеће испусте.
- Предвидети места на води и у непосредној близини река и језера на којима је могуће постављање односно изградња рибњака имајући у виду изградњу приступне

саобраћајнице и све остале пратеће инфраструктуре која је неопходна како би се испоштовале све законске обавезе.

- Спречити настање непланских паркиралишта на слободним површина уз водоток на начин да се предвиди засад дрвореда или постављање заштитних ограда. Проблем решити планирањем паркиралишта како за терена возила тако и за аутобусе.

Заштита од штетног дејства вода;

- Дефинисање заштитних појасева дуж водотокова и адекватне прилазне путеве како за прилаз механизације тако и за пролаз свих служби које су у служби заштите, одражавања и управљања водотом.
- За водоток реке Требишњице, који својим током тангира обухват Просторног плана, заштиту од поплава предвидети на основу великих вода ранга појаве Q1/100, са адекватним надвишењем поштујући законске одредбе.
- За мање и сталне водотокове, уколико се налазе у обухвату плана или га тангирају, заштиту од поплава предвидети на основу велик вода ранга појаве Q1/100, са обавезним навишењем.
- Тамо где је могуће, водотокове задржати у приордном стању, као отворене, уз минималне техничке захвате, имајућу и виду чињеницу да покривање водотокова има значајне еколошке последице и проблема при одражавању затворене регулације.

Д.ІV. ГРАЂЕВИНСКО ЗЕМЉИШТЕ

Градња на грађевинском земљишту ће се вршити на основу правила из овог плана или планова нижег реда у зонама за које је предвиђена детаљана разрада.

Д.V. МИНЕРАЛНЕ СИРОВИНЕ

Подручје које захвата лист Требиња је веома сиромашан минералним сировинама. Поред боксита има и неколико мањих појава асфалта. Сва ова лежишта су била позната и раније, а већим дијелом су и истражена. Појаве асфалта су незнатних димензија и без икакве економске вриједности.

Боксит

Лежишта боксита су откривена на јужним и југоисточним падинама планине Видуше. Налазе се у једној зони дужине око 30km, од манастира Косијерево на истоку до села Кртиње. Ова зона се продужава даље ка истоку, у Црној Гори гдје се налазе знатно веће количине боксита који се експлатише.

Мањи број лежишта боксита се незнатним количинама руде, на потезу манастира Косијерево - Дибочани потопиће вода акумулационог језера за хидроелектрану „Требишњица“.

Пружање бокситне зоне приближно исток-запад условљено је структурним обликом у коме се она налази. Бокситна лежишта се налазе између два стратиграфска члана горње јуре. Падина им је састављена од бијелих, кристаластих, масивних кречњака „oksford-kimeridža“. Ови кречњаци су веома карстификовани и због тога готово непреходни изван постојећих стаза. Фосилни остаци су веома ријетки Кровину чине „kimeridž-titonski“ конгломератично-бречасте кречњаци и доломити са „Clupeina jurassica“.

Зона појављивања бокситних лежишта испресецана је, као и остали дијелови терена, мањим и већим расједима на мање блокове.

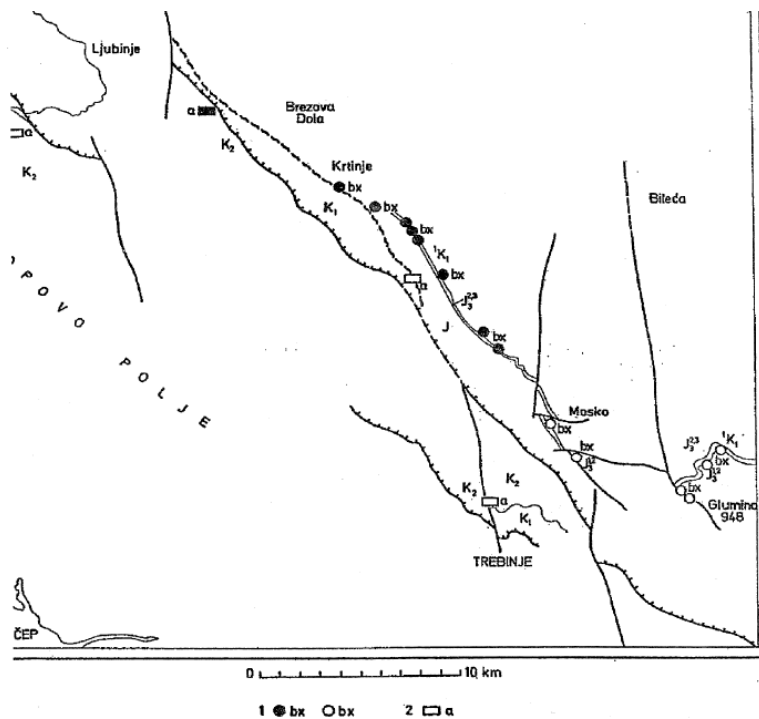
Према изгледу, сва бокситна лежишта могу се подјелити на два типа:

- а) Лежишта вртачастиг типа, гдје је кровина најчешће потпуно еродована. Пвом типу припада највећи број регистрованих лежишта. Обично су малих димензија (0.5-1m x 1-2m). Зависно од ерозивног нивоа дубине им доста варирају. Већи број лежишта је потпуно еродован, тако да се данас налазе само мањи и већи комади боксита на мјесту некадаљњег лежишта. Највећа лежишта овог типа (два код села Бориловићи) имају дубину од око 4m.
- б) Лежишта са сачуваном кровином налазе се у виду слоја дебљине 0,2 до 1,5m. Дужина изданка знатно варира и креће се од 5 до 40m. Дубина им најчешће износи од 4 до 7m, а само на лежишту испод врха Милошке и код села Кртиње слој руде је дебео 10 до 15m. Овом типу припадају лежишта испод врха Милошке и код секло Кртиње, тј. тамо гдје је ерозиони ниво најмањи.

У готово свим лежиштима боксита је црвене боје. Код села Кртиње постоје два мања изданка гдје је руда жуте боје. Квалитат руде није уједначен.

На листу Требиње регистроване су четири појаве асфалта. Све се налазе у седиментима креде и то на већим расједима. То су налазишта малих димензија (до 5 m дужине 1-3 m ширине). На свим мјестима може се запазити да је кречњак мјестимично потпуно прожет асфалтом.

Слика 6: Приказ појава минералних сировина

4. Karta pojava mineralnih sirovina. 1. Ležište i pojava boksita. — 2. Pojave asfalta.
 4. Карта појава минералних сировина. 1. Месторођење и ваљод боксита. — 2. Проявление асфалта.

java asfalta severno od sela Strujića (ispod kote 1073, koja je najbogatija asfaltom), bila je rađivana 1953. godine. Kako su plići raskopi dali negativne rezultate, istražni radovi su obavljeni. Prema mišljenju ranijih istraživača reč je o pojavama asfalta sekundarnog porekla koje maju nikakvu ekonomsku vrednost.

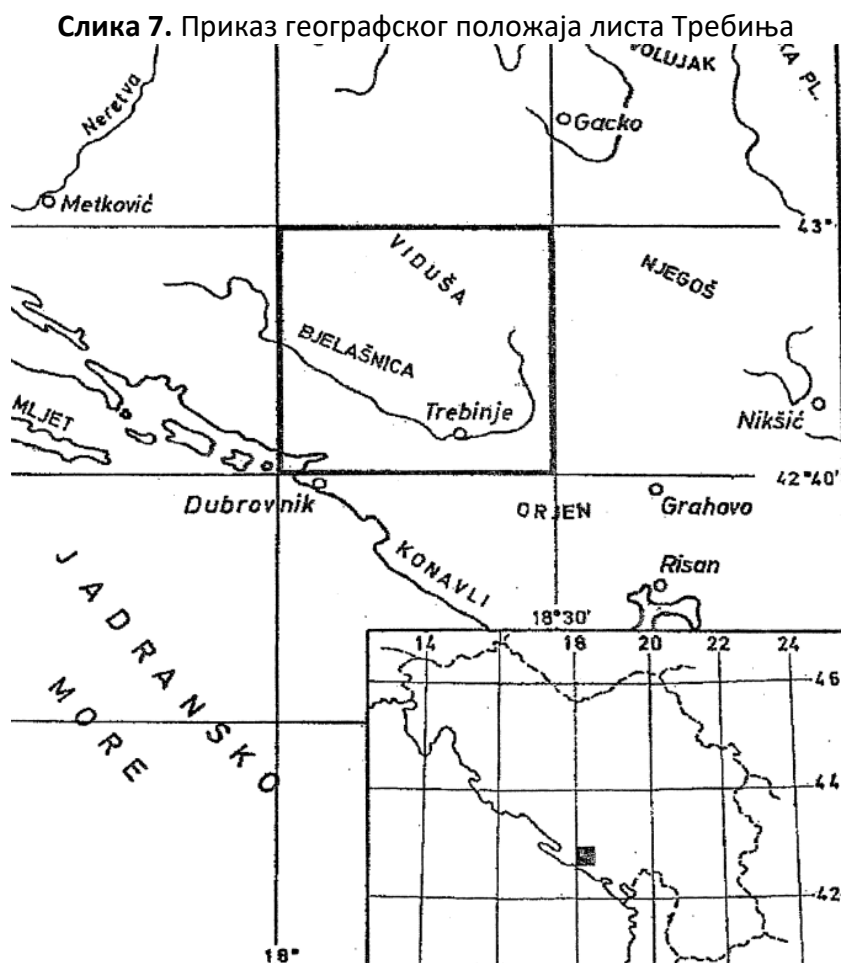
Извор: Тумач за лист Требиње К 34-37

Е. ПРИРОДНИ УСЛОВИ И РЕСУРСИ

Е.1. МОРФОЛОШКИ, ГЕОЛОШКИ, ХИДРОГЕОЛОШКИ, ИНЖЕЊЕРСКОГЕОЛОШКИ УСЛОВИ СА МЈЕРАМА ЗА ЗАШТИТУ, ОЧУВАЊЕ И АКТИВИРАЊЕ ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

Е.1.1. ГЕОЛОГИЈА

Анализа геолошке грађе урађена је на основу Тумача за лист Требиње К 34-37. Картирање листа Требиња је започето 1961. године. Обављени су теренски радови и исцрпна истраживања, а наведено је текло у акционим фазама. Третирана цјелина, лист Требиња захвата југоисточни дио Херцеговине, мањи дио јужне Далмације (сјеверно и сјеверозападно од Дубровника), те незнатни дио Црне Горе. Ограничен је координатама $18^{\circ}0' - 18^{\circ}30'$ источне географске дужине и $42^{\circ}40' - 43^{\circ}0'$ сјеверне географске ширине. Преко предметне територије пролазе значајни путеви: Сарајево-Мостар-Требиње-Дубровник; Требиње-Фоча-Ужице-Београд; Требиње-Никшић-Титоград.

Извор: Тумач за лист Требиње К 34-37

Депресија Поповог поља протеже се до Требиња ка сјеверозападу до Хутова и захваћена је листом у дужини од око 45km. У овој депресији издвајају двије мање јединице: Луг шума, горњи дио депресије са стјеновитим и јако карстификованим дном обраслим шикаром, ширине 5-8km и надморске висине од 275m. Једино узвишење у Поповом пољу је брдо Хум, чија надморска висина износи око 546m.

Попово поље које почиње од линије Пољице-Туље па се продужава ка сјеверозападу, ширине 1-2km са равним дном од наноса. Дио Поповог поља је периодично плављен, надморска висина је од око 250m. На сјеверном ободу се налазе двије скраћене, напуштене ријечне долине Котези и Струјићи. Дио који повремено плави у Поповом пољу, изазван је постојећим понором који има мању пропусну моћ од притицања воде са голих падина околних стјена и повременог тока Вуковог потока. Вода мањим дијелом отиче у Попово поље (код Струјића), једним дијелом се појављује даље ка југозападу (југоисточно од Чапљине).

Јужно од Поповог поља налази се крашка површ Шћеница, а просјечна надморска висина износи око Крашко поље које се формирало на ободу планине Видуше је Љубомирско поље, настало као посљедица тектонских збивања. Поље се протеже у правцу сјеверозапад-југоисток у дужини од око 12 km. Просечна ширина поља је око 1.3 km, а дно је прилично равно прекривено плувијалним наносом. Потребно је истаћи да су регистровани повремени бујични токови Змијанца и Брове.

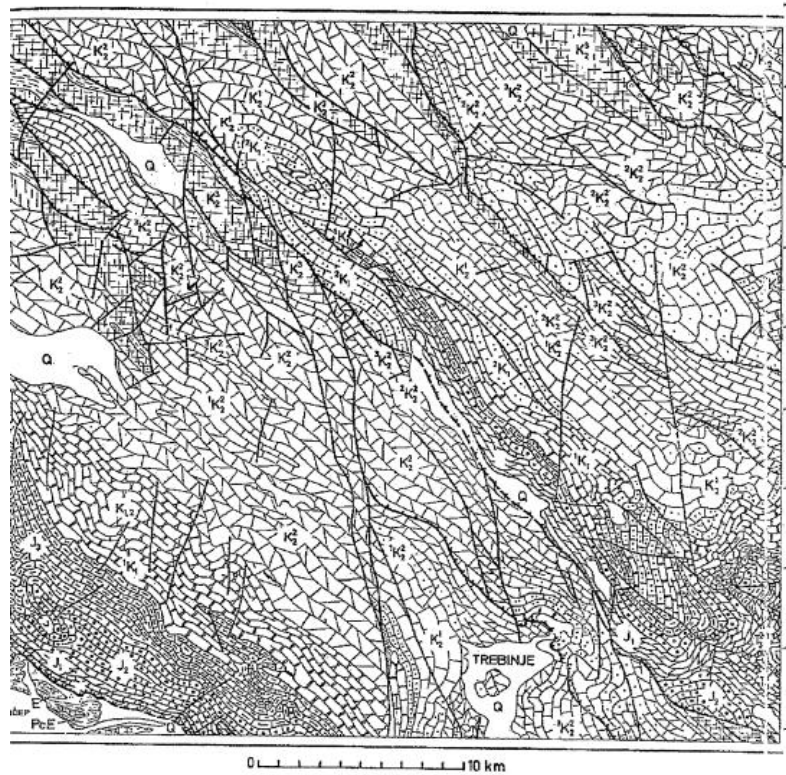
Е.1.1.1. АНАЛИЗА ОПШТЕ ГРАЂЕ ТЕРЕНА

Област коју захвата лист Требиње представља само мали дио мезозојског и палеогеног комплекса који сачињава спољне Динариде.

Литолошки састав је јединствен, што потврђује заступљеност разних варијанти кречњака и доломита, а само мјестимично, крајем палеогена, таложене пјешчари и лапорци. Овако монотон састав знатно је отежао издвајање појединих стратиграфских чланова при изради геолошке карте. На геолошкој карти уочљиво је да је готово цео терен састављен од седимената мезозоика, док се палеогене творевине јављају у узаним појасевима дуж већих дислокација. Наслага квартара има у Поповом пољу и у долини ријеке Требиошнице.

Слика 8: Приказ опште грађе терена

- 2 — Apt-cenoman: krečnjaci sa *Salpingoporella dinarica*. Aptian-Cenomanian: limestones with *Salpingoporella dinarica*. Апт-сеноман: известњаци с *Salpingoporella dinarica*.
- 1 — Apt-alb?: krečnjaci. Aptian-Albian?: limestones. Апт-апб?: известњаци.
- 1 — Valend-baren?: dolomit. Valanginian-Barremian?: dolomite. Валанжин-Баррем?: доломити.
- Malm: krečnjaci i dolomiti. Malm: limestones and dolomites. Мальм: известњаци и доломити.
- Doger: oolitični krečnjaci. Dogger: oolitic limestones. Доггер: оолитовые известњаци.
- Lijas: krečnjaci i dolomiti. Liasic: limestones and dolomites. Лейас: известњаци и доломити.
- 3 — Norički i ratski kat: dolomiti i krečnjaci. Norian-Rhaetian: dolomites and limestones. Норички и ратски кат: доломити и известњаци.
- Karnijski kat: krečnjaci i laporci sa ugljem. Carnian: limestones and marls with coal. Карнијски кат: известњаци и мергели с угљем.

Извор: Тумач за лист Требиње К 34-37

ОПИС КАРТИРАНИХ ЈЕДИНИЦА

ТРИЈАС

Седименти тријаса издвојени су на малом простору у околини села Ластва и Гранчарево, као и у узаном појасу дуж јадранске обал. Заступљен је само горњи тријас. Издвојени су карнијски и норичко-ријетки кат.

КАРНИЈСКИ КАТ (Т¹₃)

На лијевој обали потока Јазина откривени су у малим изданцима танкопличасти кречњаци, доломити, ређе и лапорци. На основу фауне као и према литолошком саставу. Појава угља и налазак слатководне фауне у лапорцима указује на ослађену средину у којој су се таложиле ове стјене. Цјела серија има тамносиву до мрку боју. Дебљина слојева се креће од 5-20cm. Даље ка истоку ови седименти откривени су на нешто већем простору и леже нормално преко дебље усложених средњетријских кречњака.

Кречњаци су дијелом кристаласти, а дијелом лапоровити и готово увијек имају тракасту текстуру. Садржај CaCO_3 се креће од 90%. Мјестимично има појава битумија што указује на редукциону средину. Натали су у мирним и нешто дубљим водама.

Лапорци са угљем су најмање заступљени литолошки члан ове серије. Појаве угља данас нису доступне опажањима.

НОРИЧКИ И РЕТКИ КАТ (T_3^{243})

Најдубље откривене дијелове антиклинале Ластва изграђују масивни, ређе банковити, а врло ретко слојевити доломити. Исти доломити издвојени су и у обалском појасу. Леже нормално преко карнијских седимената.

Доломит је свјетлосиве боје, лако се распада у доломитни пијесак и тада добија бијелу боју, по којој се разликује од следећег члана у мезозојском стубу. Има зрнасту структуру, местимично садржи CaCO_3 , садржи $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ се креће до 93 %. Ови доломити леже нормално преко седимената карнијског ката а њихову горњу границу чине доломити са фауном лијаса. Пошто није утврђена никаква дискорданција наниже или навише, ови доломити се са доста сигурности могу третирати као творевине норичког и ретског ката.

ЈУРА

Наслаге јуре откривене су на већем простору око Глумине (велика окука ријеке Требишњице --манастир Косијерево-- Арсланагића мост) одакле се у једном појасу простиру ка сјеверозападу до села Кртиње. Мања партија кречњака горње јуре издвојена је и око села Љубова. Доста широка зона седимената јуре издвојена је и у антиклинали Грмеча (приобалски појас) на потезу Ускопње--Бобовиште, па на сјеверозапад до краја листа. Издиференцирана су три одјелка јуре. Мања издвајања унутар њих обављена су на основу литолошких разлика.

ДОЊА ЈУРА (J_1)

У приобалском дијелу нема много творевина доње јуре, тако да није било могуће обавити било каква детаљнија издвајања. Издвојене су у узаном појасу преко доломита горњег тријаса. Представљена су зеленосмеђим и мрким кречњацима криптористаласте структуре. Од фауне запажени су чешће очувани протодицераси. У препаратима из нижих дијелова ове серије откривена је асоцијација *Palaeodasyclodus mediterraneus*, а из виших *Orbitopsello praecursor*.

ДОЛОМИТИ И КРЕЧЊАЦИ

Непосредно преко масивних свијетлосивих доломита горњег тријаса леже добро стратификовани сиви доломити и кречњаци са честим бочним смењивањима у појединим слојевима. Доломити се лако распадају и тада добијају прљавожуту боју, тако да се на терену лако разликују од доломита горњег тријаса. У виду узаног појаса покривају тријаске доломите у Гранчареву- Требишњици и Ораховцу. Доломити су фино кристаласте структуре и често садрже примарне кристале калцита. Кречњаци су микрокристаласти, са високим

садржајем CaCO_3 - до 99%, боје су свјетлосмеђе и садрже прекристалисали фосилни детритус.

КРЕЧЊАЦИ СА ЛИТОТИСИМА

Заузимају највеће пространство међу седиментима доње јуре. Нормално налажу на описане доломите и кречњаке, те се јављају у области Гранчарева, Ораховца, Арсланагића моста, Јасена и уз обод Љубомир поља.

Дебљина слојева се креће 20-60cm, а има и банака до 3m. Боје су сиве до свјетлосмеђе, ређе плавичасте. То је пакет чистих кречњака.

ДОЛОМИТ СА ПЕНТАКРИНУСИМА

Преко кречњака са литотисима лежи партија сивих слојевитих доломита са ријетким прослојцима кречњака. У нижим дијеловима нађене су плочице патакринуса, чија прецизна детерминација није била могућа (Ораховац-Нецвијећа). У области Љубомир поља овај пакет слојева представљен је једним банком дебљине око 60m.

СРЕДЊА ЈУРА (J₂)

Кречњаци издвојени у овом одељку јуре леже нормално преко кречњака и доломита. У нижим дијеловима су представљени свјетлосмеђи слојевима и масивним кречњацима, у којима има и ређих прослојака средњезрног доломита са садржајем $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ до 85,4%. Највише заступљени варијетет кречњака у средњој јури је грудвасти, пресудоолитични кречњак у доњим дијеловима, са великим количинама CaCO_3 . У вишим дијеловима читава серија има свијетлију, мијестимично бијелу боју.

ГОРЊА ЈУРА (J₃)

Седименти горње јуре издвојени су у антиклинали Ластва на потезу: Парешке стране (лијева обала Требишњице) - Дубочани-Будоши- било Видуше-Кртиње. У приобалском појасу издвојени су у широкој зони почев од Спарожића и Бобовишта до краја листа (брдо Јабуковац). У атару села Орашје, у језеру антиклинале Љубово, издвојена је мања партија кречњака који припадају завршним дијеловима јуре.

КРЕДА

Творевине креде чине највећи дио терена. Издвојене су и доња и горња креда. Према различитим литолошким и микрорепалеонтолошким карактеристикама у доњој креди су издвојена два пакета слојева (доњи одговара "valendin-baremu", а горњи "apt-ablu"). "Senon" је издвојен на основу суперпозиције, а "turon" и "senon" према бројној фауни. Унутар "turon" су у антиклиналама Ластва и Љубово издвојена три пакета на основу литолошких и палеонтолошких карактеристика.

ДОЊА КРЕДА

Представљена је кречњацима и доломитима различите слојевитости. Издвојена је у антиклинали Громача у зони широкој око 4km почев од Спарожића и Глухе Смокве на истоку до Завале и Поповог поља на западу. У антиклинали Љубово откривена је на мањем

простору између ријеке Требишњице, манастира Дужи и села Орашје, као и у језгру секундарне антиклинале Леотар, непосредно код Требиња. Широки појас творевина доње креде у антиклинали Ластва издвојен је од црногорске границе на истоку до села Радимље и Ђурђево Главице на западу. Доња креда је издвојена и у тјемени антиклинале Голобрђе, на крајњем сјевероисточном дијелу листа.

ГОРЊА КРЕДА

Кречњаци и доломити горње креде учествују са највећим процентом у грађи ове области, као и спољних Динарида уопште. Потребно је нагласити да је идентификован: "CENOMEN" (K^1_2), "TURON", "Turon uopšte (K^2_2)", "Pločasti dolomiti sa proslojcima krečnjaka ($^1K^2_2$)", "Krečnjaci i dolomiti sa hondrodontama ($^2K^2_2$)", "Krečnjaci sa rudištima ($^3K^2_2$)", "SENON (K^3_2)". Детаљнији опис је представљен у "Тумачу за лист Требиње К 34-37".

ПАЛЕОГЕН

У оквиру палеогених творевина могу се на терену издвојити кречњаци "paleocena", флиш горњег еоцена.

ПАЛЕОЦЕНСКИ И АЛВЕОЛИНСКИ-НУМУЛИТСКИ КРЕЧЊАЦИ (PcE)

Палеоцен је издвојен на више мјеста у мањим изолованим зонама. На нешто већем простору има га у области Дренове главе, села Пустипухе, на Облом брду и код села Дубочице. Даље ка сјеверу и сјеверозападу сачуван је испод реверсних расједа и издвојен у веома уским зонама (Виногорци, Крстаче, Кошћа влака, Рајков тег, Ивице, итд.).

Представљен је смеђим и ређе жућкастим, слојевитим, лапоровитим и микрогрудвастим кречњаком. Седименти палеоцена највјероватније леже преко сенонских кречњака, на шта указује минералашке појаве боксита око Вилогорца и Кошће влаке. У приобалном дијелу седименти палеоцена леже преко бијелих кристаластих кречњака у околини Петровог Села, Врбица, Милошевића, Долине и Орашца. Мања партија издвојена је на лијевој обали Дубровачке ријеке, око Сустрјепана.

ФЛИШ ГОРЊЕГ ЕОЦЕНА (Eз)

Издвојен је у приобалском појасу у узаној зони која се пружа од села Бргати ка Камолцу и даље до Микошице и Петрова Села, одакле се грана даље ка западу у правцу Орашца. Преко овог флишааног појаса навучени су доломити горњег тријаса. Такође је добрим дијелом покривен делувилалним материјалом различите дебљине (Петрово Село).

Представљен је конгломератима, пјешчарима, листастим танкослојевитим лапорцима и лапоровитим кречњацима. Кречњаци су криптокристаласте структуре и шкриљаве текстуре.

КВАРТАР

Творевине квартара најизразитије у крашким пољима, већим вртачама и ријечним долинама. Представљене су црвеницом, пролувијалним, алувијалним и делувилалним наносима.

ПРОЛУВИЈУМ (pr)

Пролувијални наноси су издвојени у Љубинском и Љубомирском пољу. Материјал донешен кратким бујичним токовима Букова потока и Брове депонован је у западном и источном дијелу поља, јавља се у виду крупнијих и ситнијих врло мало заобљених комада кречњака и доломита. У најнижим дијеловима овај материјал је дјелимично прожет бигром.

АЛУВИЈУМ (al)

Јавља се у долини Требиљнице и кратком току Чепелице, а покрива на широком простору Мокро и Попово поље. У Требињском и Мокром пољу заступљен је крупнији материјал унутар којих се јавља неправилно прослојавање пјесковите глине. У поповом пољу у саставу алувијума улазе крупнозрни и ситнозрни шљунак, крупнозрни пјесак и пјесковита глина, а на ободу поља преовлађује црвеница. Све ове наслаге покривене су тањим хумусним покривачем.

ДЕЛУВИЈУМ (d)

На већем простору покрива флишне седименте у обалском подручју између села Комолица и Мокошица, а такође је издвојен и на сјеверозападном ободу Љубомир поља. Јавља се у виду одломка кречњака и доломита.

Е.1.1.2. ТЕКТНИКА

У геограском положају ова област заузима средишње дијелове "парахтона" и југоисточне дијелове навлаке Високог крша. Седименти који изграђују овај терен створени су у миогеосинклиналним просторима медитеранске геослнклинале у току мезозоица и палеогена. У овом дијелу терена трајала је непрекидна седиментација, колико је за сада познато, до најстарије скривених творевина горњег тријаса до закључно горње креде.

Значајна тектонска слика ове области је резултат покрета алпијске орогенезе. Ту се сусрећу готово сви феномени "alpinotipne" тектонике: мање и веће, просте и сложене наборане структуре, које су различитог типа и правца више или мање поремећене и покретне, и мање или више навлачене једна на другу.

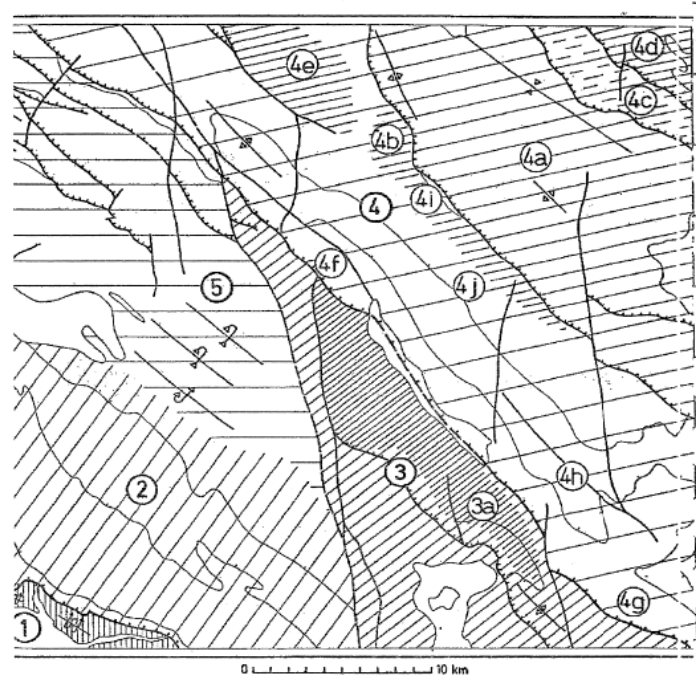
"ПАРАХТОН"

Требиње је захваћено само малим подручјем ове геотектонске јединице (око 10 km), као да се њене опште карактеристике не могу приказати. Овдје су констатоване следеће мање тектонске јединице:

Преврнута антиклинала острва Колочеча има у језгру слојевите кречњаке сенона, а крила су од сенонског доломита.

Слика 9. Приказ тектонске карте

1b. Sinklinala Zvijerine. The Zvijerina syncline. Синклинал Завиерини.
 1c. Sinklinala Selišta. The Selišta syncline. Синклинал Селишта.
 1d. Antiklinala Golobrd. The Golobrdje anticline. Антиклинал Голобрд.
 1e. Antiklinala planine Stenice. The Stenica Mt. anticline. Антиклинал гори Стеница.
 1f. Sinklinala Žukovica—Ivica—Gradina. The Žukovica—Ivica—Gradina syncline. Синклинал Жуковина—Ивица—Градина.
 1g. Sinklinala Cerovog doła. The Cerovi do syncline. Синклинал Церового дола.
 1h. Sinklinala Budoš—Mosko. The Budoš—Mosko syncline. Синклинал Будош—Моско.
 1i. Sinklinala Košča Vlake—Šobadine. The Košča Vlake—Šobadine syncline. Синклинал Кошча Власка—Шобадина.
 1j. Sinklinala Vidra. The Vidra syncline. Синклинал Видра.
 1k. Sinklinala Pustipuhe—Ljubinja. The Pustipuhe—Ljubinja syncline. Синклинал Пустипухе—Любиня.

Извор: Тумач за лист Требиње К 34-37

„НАВЛАКА ВИСОКОГ КРША“

Главна карактеристика ове геотектонске јединице- опште пружају слојева сјеверозапад- југоисток, те њихов благи генерални пад, тракастио распоред седимената, расједи различитог типа, интезитета и времена постанка - овдје се лијепо уочавају. У оквиру ове геотектонске јединице издвојено је неколико мањих тектонских структура: антиклинала Громаче, Љубова и Ластва и синклинала Пустипухе-Љубиње.

АНТИКЛИНАЛА ГРОМАЧЕ

Захваћена је само малим дијелом на југозападу лист Требиње, док према сјеверозападу изграђује знатно веће просторе (Попово поље-- Метковићи). Ка југоистоку преко Ивањице и Дубровачке жупе допире до Плата. Југозападна граница ове тектонске јединице обиљежена је садашњим стањем "навлаке Великог крша" на потезу врело Дубровачке ријеке - Затон - Орашац. Са истока је ограничена великом расједом који се протеже до Плата на мору преко Љубова - Старог Сланог и Неума Куле на сјеверу до Радимље и даље према Дабарском пољу. Ка сјеверу антиклинала допире до ријеке Требишњице, гдје постепено преклази у синклиналу Пустипухе-Љубиње.

Доломит горњег тријаса откривен у узаном појасу дуж јадранске обале, представља најдубље дијелове ове антиклинале. Уједно он изграђује и стрми одсек који маркира садашње чело "навлаке Великог крша". Угао навлачења у овом дијелу износи у просјеку 18-25%, мада мјестимично има и стрмијих нагиба.

АНТИКЛИНАЛА ЉУБОВО

Листом Требиња захваћени су само крајњи сјеверозападни дијелови ове антиклинале. Даље ка југоистоку у правцу села Дуба и црногорске границе откривена је на знатно већем простору. Са запада је ограничена великим расједом који је одваја од антиклинале Громача и синклинале Пустипухе-Љубиње, а са сјевероистока садашњим челом навлаке антиклинале Ластва.

Најдубљи дијелови на овом листу састављени су од седимената горње јуре ("kimerdž-titon") а издвојени су у околини села Љубова.

Антиклинала Леотар ћини простор од садашњег чела навлаке антиклинале Ластва до линије Рапти- Требиње- Штрбац-Главнићи-Голо брдо, које уједно представља и чело крљушти. Најбоље је изражена на простору села Жељево-Леотар-Главинићи, док се према сјеверозападу знатно теже може реконструисати (све до Зеленковића). Према југоистоку се ова антиклинала изван карте шири и јасно се истиче у рељефу све до села Турменте и Зубци.

АНТИКЛИНАЛА ЛАСТВЕ

Према потрошњи коју изграђује и по односу према сусједним тектонским структурама, антиклинала Ластва заузима једно од најзначајнијих мјеста у тектонској грађи овог дијела спољних Динарида. то ује типична тектонска структура у југоисточним дијеловима "навлаке Великог крша".

Овим анализираним листом захваћена је њен сјеверозападни дио у дужини од преко 40 km (Ластава- Ђурђева главица). Продужава је и даље ка сјеверозападу, гдје постепено тоне, али се због већег броја раседа знатно теже реконструише. Према истоку, до Грахова и даље, јасно се истиче у рељефу.

Језгро антиклинале изграђено од седимената горњег тријаса откривено је око Ластве (поток Јазина и Кунска ријека). У правцу Грахова утврђено је на знатно ширем простору. У великој тектонској структури Ластве јављају се следеће секундарне јединице:

АНТИКЛИНАЛА ДЕЛЕУША-БИЛЕЋА-ПРОПАСТИНЕ

Учествује у грађи краљушти чије се чело данас налази на линији: Кнеж До- Чепелица - Кошћа Влака - Пропастина - Баре. Продужава се и даље ка сјеверозападу до Дабарског поља. Подручјем листа је захваћена на дужини од преко 20 km. Изграђена је од седимената креде. Од Пропастина ка сјеверозападу слојеви постају стрмији. Падни угао површине навлачења креће се од 40' до 85°. Цијелом дужином на овом листу ова антиклинала је налегла на синклиналу Звијерина (Баре - Кошћа Влака- Чепелица).

СИНКЛИНАЛА СЕЛИШТЕ

Формира краљушти у оквиру антиклинале Ластва. Картом је захваћен само њен крајњи југоисточни дио. Ка сјеверозападу ова синклинала се шири и јасно је изражена се до изнад Берковића (Трусина). Чело краљушти изграђено је од кречњака "senona" и доњег "turona" који покривају кречњаке "turona" код села Трновице и кречњаке "senona" и еоценске пјешчаре Плане.

АНТИКЛИНАЛА ГОЛОБРЂА

Антиклинални положај слојева у овој тектонској јединици запажа се око села Голобрђа. У њен састав улазе седименти доње и горње креде (на овом дијелу терена). Према истоку и западу изграђује знатно веће простопре, па се на основу познавања грађе овако малог подручја не може ништа детаљније рећи о тектонском склопу ове антиклинале, изузев да на овом дијелу краљушасто леже на горњекредне седименте синклинале селишта.

АНТИКЛИНАЛА ПЛАНИНА СИТНИЦА

Преврнута антиклинала од кречњака "senona" и "turona".

Синклинала Жуковица - Ивица - Градина формирана је у доњекредним кречњацима чела навлаке Ластве. Сачувана је на дужини од преко 11 km.

Синклинала Цареви До је састављен од "oolitičnigh" кречњака средње јуре. Сачувана је од слојевитих кречњака доње креде, а крила од доломита доње креде и кречњака горње јуре. Синклинала Будоши - Моско је сачувана на дужини од око 8 km. Дно је од слојевитих кречњака доње креде, а крила од доломита доње креде и кречњака горње јуре.

Синклинала Видра изграшује истоимени врћ да антиклинала Ластва има врло сложену тектонску грађу. То је уствари, велика полегла и раскинута бора која је прешла на навлаку.

АНТИКЛИНАЛА ПУСТИПУХЕ - ЉУБИЊЕ

Као остале тектонске јединице, и ова синклинала је захваћена само дјелимично. Њени крајњи југоисточни дијелови заузимају простор од сјеверозападног краја листа према југоистоку од Поповог поља. Даље ка сјеверозападу она се може пратити до Стоца и Мостара на сјеверу, а на југу до Чапљине, Метковића и даље према Љубушком и Витини.

Дно синклинале је од кречњака "senona" и седимената палеогена. Најмлађи сачувани седименти на овом простору се еоценски пјешчари и лапорци који су нађени само у траговима (мали комадижи хумису) на сјеверном ободу љубинског поља у ували и испод Црквине (источно од села Ивице).

Поред уздућних расједа који одвајају поједине тектонске јединице и дуж којих је долазило до хоризонталног кретања са најахинањем ка југозападу, постоји низ удружених и попречних расједа. Запажена су три система расједа различита по времену постанка и

интезитета. Тамо гдје су сва три система расједа развијена (манастир Добрићево, код Ивице и Жељева, Попово поље) терен је задобио паркетну структуру.

У залеђу навлаке Ластве учртана је расједна зона, на основу физичко-механичких оштећења стена који мјестимично достижу ширину од преко 200 m. У њој се налазе и остаци раселинских огледала. Могуће је да се ова оштећења настала и као последица декомпримације маса, а не услед већих тектонских деформација.

Требиње-Штрбац-Требиови-Укшићи-Љубомир поље је сјеверни дио великог расједа који је ка југу преко Звоњева допире до Придворја у Конављу. Пресеца антиклиналу Леотар и чело навлаке Ластва, а завршава на сјеверном ободу Љубомир поља.

Љубово- Паланка- Беговић Кула - Ивица Доња - Градина - Радимља је сљамо мањи дио најдужег расједа у овом дијелу спољних Динарида. Може се пратити од Плата на мору (извор Рабинзон) преко поменутих мјеста даље на сјевер до Дабарског поља, а вјероватно продужава и даље ка Невесињу.

Љубомир поље - Мириловићи је најмањи расјед по дужини у овом систему.

E.II. КЛИМАТСКЕ ПРОМЈЕНЕ

E.II.1. КЛИМАТСКИ МОДЕЛИ И ПРОЈЕКЦИЈЕ БУДУЋЕ КЛИМЕ

За различита сценарија будућих концентрација гасова са ефектом стаклене баште, коришћењем климатских модела, који ове концентрације користе као улазне променљиве, могу се добити одговарајуће пројекције климе. У овом извештају су коришћени регионални климатски модели, на основу чијих резултате ће бити приказане могуће будуће промјене одговарајућих климатских величина и промјене изабраних климатских индекса. Резултати регионалних климатских модела преузети су из EURO-CORDEX базе податке², која представља референтну базу климатских пројекција за област Европе. Такође ова база података чини основ за Copernicus Climate Change Service програма Европске уније, који је управо посвећен климатским промјенама, процјени ризика и адаптацији на климатске промјене. Хоризонтална резолуција преузетих података је 11km, што је омогућило да буду приказане просторне промјене (мапе) одговарајућих климатских величина на територији општина. Такође, преузети су тзв. bias-adjusted подаци, односно подаци из којих су уклоњене систематска одступања у резултатима модела. Подаци из којих је уклоњено систематско одступање омогућавају да процена у будућим пројекцијама одабраних климатских индекса буду поузданије у односу на ситуацију када се користе подаци из којих није уклоњено систематско одступање.

---

² <https://www.euro-cordex.net/>

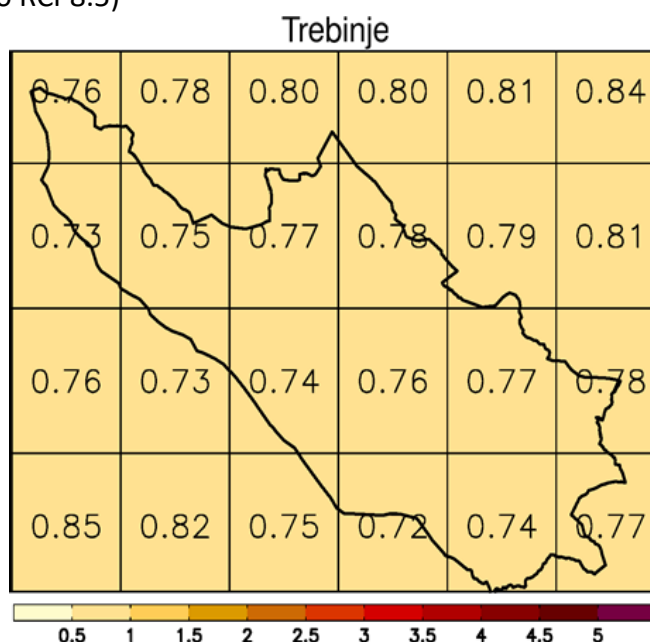
Е.И.1.1. Детерминисање могућих утицаја и притисака према климатском сценарију RCP 8.5

Временски хоризонт 2016-2045.

Очекиване промјене средње годишње температуре ваздуха за период 2016-2045. у односу на базни 1986-2005. приказане су на слици 6. Према приказаним резултатима на простору Града Требиња могу се очекивати промјене до +0,8 °C.

Иако је ријеч о пројекцији за период 2016-2045. у односу на базни период већ је дошло до очекиваног повећања температуре ваздуха. Повећање је посебно изражено током љетних мјесеци (јуни, јули, август), које је већ прешло праг од 1оC и веће је него на годишњем просјеку. Повећање температуре ваздуха забиљежено је у свим годишњим добима. Једна од посљедица повећања температуре ваздуха је продужетак периода вегетације и помјерења календара сјетве. Ово се може повољно одразити на пољопривредну производњу, нарочито у ратарству и повртарству (пластеничкој производњи). Међутим, помјерањем фенофаза, може имати негативне ефекте на воћарство. Негативни ефекти се нарочито негативно испољавају у редовној појави касних прољећних мразева (у мјесецу априлу). Касни прољећни мразеви, по правилу, имају негативан утицај на провјетало воће (шљиве, крушке, трешње, вишње и дуго коштуничаво воће.) У периоду 2015-2021 током сваке године дошло је до појаве касних прољећних мразева у мјесецу априлу који су направили штету у воћњацима на посматране четири општине. Негативан утицај на воћарство имају и све топлије зиме, условљене трендом повећања температура. Код топлијих зима дешава се да воћке “не препознају” фазу мировања и да крену са развијањем цвјетова крајем јесени. Овакво цвјетање условљава слабије цвјетање током наредног прољећа.

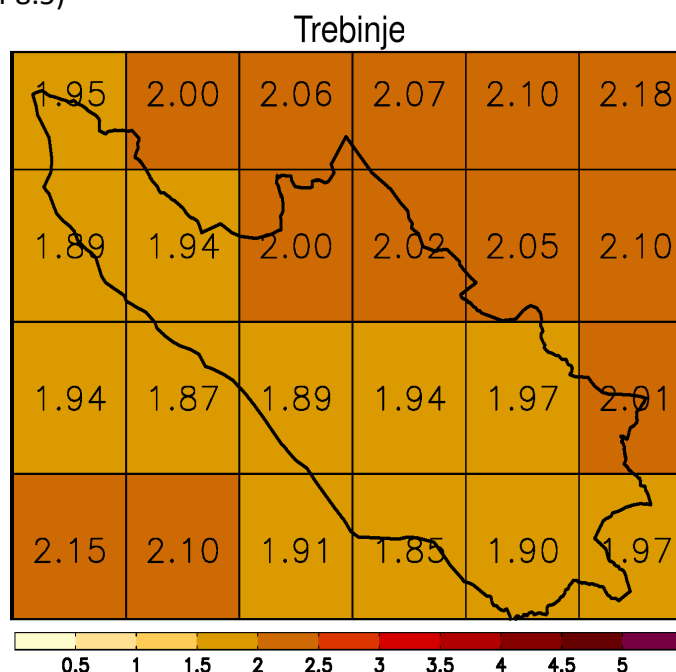
Слика 10. Очекиване промјене температуре ваздуха у Требиња за период 2016-2045 (климатски с сценарио RCP8.5)

Временски хоризонт 2046-2080.

Очекиване промјене средње годишње температуре ваздуха за период 2046-2080. у односу на бази 1986-2005. приказани су на слици 7. Могу се очекивати промјене до +2,2°C. Очекивани пораст температура ће још више интензивирати појаве у односу на период 2016-2045. Додатни проблем ће правити чешћа појава суше и недостатак воде а нарочито у љетном периоду године. Овакво повећање температуре условиће и чешћу и интензивнију појаву топлатних таласа са темпеартурама преко 30 °C. У овом пориоду се очекује и раст апсолутно максиманих температура ваздуха.

Слика 11. Очекиване промјене температуре ваздуха у Требиња за период 2046-2080 (климатски сценарио RCP8.5)

Е.И.1.2. Очекиване промјене средње годишње температуре према климатском сценарију RCP8.5 2081-2100.

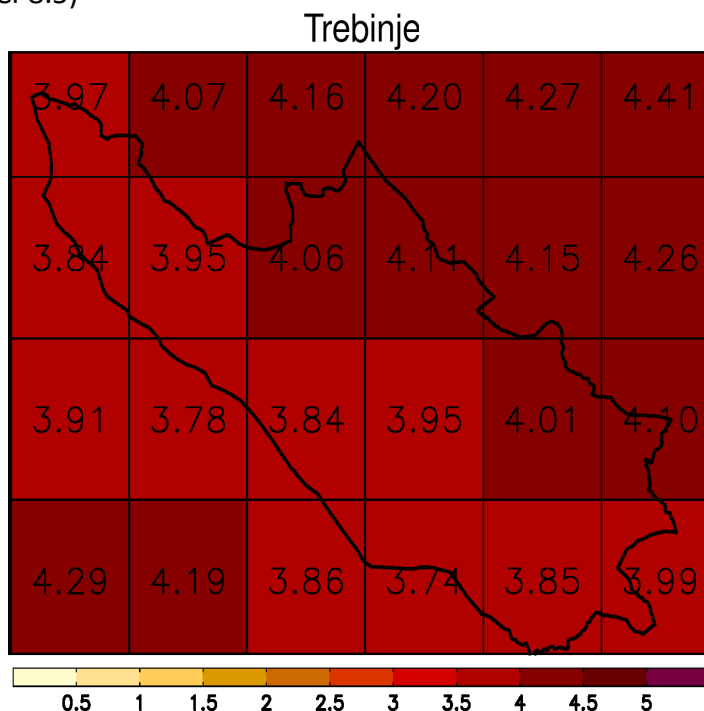
Коначно за последњи период, 2081-2100. пораст температуре, према климатском сценарију RCP8.5, се очекује од 3,8 до 4,7 °C (слика 8). Пораст максималних дневних температуре за сезону ЈЈА, када је пораст температуре у већем дијелу Града Требиња већи је од 5 °C.

На неким од панела уочљиво је да су промјене температуре веће у планинским областима, што је јасно уочљиво у случају промјена за последњи анализирани период 2018-2100. Најмање одступање је у прољећној сезони МАМ.

Све напријед наведене појаве ће се додатно интензивирати а очекује се повећање интензитета и фреквенција климатских екстрема. Уколико се остваре пројекције

температура ваздуха према климатском сценарију RCP8.5 за овај период, посебан проблем ће условити екстремне суше и недостатак водних ресурса, нарочито у топлијем периоду годину.

Слика 12. Очекиване промјене температуре ваздуха у Требиња за период 2081-2100 (климатски сценарио RCP8.5)

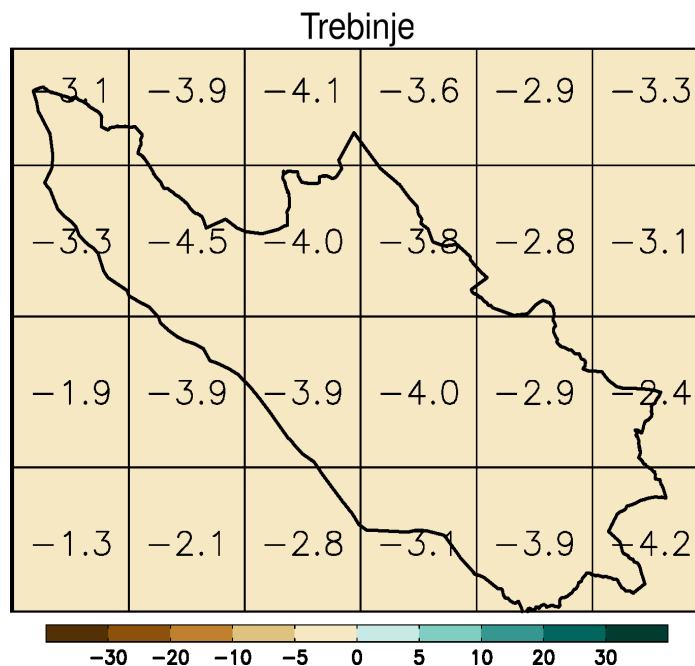

Е.И.1.3. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2016-2045.

Очекиване промјене средње годишње количине падавине за период 2016-2045. у односу на базни 1986-2005. приказане су на слици 9. Према приказаним резултатима може се очекивати смањење падавина у Требињу у интервалу од -2,4 до -4,0mm.

Овакве промјене, у погледу годишње количине падавина, нису значајне. Међутим, и о овом периоду очекује се значајна измјена плувиометријског режима, у смислу распореда падавина. Иако је на годишњем нивоу, количина падавина незнатно промијењена, њен другачији распоред је условио већи број дана без падавина који ће све чешће условљавати појаву суша али се очекује и повећан број дана са интензивни падавинама које могу условити излијевање бујичних потока и ријека, односно појаву поплава.

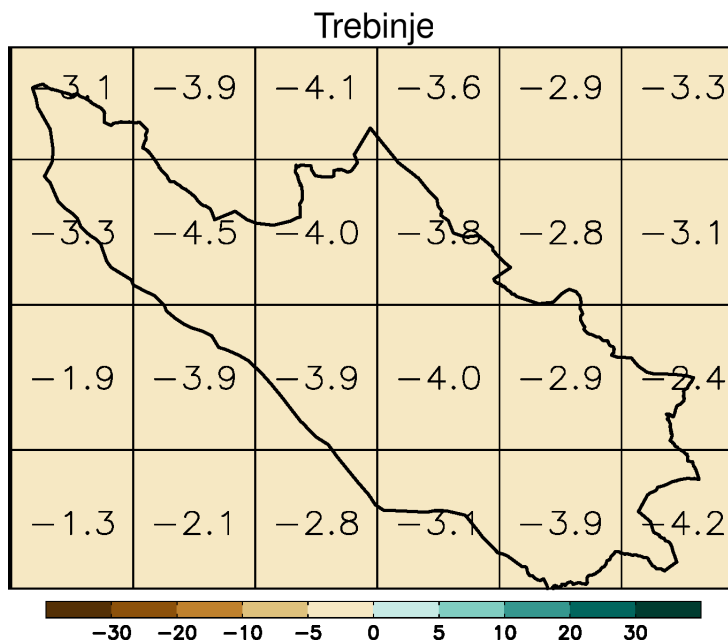
Слика 13. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2016-2045.

Е.И.1.4. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2046-2080.

Очекиване промјене средње годишње количине падавине за период 2046-2080. у односу на базни 1986-2005. приказане су на слици 10. Према приказаним резултатима може се очекивати смањење падавина у Требињу у интервалу од -2,4 до -4,2mm.

Слика 14. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2046-2080.

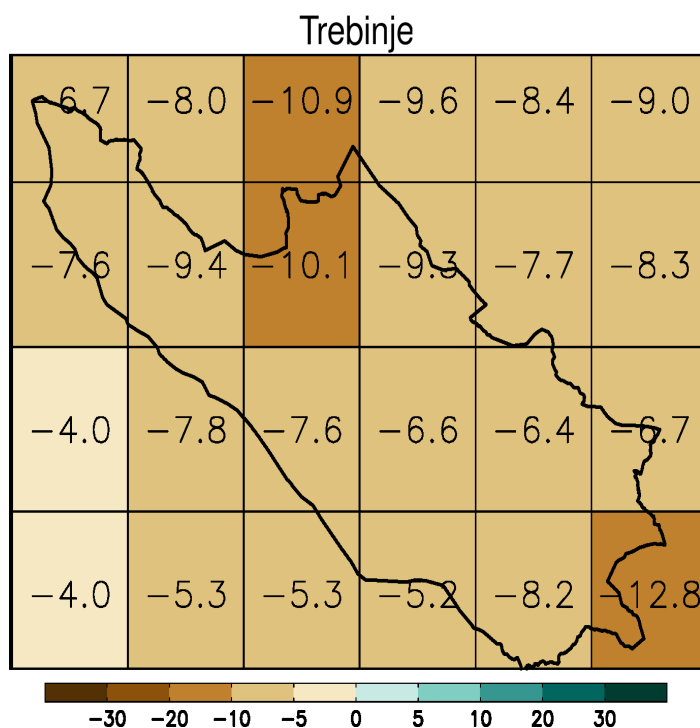

Очекиване промјене у овм периоду, 2046-2080, могу додатно интензивирати екстреме и проблема које смо навели за период 2016-2045. Појава климатских екстрема се нарочито очекује у топлијем периоду године.

Е.И.1.5. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2081-2100.

Очекиване промјене средње годишње количине падавине за период 2081-2100. у односу на базни 1986-2005. приказане су на слици 11. Према приказаним резултатима може се очекивати смањење падавина у Требињу у интервалу од -5,2 до -12,8mm. Овакве интензивне промјене падавина, до -13% на годишњем нивоу и до -40% у сезони љета, уз повећање температуре ваздуха до 5 °C условиће екстремно јаке притиске на водне ресурсе. Овдје се доминатно мисли на ресурсе питке али и техничке воде.

Слика 15. Очекиване промјене средње количине падавина према климатском сценарију RCP8.5 2081-2100.

Табела 10. Процјена главних пријетњи од климатских промјена

Град	Процјена главних пријетњи од климатских промјена		Главни ризици и притисци	Могуће мјере прилагођавања (приједлог интервенција)
	Садашње	Очекиване (према климатском сценарију RCP8.5)		
Требиње	<ul style="list-style-type: none"> -повећање ср.годишњих температура за око 1,0°C; -смањење броја мрзаних дана (преко 10); - повећање броја љетних и тропских дана (преко 15); -појава олујних вјетрова са брзинама преко 110km/h; -чешћа појава дуготрајних интензивних падавина (преко 20mm) које условљавају поплаве -повећање епизода падавина 60mm; -смањивање падавина у љетном периоду; - интензивни и дуготрајни топлотни таласи са мах дневним температурама преко 30°C (најмање 3 годишње) -појава касних прољећних мразева 	<ul style="list-style-type: none"> - повећање ср.год температура за око 5 °C до краја XXI;; -смањење средњих дневних падавина на годишњем нивоу до -30%; -смањење љетних падавина до 40% до краја XXI вијека који ће условљавати сушу; -продужење вегетационог периода; -повећање броја љетних дана (до 40) до краја XXI вијека који могу условљавати сушу; -повећање броја тропских дана (до 30) до краја XXI вијека који могу условљавати сушу; -инензивни и дуготрајни топлотни таласи са мах дневним температурама преко 30°C (најмање 5 годишње); -повећање дана са интензивним падавинама преко 20mm (прољеће и јесен); -чеšћа ројава касних прољећних мразева. 	<ul style="list-style-type: none"> - повећан ризик од дуготрајних суша - повећан ризик од поплава условљених интензивним падавинама; -рушење стабала усљед удара олујних вјетрова -уништавање кровова објеката усљед удара олујних вјетрова; - смањене доступности воде у љетном периоду године; -повећање интервала са дуготрајним високим температурама може имати негативан утицај на здравље становништва; -повећања услова за настанак пожара усљед високих температура и периода без кише; 	<ul style="list-style-type: none"> развој система раног упозоравања од климатских ризика и екстрема; -развој система за наводњавање; -развој система за регулисање тока ријеке Требишњице у сврху одбране од поплава; -интензивирање и јачање научних истраживање; -интегрисање проблема климатских промјена у локалне стратешке и планске документе; -продужење љетне туристичке сезоне; -модернизација и изградња нових система за акумулацију воде (чатрња) у руралним дијеловима општине; -развој система за одбрану од града; --развој “пластеничке” и “стакленичке пољопривредне производње; - грађење стамбених и пословних објеката за очекиване ударе вјетра преко 120km/h; -јачања свијести и знања о климатским промјенама и и њиховим утицајем на човјека и друштвено-економски развој.

E.II.2. КАРАКТЕРИСТИКЕ ВЈЕТРА

У Требињу најчешће дувају вјетрови из сјеверног смјера. Сјеверни вјетар (бура) дува скоро током читаве године. Ипак, најчешће дува зими, кад је у просјеку сваки други дан са вјетром сјеверног правца. Како се ради о хладном, и релативно сувом вјетру, његово дејство представља снажан биоклиматски фактор, при чему се ствара осјећај знатно ниже температуре од оне која би била у мирној (стабилној) атмосфери. Из наведених разлога, стамбени и сви објекти сличне намјене у којима се борави, посебно отворени објекти различите намјене, најћешће су изграђени на теренима природно заклоњеним од снажног утицаја сјеверних вјетрова. Као сув и јак вјетар смањује релативну влажност, па има наглашено позитивно биоклиматско дејство. За подручје Требиња веома је карактеристичан и југо. Најчешће дува током јесени и прољећа. Овај вјетар по правилу је засићен влагом, доноси нестабилно вријеме праћено кишом, а на прелазу зиме у прољеће, такође нестабилно вријеме са обиљем падавина у облику кише праћено јаком грамљавином.

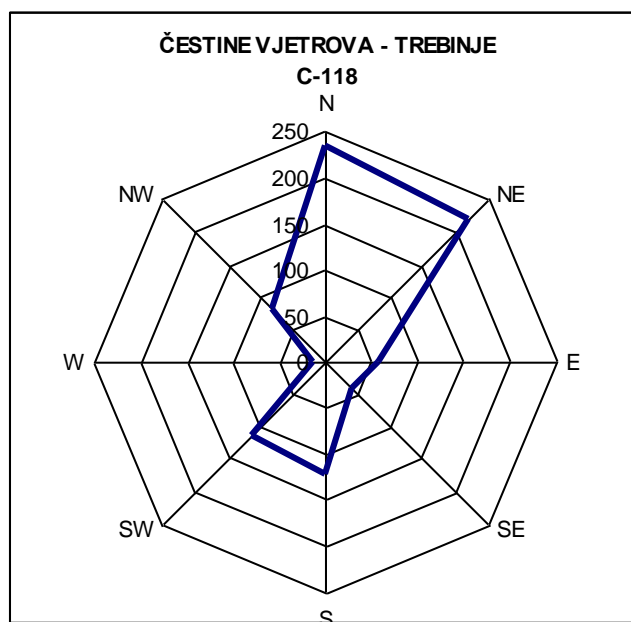
Супротно вјетровима, тишине (калме) су стање атмосфере без примјетног струјања ваздуха. За подручје Града Требиња стања тишина су најчеће изражена током љета.

Табела 11. Просјечне вриједности честине вјетра у Требињу, 30 година период.

čestina	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	C
sr	235	219	57	42	121	113	14	81	118
max	306	300	73	57	155	159	25	106	157
min	190	187	43	30	65	47	7	50	89

φ 42° 43' N χ 18°21' Hs= 276 m

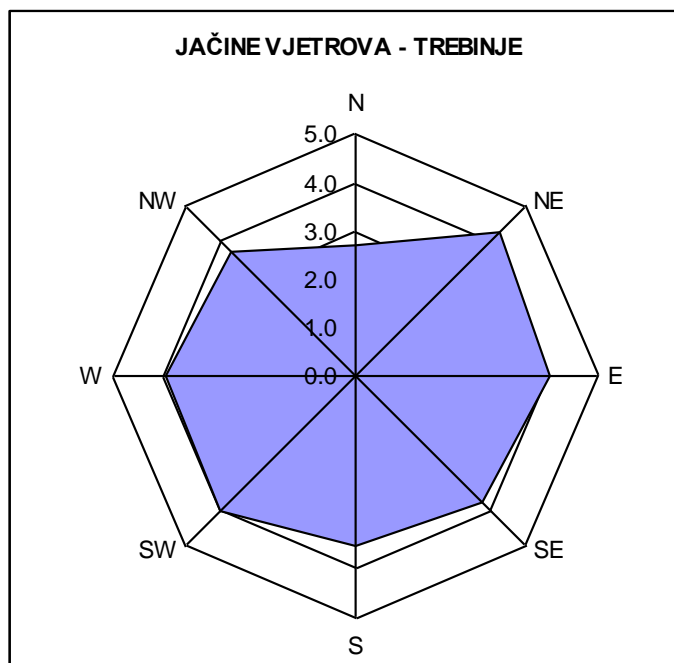
Графикон 3. Просјечне честине вјетра у Требињу

Табела 12. Просјечне вриједности брзине вјетра у Требињу, 30 година период

brzine	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW
sr	2.7	4.2	4.0	3.7	3.5	3.9	3.9	3.6
max	3.6	5.0	4.8	4.2	4.4	5.0	4.6	4.4
min	1.8	2.7	1.9	1.6	1.7	1.9	1.5	1.4

Графикон 4. Просјечне брзине вјетра у Требињу

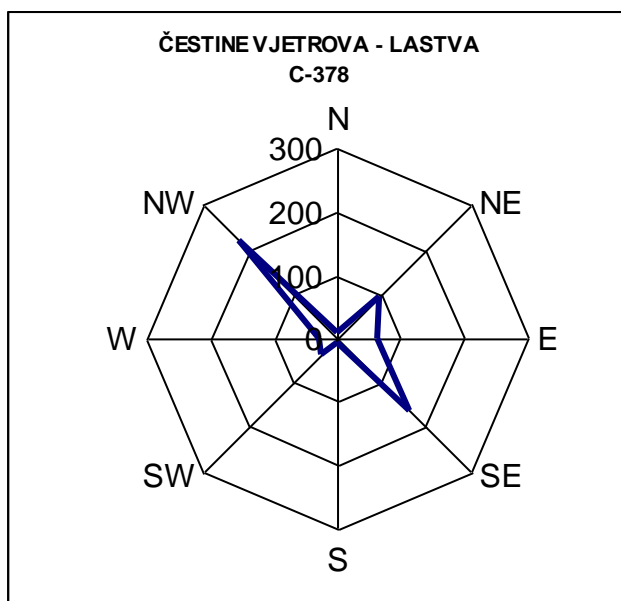

Табела 13. Просјечне вриједности честине вјетра у Ластви, 1961-1990.

čestine	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	C
sr	10.07	94.8	63.54	161.2	6.1	39	28	221.6	378
max	28	186	183	330	37	205	140	469	561
min	1	46	18	120	1	1	4	13	129

φ 42° 42' N χ 18°30' Hs= 394m

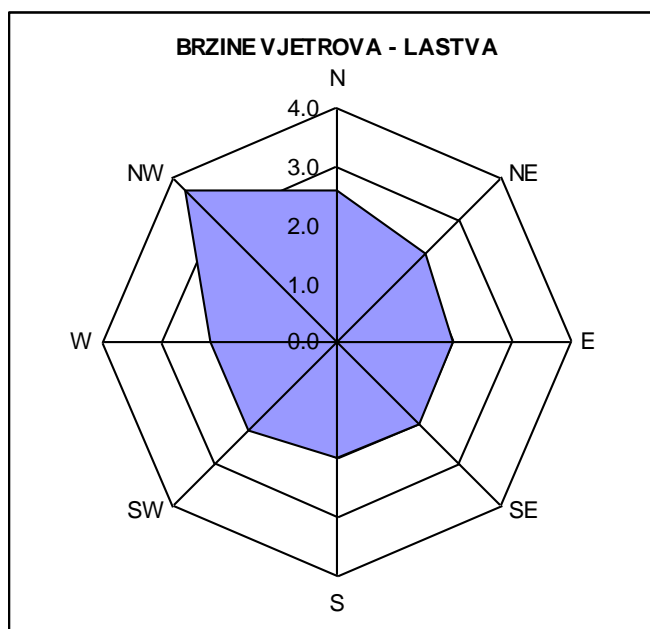
Графикон 5. Просјечне честине вјетра у Ластви, 1961-1990.

Табела 14. Просјечне вриједности брзине вјетра у Ластви, 1961-1990.

jačine	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW
sr	2.6	2.1	2.0	2.0	2.0	2.2	2.2	3.7
max	4.6	3.0	3.2	2.8	3.7	3.1	3.5	3.2
min	1.5	1.4	1.3	1.4	1.0	1.0	1.0	2.0

Графикон 6. Просјечне брзине вјетра у Ластви, 1961-1990.

Ж. УНАПРЕЂИВАЊЕ ДЕВАСТИРАНИХ И УГРОЖЕНИХ ЗЕМЉИШТА

За ова земљишта неопходно је израдити детаљна геолошка, пејзажна и друга адекватна истраживања, те документацијом нижег реда предложити могућности санације и укључења у остали простор. Тек након оваквих истраживања којима се могу прецизирати степен загађења тла, носивост и друге карактеристике и могуће је одредити неопходне мјере санације и намјену простора. У простору обухвата у питању су најчешће напуштене површине експлоатације минералних сировина (каменоломи, позајмишта шљунка и др.), дивље депоније и одлагалишта отпада, напуштени индустријски и пољопривредни комплекси.

3. ЗАШТИТА ПРОСТОРА**3.1. ЗАШТИТА ПРИРОДНОГ И КУЛТУРНОГ НАСЛИЈЕЂА****3.1.1. ПРИРОДНО НАСЛИЈЕЂЕ**

Документом „Измјене и допуне Просторног плана Републике Српске до 2025. године“, издвојена су потенцијална 63 подручја Еколошке мреже, на укупној површини од 294.952,38ха, што је процентуални удео од 11,96% територије Републике Српске. На подручју Града Требиња издвојена су укупно четири таква подручја (Табела 15), на укупној површини 35.124,49ха. Уредба о Еколошкој мрежи још увек није усвојена, тако да су потенцијална подручја део планских докумената, али се на њима не спроводе никакве мере заштите, управљања и сл.

Табела 15: Потенцијална подручја еколошке мреже на територији Града Требиња

Име подручја	Обухват Општина/ Града	Површина (ха)	Напомена
Видуша	Билећа, Љубиње, Требиње	11.318,93	-
Попово поље - Вјетреница	Требиње	4.774,94	Простире се и на територији Федерација БиХ
Созина	Требиње	2.872,03	-
Орјен-Бијела Гора	Требиње	16.158,59	-
Укупно		35.124,49	

Извор: Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа

Природна добра планирана за заштиту Измјенама и допунама просторног плана Републике Српске до 2025. године:

- Врело Вруљак - подручје управљања стаништем,
- Попово поље - подручје управљања стаништем,

Евиденција Завода:

- Трг Платана*,

- Градски парк,
- Извор Око Засада,
- Тодорова пећина,
- Велико стабло Кошћеле у селу Мркоњићи, поред Цркве Св. Василија Острошког.

Природна добра у евиденцији Завода која су уживала заштиту према рјешењима НР БиХ и СР БиХ:

- Извор Тучевац, број рјешења 1052/57,
- Извор Око Расавац, број рјешења В.Б. -08-522-1/61,
- Алеја Платана у Требињу*, нема број рјешења,
- Вилина пећина код Горњег Чичева, број рјешења 1049/57,
- Пећина на Илијином брду (Митрушића пећина), рјешење број 1051/57,
- Јама Ржани до, нема број рјешења,
- Извор Шумет, Мокро Поље, број рјешења В.Б.-08-521-1/61.

* Исто природно добро.

3.1.2. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ

Културно-историјско наслеђе представљају национални споменици БиХ, добра са Привремене листе националних споменика БиХ, добра са Листе петиција и добра која су евиденцији Завода.

Национални споменици БиХ, проглашени одлукама Комисије за очување националних споменика БиХ, установљене Анексом 8. Оквирног споразума за мир, на подручју Града Требиња:

1. Арсланагића мост, историјски споменик,
2. Црква св. Арханђела Михаила са некрополом стећака у Аранђелову, градитељска цјелина,
3. Црква св. Арханђела са некрополом стећака у Величанима, градитељска цјелина,
4. Црква св. Илије са праисторијском гробном гомилом (тумулусом) и некрополом са стећцима у Месарима, историјско подручје,
5. Црква св. Климента у Мостаћима, историјски споменик,
6. Црква св. Неђеље (св. Недеље) и некропола са стећцима Талежа, историјско подручје,
7. Црква св. Пантелејмона у Алексиној Међи,
8. Црква св. Варваре са гробљем и некропола са стећцима у селу Струјићи, историјско подручје,
9. Црква свете Петке (Петковица) и Стари мост (Мост на Бари) у Мостаћима, градитељска цјелина,
10. Црква Успења Богородице са некрополом стећака и старим каменим надгробницима (крстачама) у Лугу, градитељска цјелина,
11. Црква Вознесења Христовог у Коњском - Зупци,
12. Цркве св. Петра и св. Павла, остаци градитељске цјелине, са некрополом стећака у Чичеву, археолошко подручје,
13. Џамија у Котезима (Џамија Мује Котезлије у Котезима), градитељска цјелина,
14. Градина Варина грудa у Џивару, археолошко подручје,
15. Градитељска цјелина цркве покрова-Богородице у Моском,

16. Градитељска цјелина цркве Св. Николе и цркве Рођења Св. Јована Крститеља са православним гробљем у Пољицама,
17. Градитељска цјелина цркве Вазнесења Христовог у Дубочанима,
18. Градитељска цјелина - Црква Преноса моштију Светог Николаја Чудотворца са православним гробљем у Грмљанима,
19. Градитељска цјелина - црква Св. Јована Крститеља заједно са покретним наслеђем и православним гробљем у Доњем Врбну,
20. Градитељска цјелина - Црква св. Пророка Илије заједно са покретним наслеђем и са православним гробљем у Седларима.
21. Грађевина - Црква св. Георгија (Ђурђевицађу Гомиљанима,
22. Хаџиахметовића куле са дворима у Мостаћима, градитељска цјелина,
23. Харем Старе џамије на Сватовској главици у Ластви,
24. Историјска грађевина - џамија Џивар у Доњем Чичеву код Требиња,
25. Историјска грађевина - џамија у Мостаћима код Требиња,
26. Историјски споменик - Млиница у Будошима,
27. Историјско градско подручје Требиња,
28. Катедрална црква посвећена Рођењу Блажене Дјевице Марије - Мала Госпа, градитељска цјелина,
29. Остаци насеља из праисторијског периода, некропола са стећцима и остаци цркве из средњовјековног периода Кличањ у Крајковићима, археолошко подручје,
30. Праисторијска градина Бријегу Мостаћима, археолошко подручје,
31. Праисторијски тумули у Моском, археолошко подручје,
32. Православна црква Костадиновица (Црква посвећена св. Константину и Јелени) са некрополом са стећцима у Гомиљанима, историјско подручје,
33. Православна црква Рођења Богородице са старим каменим надгробницима (крстачама) у Драчеву, градитељска цјелина,
34. Православна црква св. Климента са старим каменим надгробницима (крстачама) у селу Дражин До, градитељска цјелина,
35. Православна црква св. Николе са старим каменим надгробницима (крстачама) у селу Домашево, градитељска цјелина,
36. Православна црква Успења Богородице са некрополом са стећцима и старим каменим надгробницима (крстачама) у селу Дријењани, Попово поље, градитељска цјелина,
37. Православна црква Врачевица (Црква св. Врача) са праисторијском гомилом (тумулусом) у Гомиљанима, историјско подручје,
38. Ресулбеговића кућа, мјесто и остаци градитељске цјелине,
39. Шест праисторијских гробних гомила (тумулуса) у Гомиљанима, група споменика,
40. Спаховића кула са дворима у Бихову, градитељска цјелина,
41. Средњовјековни град Мичевац, грађевинска цјелина,
42. Стари град Клобук, градитељска цјелина.

Наведеним Одлукама о проглашењу прописане су мјере заштите, које је потребно стриктно спровести, као и додатне мјере Завода, током израде планова и у њиховој реализацији,

Добра са Привремене листе националних споменика БиХ (наведена по редним бројевима евиденције у Комисији):

655. Требиње - Гимназија,

- 656. Требиње - Џамија Осман-паше Ресулбеговића,
- 657. Требиње Царева џамија,
- 660. Требиње Црква Преображења Господњег,
- 663. Требиње - Вила Ластва,
- 665. Требиње - Млин у Ждријеловићима,
- 669. Требиње - Баре - Црква св. Апостола Петра и Павла,
- 670. Требиње - Бихово - Црква св. Петке,
- 671. Требиње - Брвеник - Зупци - Манастир св. Георгија
- 673. Требиње - Чичево - Некропола стећака Црнац,
- 674. Требиње - Добромани - Праисторијска градина и гомиле,
- 675. Требиње - Домашево- Љубомир - Остаци Ђурђево цркве,
- 676. Требиње - Домашево- Љубомир - Остаци цркве св. Петра,
- 678. Требиње - Домашево-Мусићи - Некропола стећака Ђурђево црква,
- 679. Требиње - Доње Врбно - Црква св. Јована,
- 680. Требиње - Доње Врбно - Школа,
- 681. Требиње - Доњи Турани - Црква св. Стефана (Шћепана),
- 684. Требиње - Дражин До - Праисторијска градина Градац,
- 686. Требиње - Дубљани - Црква св. Георгија (Рођења Богородице),
- 687. Требиње - Дубочани - Црква Вазнесења Христовог,
- 692. Требиње - Горње Врбно - Некропола Црквина,
- 693. Требиње - Горње Врбно - Црква св. Василија Острошког,
- 694. Требиње - Граб - Зупци — Црква св. Петке,
- 695. Требиње - Хум - Некропола стећака,
- 696. Требиње - Хум - Праисторијска градина Велика и мала,
- 697. Требиње - Хум - Црква Рођења Богородице,
- 698. Требиње - Јасен - Црква св. Илије,
- 700. Требиње - Клобук - Капела св. Димитрија,
- 701. Требиње - Коњско - Зупци - Црква Вазнесења Христовог,
- 704. Требиње - Кремени До - Праисторијска гомила, црквште и некролола Црквина
- 706. Требиње -Љубомир - Укшић- Праисторијска градина,
- 708. Требиње - Месари - Праисторијска градина стумулом и утврђење Илијино брдо
- 710. Требиње - Моско - Љубомир - Црква покова Богородице,
- 716. Требиње - Мркоњићи (Попово Поље) - Црква св. Николе,
- 717. Требиње - Нецвијеће - Црква Успења Богородице,
- 718. Требиње - Ораховац - Црква св. Јована,
- 719. Требиње - Придворци - Праисторијска градина са тумулима,
- 720. Требиње -Придворци - Црква-св. Константина и Јелене,
- 721. Требиње - Прљача у Горици - Црква св. Георгија,
- 722. Требиње - Старо Слано - Некропола стећака Старо Слано,
- 723. Требиње - Струјићи - Праисторијске гомиле,
- 727. Требиње - Турменти - Зупци - Црква Успења Богородице,
- 728. Требиње - Тврдош - Манастир Тврдош,
- 729. Требиње - Угарци - Црква св. Арханђела Михаила,
- 730. Требиње - Угарци-Сушици - Некропола стећака Љескова главица,
- 731. Требиње - Угарци-Сушици - Тумул и некропола стећака,
- 732. Требиње - Увијећа - Амбијентална етно цјелина,
- 734. Требиње - Вољујац-Црква св. Тројице,

735. Требиње - Врпоље - Некропола стећака,
736. Требиње - Врпоље - Црква св. Јоакима и Ане,
737. Требиње - Вучја - Мост на рјечици Сушици,
738. Требиње - Згоњево - Пољице - Црква св. Андрије,
739. Требиње - Жаково - Црква св. Јована,
740. Требиње - Жаково - Црква св. Стефана,
741. Требиње - Жаково - Некропола стећака Жаково 1,
742. Требиње - Жаково - Некропола стећака Жаково 2,
743. Требиње - Жудојевићи - Остаци цркве св. Игњатија (Малешевка).

Добра која се налазе на Листи петиција Комисије:

1. Млинови и ступе у Требињу на 22 локалитета.
2. Војна утврда Страч, Требиње
3. Дубровачка капија у Требињу - центар
4. Стара жељезничка станица Хум,
5. Салаховића кућа - Халиловача у Џивару, Бихово,
6. Хаџиахметовића махала у Мостаћима,
7. Кула изнад Царина у насељу Хрупјела, Требиње
8. Џамија у Придворцима, Требиње
9. Месџид у махали Обалина, Засад,
10. Џамија у Жупи, Корјенићи, Требиње Џамија у Скочигрму, Корјенићи.

За наведена добра нису донесене коначне одлуке Комисије о проглашењу националним споменицима БиХ, па, самим тим ни мјере заштите/које ће прописати Завод у случају потребе за интервенцијама на самим добрима и њиховом окружењу. Исто важи и за добра која се налазе у евиденцији Завода.

Добра која се налазе у евиденцији Завода

1. Млин у Будошима,
2. Црквина, Горње Врбно,
3. Црква Рођења Богородице, Драчево, Попово поље,
4. Градац, Дражин До. Праисторијска градина
5. Црква Успења Богородице, Дријењани, Попово поље,
6. Црква Св. Врачева - Врачевица, Гомиљани,
7. Некропола стећака, Кличањ, Крајковићи,
8. Црквиште, Крајковићи,
9. Куће Кобелјића и Јеремића, Ул. Луке Ђеловића бр. 21. и 23,
10. Кућа Стева Дучића, Ул. Луке Ђеловића бр. 12,
11. Пословно-стамбени објекти, Ул. Десанке Максимовић бр. 1-22,
12. Зграда дјечијег диспанзера, Ул. Војводе Степе бр. 12,
13. Дом војске, Ул. Вожда Карађорђа,
14. Камена кућа, Обала Луке Вукаловића,
15. Капела/гробље и гробница-породице Дучић, Подгливље,
16. Зграда Казнено-поправног дома,
17. Кућа у Косовској улици,
18. Кућа са степеништем, Обала Луке Вукаловића бр. 5,
19. Праисторијска градина Бријег, Мостаћи.

20. Некропола стећака Љескова главица, Љубомир-Угарци,
21. Црква Св. Андрије, Зтоњево, Пољице,
22. Градина, Љубомир - Укчићи,
23. Варина грудa, Алексина међа,
24. Вила Ластва, Требиње,
25. Некропола стећака, Врпоље (Љубомир),
26. Бранковића кула у Горњим Пољицама,
27. Натпис Попа Бокчина, Полице
28. Пословна зграда, Пут 10. херцеговачке бригаде бр. 26,
29. Кућа, Пут 10. херцеговачке бригаде бр. 18,
30. Сива зграда, Обала Луке Зукаловића,
31. Сјеверни војни логор,
32. Школа, Доње Врбно,
33. Спомен капела посвећена жртвама Првог свјетског рата, Подгливље,
34. Кућа, Обала Луке Вукаловића бр. 65
35. Станковића кућа, Обала Луке Вукаловића,
36. Стамбено-пословни објекат на углу улица Краља Петра и Београдске
37. Пословно-стамбени објекат, Београдска улица бр. 1, 3, 5, 7, 9
38. Пословно-стамбени објекат, Београдска улица бр. 2, 4, 6, 8
39. Пословно-стамбени објекат, Београдска улица бр. 13, 19, 21, 21а
40. Пословно-стамбени објекти у низу, Улица Београдска бр. 23, 27, 31
41. Градска кафана, Улица Краља Петра
42. Пословно-стамбени објекти, Улица Краља Петра бр. 7-15
43. Кућа Мрдића, Улица Краља Петра бр. 14, 16
44. Објекти у Улици Краља Петра бр. 20-36
45. Камене куће у Улици Краља Петра бр. 19, 21
46. Низ објеката у Улици Краља Петра бр. 31-33
47. Кућа у Улици Краља Петра бр. 38, 40
48. Кућа у Улици Краља Петра бр. 44- 48
49. Стара болница, Улица Луке Ћеловића бр. 5
50. Стамбено-пословни објекат (угао улица Светосавске и Преображењске), Улица Светосавска
51. Епархијски дом, Улица. Светосавска бр. 4
52. Стамбено-пословни објекат, Улица Светосавска бр. 3, 5
53. Стамбено-пословни објекат, Улица Светосавска бр. 8
54. Стамбено-пословни објекат, Улица Светосавска.бр. 9
55. Стамбени објекат, Улица Светосавска бр. 19
56. Чучковића кућа, Улица Преображењска бр. 3, 5, 7, 9
57. Стамбено-пословни објекат, Улица Преображењска бр. 28, 30, 32
58. Стамбено-пословни објекти, Улица Јована Дучића бр. 1, 5, 9, 11
59. Пословна зграда, Улица Вука Караџића бр. 1
60. Зграда Општине, Улица Вука Караџића бр. 2
61. Кућа у Улици Вука Караџића бр. 4
62. Зграда Основног суда, Улица Вука Караџића бр. 6
63. Пословна зграда Вишег суда, Улица Вука Караџића бр. 13,
64. Кућа Гудеља, Улица Вука Караџића бр. 31
65. Пословна зграда ПИО, Улица Вука Караџића бр. 15
66. Крунића кућа, Улица Вука Караџића бр. 17
67. Обрадовића кућа, Улица Вука Караџића бр. 21

68. Кућа у Улици Вука Караџића бр. 23
69. Зубчевића кућа- Улица Његошева бр. 1, 3
70. Ђеловића кућа, Улица Његошева бр. 2, 6, 8
71. Секуловића кућа, Улица Његошева бр. 10
72. Кораћева кућа, Улица Његошева бр. 11
73. Вулетића кућа, Улица Његошева бр. 12 74., Војни логор, Улица Његошева
75. Амбијентална цјелина-Требињски крш
76. Кућа Драшковића, Улица Мајке Југовића бр.7
77. Занетића кућа, Улица Мајке Југовића бр. 11
78. Пбсловна зграда, Улица-Војводе Степе бр. 10.
79. Зграда пијаце, Трг слободе бр. 1.-5
80. Црквина, Требиње,
81. Комплекс аустроугарских утврђења око Требиња,
82. Кућа у Ул. Мића Љубибратића бр. 1 (Жута кућа),
83. Кућа са два вијенца у Ућ. Мића Љубибратића бр. 2.
84. Амбијентална. цјелина-Зградеу Шантићевој улици бр.7, 9; 11. и 13.
85. Домаћинство породице Унковић, село Загора-
86. Кућа Риста и Душана Грујичића, граница села Загора и Власаче
87. Стара кућа у домаћинству Јовановића, село Хум
88. Амбијентална цјелина дио села Старо Слано,
89. Амбијентална цјелина дио села Месари
90. Амбијентална цјелина дио седа Драчево
91. Анђушића кула, село Драчево
92. Кућа Ђура Којовића, село Веља Гора
93. Амбијентална цјелина дио села Крајковићи
94. Амбијентална цјелина дио села Грмљани
95. Стара кућа у Придворцима
96. Домаћинство Мишковића, Десин Село
97. Гумно (гувно) у Десин Селу
98. Помоћни објекти од камена у Величанима
99. Помоћни објекти од камена у Ковачини
100. Воденице у Придворцима

Списак евидентираних археолошких локалитета са подручја Града Требиња:

1. АНДРИЈИНА ПЕЋИНА (Роспопећина), Хум. Праисторијско и римско пећинско насеље.
2. АРАНЂЕЛОВО, Аранђелово. Средњовјековна некропола
3. БАВЧИЦА, Љубомир - Укшићи. Праисторијски тумулус
4. БИХОВО, Бихово. Средњовјековни споменици
5. БИОГРАД, Биоград. Средњовјековна некропола
6. БОГОЈЕВИЋ СЕЛО, Богојевић село - Радешићи. Средњовјековна некропола
7. БРАТЕВА ГРАДИНА, Гржавци. Праисторијска градина и тумули
8. БРЂЕВА ГОМИЛА, Гржавци. Праисторијска градина
9. БРЕЖИНЕ, Ушће. Праисторијско насеље
10. ЦИГЛАНА, Врпоље - Цибријан. Римско насеље
11. ЦРКВА, Тодорићи. Римско насеље
12. ЦРКВИНА, Љубомир - Чварићи. Римске зграде и средњовјековна црква

13. ЦРКВИНА, Требиње - Засад. Средњовјековна некропола
14. ДОБРОМАНИ 1, Добромани. Средњовјековна некропола
15. ДОБРОМАНИ 2, Добромани. Средњовјековна некропола
16. ДОЛИЋ, Љубомир -Чварићи. Праисторијски тумулус и средњовјековни укопи
17. ДОЊИ ОРАХОВАЦ, Доњи Ораховац. Средњовјековна некропола
18. ДОЊИ ТУРАНИ, Турани. Средњовјековна некропола
19. ДРАЧЕВО 1, Драчево. Средњовјековна некропола
20. ДРАЧЕВО 2, Драчево. Средњовјековни споменици
21. ДРЕНОВИ, Грбеши - Забријег. Праисторијски тумулус и средњовјековно гробље
22. ДРИЈЕЊАНИ, Дријењани. Средњовјековно гробље
23. ДУБЉАНИ 1, Дубљани. Средњовјековна некропола
24. ДУБЉАНИ 2, Дубљани. Праисторијски тумулус и средњовјековни споменици
25. ЂЕДИЋИ 1, Ђедићи. Средњовјековна некропола
26. ЂЕДИЋИ 2, Ђедићи. Средњовјековни споменик
27. ГЛАВИЦА, Љубомир - Чварићи. Праисторијски тумулус и средњовјековна некропола
28. ГЛАВИЦЕ, Љубомир - Ждријеловићи. Праисторијски тумулус са средњовјековним укупима
29. ГОМИЛА 1, Бихово. Праисторијска градина
30. ГОМИЛА2, Бихово. Праисторијска градина
31. ГОМИЛА 3, Бихово. Праисторијска градина
32. ГОМИЛА, Чичиво. Праисторијска градина
33. ГОМИЛА, Мостаћи. Праисторијска градина
34. ГОРЊА ТАЛЕЖА, Талежа. Средњовјековна некропола
35. ГОРЊИ ТУРАНИ, Турани. Орнаментирана камена столица
36. ГРАБ 1, Граб. Средњовјековна некропола
37. ГРАБ 2, Граб. Праисторијски тумулус и средњовјековно гробље
38. ГРАД 1/Дубочани. Праисторијска градина
39. ГРАД 2, Дубочани. Праисторијска градина
40. ГРАДАЦ, Доњи Турани. Праисторијска градина и римско утврђење
41. ГРАДАЦ, Гола Главица. Праисторијска градина
42. ГРАДАЦ, Нецвијеће. Праисторијска градина
43. ГРАДИНА, Бихово. Праисторијска градина
44. ГРАДИНА, Биоград. Праисторијска градина
45. ГРАДИНА, Брова. Праисторијска градина и римско утврђење.
46. ГРАДИНА, Чичево. Праисторијска градина
47. ГРАДИНА, Десин село. Праисторијска градина
48. ГРАДИНА, Добромани. Праисторијска градина
49. ГРАДИНА, Домашево. Праисторијска градина
50. ГРАДИНА, Дражин До, Праисторијска градина и римско утврђење
51. ГРАДИНА, Дренови До. Праисторијска градина
52. ГРАДИНА, Дужи. Праисторијска градина
53. ГРАДИНА, Главинићи. Праисторијска градина
54. ГРАДИНА, Градина – Требиње. Праисторијска градина
55. ГРАДИНА, Коњско. Праисторијска градина
56. ГРАДИНА, Котези. Праисторијска градина
57. ГРАДИНА, Крајковићи. Праисторијска градина
58. ГРАДИНА, Кремени До. Праисторијска градина
59. ГРАДИНА, Орашје. Праисторијска градина

60. ГРАДИНА, Пољице Џиварско. Праисторијска градина
61. ГРАДИНА, Старо Слано. Праисторијска градина
62. ГРАДИНА, Турани. Праисторијска градина
63. ГРАДИНА, Турменти. Праисторијска градина
64. ГРАДИНА, Величани. Праисторијска градина
65. ГРАДИНА, Врпоље. Праисторијска градина
66. ГРАДИНА, Жаково. Праисторијска градина
67. ГРАДИНА НА ХАТИШТУ, Дријењани. Праисторијска градина
68. ГРАДИНА НАСТУБИЦИ, Орашје. Праисторијска градина
69. ГРАДИНА ВИШЕ ЦРНОГ КУКА, Орашје - Површ. Праисторијска градина
70. ГРЧКЕ ГРЕБНИЦЕ, Љубомир - Чварићи. Праисторијски тумулус
71. ГРЧКО ГРОБЉЕ, Љубово. Римско насеље и средњовјековна некропола
72. ГРЧКО ГРОБЉЕ, Петровићи. Праисторијски тумули и средњовјековна некропола
73. ГРЧКО ГРОБЉЕ, Требијови. Средњовјековна – некропола
74. ГРЕБНИЦЕ, Љубомир - Укшићи. Праисторисјки тумули и некропола из средњег вијека
75. ГРОБЉЕ, Љубомир-Врпоље. Средњовејковна некропола
76. ГРУДИНЕ-ЛУЧЊАК, Љубомир-Укшићи. Праисторијски тумули
77. ГУМНИШТЕ, Гола Главица. Праисторијска градина и средњовјековна некропола
78. ХАНИНА, Арсланагића мост. Римско насеље
79. ХЕРЦЕГ ГРАД, Засад. Античко утврђење
80. ХУМ 1, Придворци. Праисторијска градина
81. ХУМ 2, Придворци. Праисторијска градина
82. ХУМ, Хум. Праисторисјки тумули и средњовјековна некропола
83. ИДИЈИНАТЛАВИЦА, Седлари. Средњовјековно гробље
84. ИЛИЈИНА ГРЕДА, Богојевић село. Праисторијска градина
85. ИЛИЈИНО БРДО, Бихово- Црнач. Праисторијска градина, римско утврђење и средњовјековна црква
86. ЈАЊИЛО, Струјићи - До. Средњовјековна некропола
87. КАМЕНИЦЕ, Орашје - Површ. Праисторијска градина
88. КАМЕЊЕ, Љубомир - Чварићи. Праисторијски тумулус
89. КЛИЧАЊ1, Крајковићи. Праисторијска градина
90. КОНАЧНИК, Хум. Праисторијска градина
91. КОТЕЗИ, Котези. Средњовјековна некропола
92. КРИВА РИЈЕКА; Пољице - Попово. Средњовјековни споменици
93. КРСТАЧЕ, Ушће. Римска вила
94. КУЛА, Хрупјела. Праисторијска градина
95. ЛОКВЕ, Хум. Средњовјековни споменик
96. ЛУКОВАЦ, Љубово-Површ. Праисторијска градина
97. ЉУБОВАЦ, Љубово - Поврги. Праисторијска градина
98. ЉЕКОВА, Љекова. Средњовјековна некропола
99. ДЕСКОВА ГЛАВИЦА, Љубомир - Ждријеловићи. Праисторијски тумулус
100. МАЛА ГРАДИНА-Дубочани. Праисторијска градина
101. МАЛА ГРАДИНА-Укшићи. Праисторијска градина
102. МЕЂЕДВОДА, Ораховац. Пећинско боравиште
103. МЕТЕРИЗ, Орашје- Површ. Праисторијска градина
104. МЕТЕРИЗИНА, Крмени До. Праисторијска градина

- 105.МИРИНЕ, Бихово. Римско насеље
- 106.МРКОЊИЋИ, Мркоњићи- Средњовјековно гробље
- 107.НЕЦВИЈЕЋЕ, Нецвијеће. Средњовјековна некропола
- 108.НЕСЛАНИ ВРХ, Турменти. Праисторијска градина
- 109.ОБРАДОВ КАМЕН, Домашево - Мушићи. Праисторисјки тумул и средњовјековно гробље
- 110.ОРАШЈЕ - ПОПОВО, Орашје – Попово. Средњовјековна некропола
- 111.ПАНДУРИЦА; Ораховац-Ластва. Праисторијска градина
- 112.ПАРОЈСКА ЊИВА, Паројска њива. Средњовјековна некропола
- 113.ПОДГРАДИНА, Дубочани. Праисторијска градина
- 114.ПОДМЕЂА, Дубочани. Праисторијска градина
- 115.ПОДОРАШЈЕ, Орашје - Површ. Средњовјековна некропола
- 116.ПОЉИЦЕ - ПОПОВО, Пољице Попово. Средњовјековна некропола
- 117.РАЈЧЕВА ГОМИЛА, Ђедићи. Праисторисјки тумулус и средњовјековни гробови
- 118.РАКОВ КРСТ, Кликовићи. Средњовјековни споменици
- 119.РАПТИ, Бобани. Средњовјековна некропола
- 120.РЕСИНИЦА, Луг. Средњовјековна некропола
- 121.РАСОВАЧКА ПЕЋИНА, Расовац. Пећинско праисторијско станиште
- 122.САНДУЦИ, Горица. Праисторијски тумулус и средњовјековно гробље
- 123.СЕПРАЦИЈА, Горица. Праисторијска градина
- 124.СМРДУША ПЕЋИНА, Домашезо. Праисторијско пећинско насеље
- 125.СОКО, Крњевићи. Праисторијска градина
- 126.СПАСОВА ГЛАВА, Кликовићи. Средњовјековна некропола
- 127.СТРАНА, Доња Кочела. Праисторијска градина
- 128.СТРАНА, Гудељи - Арсланагића мост. Праисторијски камени тумулуси
- 129.СТРУЈИЋИ 1, Струјићи. Средњовјековно гробље
- 130.СТРУЈИЋИ 2, Струјићи. Средњовјековна некропола
- 131.ШУРКОВА ГОМИЛА, Јасен. Праисторијска градина
- 132.ТАНОГЕ, Љубомир - Таноге. Римско насеље
- 133.ТРЕБИЈОВИ, Требијови. Средњовјековна некропола
- 134.ТРЕБИЊЕ. Требиње. Праисторијска градина, римско насеље, насеље из раног средњег вијека, насеље са црквом и гробљем у касном средњем вијеку (брдо Црквина)
- 135.ТРНОВА ЛУКА, Љубомир-Укшићи. Римско насеље
- 136.ТУРМЕНТИ, Турменти. Средњовјековна некропола
- 137.УГАРЦИ, Љубомир-Угарци. Средњовјековна некропола
- 138.УГАРЦИ - СУШИЋИ, Љубомир - Угарци. Праисторисјки тумулус и средњовјековна некропола
- 139.УШЕВА ГОМИЛАЈорње Врбно. Праисторијски тумулус и средњовјековна некропола
- 140.УШТИЦЕ, Гола главица. Средњовјековни споменици
- 141.ВАРИН БРИЈЕГ, Цивар. Праисторијска градина
- 142.ВЕЛИЧАНИ 1, Величани. Средњовјековна некропола
- 143.ВЕЛИЧАНИ 2, Величани. Средњовјековни споменици
- 144.ВЕЛИКА ГРАДИНА, Баларе - Грбеши. Праисторијска градина
- 145.ВЕЛИКА ГРАДИНА, Дубочани. Праисторијска градина
- 146.ВЕЛИКА ГРАДИНА, Љубомир -Угшићи. Праисторијска градина
- 147.ВЕЛИКА ГРАДИНА, Нецвијеће. Праисторијска градина
- 148.ВЕЛИКА КЉУЧНА ГРАДИНА, Главинићи. Праисторијска градина

- 149.ВЕЛИКА ЊИВА, Дубочани. Античко насеље са некрополом
- 150.ВИШЊИЦЕ, Хум. Античко насеље
- 151.ВРПОЉЕ, Љубомир - Врпоље. Средњовјековна некропола
- 152. ЗАГРЕБНИЦЕ, Љубомир - Ждријеловићи. Праисторијски тумули и средњовјековна некропола
- 153.ЗАЗУБАК, Расовац. Пећинско насеље
- 154.ЗИДИНЕ, Доња Кочела. Праисторијска градина

Приликом планирања и реализације свих интервенција на културном наслеђу елементима културног идентитета града, потребно је очувати све створене и наслеђене духовне и материјалне вредности. Све интервенције требају да буду усклађене са карактером и вредностима културних добара, уз поштовање историјских слојева.

Потребно је избећи планирање и изградњу структура које би могле изгледом, величином, употребљеним материјалима да угрозе интегритет културних добара, а за већ изведене интервенције, које врше негативан утицај на културна добра, потребно је израдити елелорате о отклањању или ублажавању истих.

Потребно је обезбедити израду планова управљања за сва културна добра и утврдити услове за очување и промоцију културних и историјских вредности, укључујући планове конзервације и одржавања и са дефинисаним носиоцима реализације тих планова.

3.III. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Дугорочна стратегија Града Требиња у области животне средине и одрживог развоја подразумева побољшање квалитета живота становништва обезбеђивањем жељених услова квалитета животне средине и очувањем природе, смањењем загађења и притисака на животну средину, коришћењем природних ресурса на начин да се обезбеди њихова расположивост за будуће генерације.

У циљу достизања квалитетнијег планирања, уређења и коришћења простора Града неопходно је извршити интегрисање утицаја на животну средину и критеријума у политике развоја других области, у првом реду енергетике, водопривреде, индустрије, пољопривреде, саобраћаја, регионалног развоја и др. Генерално, може се рећи да је неопходно успоставити одржив систем заштите животне средине, као и укљученост ове политике у остале политике и секторе.

Просторни план Града Требиња је највиши документ, у хијерархији планирања простора јединице локалне самоуправе, којим се стратешки дефинишу дугорочне основе просторног развоја и као такав има изузетан значај за заштиту животне средине.

Заштита и унапређење животне средине базираће се на следећој **концепцији**:

- Очување свих елемената животне средине: вода, ваздух, земљиште, природна добра, биодиверзитет и геодиверзитет;

- Интегрално планирање на принципима спречавања конфилата у простору и на начелима одрживог развоја: планирање рационалног коришћења природних ресурса (пољопривредног земљишта, вода, сировина) уважавајући капацитет простора и животне средине, коришћење обновљивих извора енергије и др
- Примена превентивних мера и предострожности за активности које могу да изазову већи притисак на животну средину;
- Примена санационих мера у деградираним и загађеним подручјима Града;
- Управљање комуналним отпадом базирати на опредељењу смањења количине отпада, повећању рециклаже, адекватном систему збрињавања посебних токова отпада, безбедном третману отпада на депонији и предузимању мера за спречавање настајања дивљих сметлишта;
- Интегрисање циљева заштите животне средине и мера за смањење негативних утицаја на животну средину и мониторинг у секторе планирања, пројектовања и изградње.

Потребно је истаћи да се доследна реализација **мера заштите животне средине** никад не обезбеђује појединачним активностима и интервенцијама већ за то мора постојати заједнички интегрални друштвени интерес.

3.III.1. ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И АКТИВНОСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Како би се успоставио ефикасан систем управљања животном средином потребно је просторним планом обезбедити основ за коришћење, уређење и заштиту простора. План треба да доведе до организованог активирања просторних потенцијала у оквирима одрживости. Да би се то остварило потребна је активна заштита животне средине па се, стога, као **приоритетна планска решења** у наредном периоду, могу издвојити:

- Решавање проблема одвођења отпадних вода - изградња система фекалне канализације у свим насељима у којима је потребно изградити мрежу за прикупљање и одвођење фекалних вода до постројења за пречишћавање. Изградња и ширење мреже атмосферске канализације у Граду.
- Решавање проблема пречишћавања отпадних вода – наставак и завршетак реконструкције (модернизација и ревитализација) постројења за пречишћавање отпадних вода. Изградња новог ППОВ Ново Требиње.
- Наставак спровођења мера прописаних „Програмом санитарне заштите изворишта „Око“ ради санације постојећег стања изворишта, зоне непосредне и зоне уже заштите ради спречавања претицања загађених вода из плићих издани;
- Уређење и заштита природног тока реке Требишњице уз спровођење редовних активности на уклањању отпада из реке;
- Заштита и валоризација подземних вода и карста на подручју Града Требиња;
- Израда пројеката пошумљавања уз утврђивање приоритетних локација за пошумљавање и дефинисање одговарајућих садница;
- Ефикасније организовање сакупљања и одношења комуналног отпада (унапређење система примарне сепарације отпада, где ће се сав отпад прикупљати

у две фракције - мокра и сува, едукација грађана, наставак формирања зелених острва за наменске контејнере, број и локације за контејнере у центру града, динамика одношења отпада) и уклањање/санирање дивљих сметлишта;

- Унапређење управљања отпадом на депонији. Ова мера подразумева: санацију постојеће депоније и минимизирање штетних утицаја, проширење депоније, сортирница за секундарно раздвајање отпада, формирање рециклажног дворишта;
- Формирање зелених површина у свим новоизграђеним стамбеним блоковима;
- Континуирано спровођење мера заштите у циљу спречавања и уклањања биљних болести и штеточина у шумама од стране надлежних институција;
- Заштита биљних и животињских врста, станишта и биодиверзитета;
- Ефикасније организовање сакупљања и одношења комуналног отпада (унапређење система примарне сепарације отпада, едукација грађана, наставак формирања зелених острва за наменске контејнере, број и локације контејнера, динамика одношења отпада) и уклањање/санирање дивљих сметлишта;
- Унапређење управљања отпадом на депонији; Ова мера подразумева: хитну санацију постојеће депоније и минимизирање штетних утицаја, проширење депоније;
- Заштита и валоризација природне баштине на подручју Града Требиња; Овај приоритет подразумева: уређење Павлове пећине, заштиту ендемских врста, уређење и заштиту природног тока реке Требишњице.
- Унапређење развоја еколошке свести становништва, укључивање у процес доношења одлука и побољшање информисаности о стању животне средине;
- Унапређење институционалног капацитета и система мониторинга (праћење стања квалитета ваздуха и земљишта);
- Формирање еколошког фонда Града Требиња.

У циљу редовног спровођења мера заштите, очувања, уређења и унапређења стања у области заштите природе и управљања заштићеним природним добрима, као и заштићеним културно-историјским добрима, издвајају се следећа **приоритетна планска решења**:

- Заштита и валоризација природне баштине на подручју Града Требиња; Овај приоритет подразумева: уређење Павлове пећине, заштиту ендемских врста, уклањање инвазивних врста (нарочито мунгоса) како би се смањило њихов утицај и потенцијално изумирање аутохтоних врста;
- Спровођење активности за промовисање парка природе „Орјен“ и споменика природе „Павлова пећина“ као подручја одрживог туризма; Овај приоритет подразумева улагање у инфраструктуру и уређење, обележавање граница заштите, постављање табле о заштити на местима уласка у заштићено подручје, обележавање зона заштите, промоције и сл;
- Активно спроводити све мере заштите и смернице унапређења станишта и очување биодиверзитета дефинисане Студијом заштите парка природе „Орјен“;
- Проучити могућност повезивања са Парком природе „Орјен“ у Црној Гори, у општини Херцег Нови.

- Активно спроводити све смернице за очување, заштиту и одржавање створених природних вредности, као и истраживање свих аспеката споменика природе „Павлова пећина“ дефинисаних Планом управљања заштићеним спомеником природе „Павлова пећина“ за период од 2019.-2029. године;
- Истраживање и покретање поступка стављања под заштиту подручја управљања стаништем „Врело Вруљак“ у насељу Горица, на десној обали реке Требишњице;
- Истраживање и покретање поступка стављања под заштиту подручја управљања стаништем „Попово поље“;
- Приликом планирања и реализације свих интервенција на културном наслеђу елементима културног идентитета града, потребно је очувати све створене и наслеђене духовне и материјалне вредности. Све интервенције требају да буду усклађене са карактером и вредностима културних добара, уз поштовање историјских слојева.
- Потребно је избећи планирање и изградњу структура које би могле изгледом, величином, употребљеним материјалима да угрозе интегритет културних добара, а за већ изведене интервенције, које врше негативан утицај на културна добра, потребно је израдити елборате о отклањању или ублажавању истих.
- Потребно је обезбедити израду планова управљања за сва културна добра и утврдити услове за очување и промоцију културних и историјских вредности, укључујући планове конзервације и одржавања и са дефинисаним носиоцима реализације тих планова.

Просторни план Града Требиња предвиђа и наглашава потребу ближе разраде најзначајнијих чинилаца од значаја за планирање, заштиту, уређење и коришћење простора у смислу остваривања предуслова одрживог развоја. У том смислу, предлаже се **израда и имплементација следећих стратешких докумената** која би била основ за даљи развој Града на принципима еколошке оријентисаности. То су:

1. **Израда интегралног катастра извора загађивања животне средине** заснованог на ГИС платформи. Сагледавајући еколошке проблеме на целој територији Града потребно је формирати катастар загађивача ваздуха, воде и земљишта који би, уз успостављање система мониторинга елемената животне средине, допринео ефикаснијем управљању животном средином.
2. **Имплементација Локалног плана управљања отпадом Града Требиња за период 2022–2027.године** као стратешког документа којим се дефинише управљање отпадом Града и реализација акционог плана за наредни период.

3.III. ЗАШТИТА ПРИРОДНОГ И КУЛТУРНОГ НАСЛИЈЕЂА, ЗАШТИТА ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА, ТЕХНИЧКИХ ОПАСНОСТИ И РАТНИХ ДЕЈСТАВА

3.III.1. ЗАШТИТА ОД ВРЕМЕНСКИХ НЕПОГОДА

3.III.2. ЗАШТИТА ОД ЕПИДЕМИЈЕ ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ

3.III.3. ЗАШТИТА ОД ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ НЕСРЕЂА (УДЕСА)

3.III.3.1. Заштита од пожара и експлозија

3.III.4. ОСТАЛЕ МЈЕРЕ ЗАШТИТЕ ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА

3.III.4.1. Евакуација

3.III.4.2. Збрињавање угрожених и настрадалих

И. ПРАВИЛА УРЕЂЕЊА, КОРИШЋЕЊА И ГРАЂЕЊА ПРОСТОРА

Основне смјернице и стратешке одредбе за уређење, коришћење и грађење простора дефинисане су по цјелинама у поглављима: Изграђеност и функционисање простора, Намјена продуктивних земљишта, Природни услови и ресурси и Заштита простора.

У овом поглављу дефинишу се правила која произилазе из специфичности проблематике уређења територије града Требиња, а која су усклађена са важећим прописима, како из области уређења простора тако и осталих релевантних области које имају импликације на простор (пољопривреда, шумарство, воде, рударство, инфраструктура, привреда, јавне службе, цивилна заштита и бројне друге).

Неопходност дефинисања правила уређења и изградње произилази и из чињенице да ће Просторни план служити и за непосредну израду стручних мишљења и урбанистичко-техничких услова и бити основа за издавање локацијских услова, те се на овај начин детаљније одређују стратешка одређења дефинисана у претходним поглављима.

И.1. ИЗГРАДЊА ОБЈЕКТА

И.1.1. ОПШТЕ СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗГРАДЊУ СТАМБЕНИХ, ПОСЛОВНИХ И ЈАВНИХ ОБЈЕКТА

Изградњу објекта неопходно је планирати на земљиштима повољне конфигурације, односно избјегавати стрме и нестабилне терене као и локације које немају повољне услове осунчања, провјетрености и задовољене друге природне услове.

Изградњу објекта неопходно је планирати на локацијама које задовољавају опште урбанистичко-техничке услове у погледу саобраћајних прилаза, доступности и

исплативост инфраструктурних прикључака, услова заштите животне средине и уопште просторних услова за смјештај специфичне намјене у простору, у складу са важећим прописима из области просторног уређења и других релевантних области.

Приликом одређивања грађевинских парцела за изградњу објеката тежити рјешењима која обезбјеђују што правилнију геометрију парцеле, несметану изградњу и коришћење објеката и изводљивост формирања парцеле у смислу рјешавања имовинско-правних односа. Парцела треба да се максимално прилагоди власничким границама, конфигурацији терена и општим урбанистичко-техничким условима локације. Неопходно је планирати потпуно уређење грађевинских парцела и што већи проценат озелењавања, нарочито у дијелу парцеле који граничи са јавним простором.

Поставка објеката на грађевинској парцели одређује се грађевинским линијама и габаритима грађевине. Грађевинским линијама утврђују се граничне линије грађевине објекта у односу на садржаје на сусједним грађевинским парцелама или другим сусједним површинама.

Поставком стамбених, пословних и јавних објеката у оквиру грађевинске парцеле мора се обезбиједити:

- изградња објеката у складу са основним прописима и урбанистичким правилима у складу са типом насеља, врстом постојеће изградње, конфигурацијом и врстом терена, уличног профила и др.
- изградња објекта у складу са техничким и технолошким захтјевима и условима,
- могућност редовног коришћења грађевине у складу са намјеном, функцијом и технолошким захтјевима,
- оптимално и прописно одстојање од границе грађевинске парцеле и од сусједних постојећих или планираних објеката у зависности од карактера амбијенталних цјелина,
- оптимална оријентација објекта у складу са намјеном и технолошким захтјевима, а посебно оптимална оријентација стамбених простора у функцији обезбјеђивања осунчаности, видика, провјетравања, заштите од падавина, вјетра и сл.
- усклађеност поставке новог објекта са поставком сусједних објеката, при чему треба тежити формирању уређеног уличног фронта (постизање уједначене, степеноване или на други начин уређене удаљености од регулационе линије, просторних габарита објеката и других елемената уличне регулације)
- реализација пратећих објеката техничке инфраструктуре, прикључака на комуналне инсталације, изградња ограда, приступних веза и сл.
- могућност несметаног приступа објекту у циљу редовног коришћења, одржавања и у случају евентуалних хаварија, пожара или сличних опасности,
- могућности рационалног уређења и коришћења преосталих дијелова грађевинске парцеле.

У складу са прописима о техничким условима за изградњу и коришћење објеката у појединим дјелатностима, за одређене пословне, односно стамбено-пословне зграде,

морају се планирати и посебни услови (противпожарне мјере, мјере заштите на раду, мјере заштите од ратних дејстава, елементарних непогода и техничких инцидената, мјере заштите вода, тла и ваздуха, паркиралишта, колски прилаз економском улазу и др.).

Обим дјелатности у објекту треба да је усаглашен са просторним и функционално-техничким условима организације садржаја у објекту, и да се уклапа у капацитете локације – парцеле.

Пословни садржаји у постојећим или планираним зонама становања морају бити компатибилни са преовлађујућом стамбеном намјеном зоне у смислу да не угрожавају стандард становања насеља буком, вибрацијама, мирисима или генерисањем прекомјерног саобраћаја уз изузетке када се на лицу мјеста утврди да предметни пословни садржаји не угрожавају квалитет живота у одређеној зони, те да је за исто потребно приложити адекватан доказни материјал.

На постојећим објектима може се доградити спрат, поткровна или повучена етажа, али само у случају да се могу испоштовати прописане дистанце од сусједних објеката, ускладити спратност са објектима у окружењу те задовољити потребе за отвореним површинама и паркинг простором.

Све доградње објеката морају се ускладити по врсти материјала и начину спољне обраде са објектом који се дограђује како би представљали квалитетну архитектонску цјелину. Приликом доградње објеката неопходно је извести санацију фасаде комплетног објекта при чему је обавезно примјењивати рјешења која постижу енергетску ефикасност зграде у складу са савременим захтјевима.

Поткровна етажа постојећих и планираних објеката може се пројектовати и адаптирати као корисна површина објекта у случајевима када се могу задовољити општи урбанистичко-технички услови, адекватне дистанце од сусједних објеката, адекватни инфраструктурни прикључци, потребе за отвореним површинама, паркинг простором, услови стабилности објекта, те други релевантни технички услови, у зависности од намјене објекта. Наведени услови размотриће се и дефинисати детаљним урбанистичко-техничким условима.

Замјену или реконструкцију кровишта зграде могуће је одобрити увијек, осим ако би се тиме битно нарушила архитектонска вриједност зграде, или групе зграда, амбијенталне вриједности околине, стабилност објекта, права сусједа на свјетлост и видик или правила о минималним растојањима зграда.

Ако се реконструкција фасаде, замјена или реконструкција кровишта тражи за зграду која представља јединицу двојне зграде или низа, локацијски услови се издају на основу детаљних урбанистичко-техничких услова који се израђују за цијели низ. Препоручује се извођење радова на свим јединицама истовремено.

Приликом реконструкције, санације и адаптације постојећих објеката потребно је примјењивати мјере за **повећање енергетске ефикасности**. Посебно се препоручује следеће:

- замјена прозора и вањских врата топлотно квалитетнијим (препурака коефицијента U 1,1-1,8W/m²K)
- топлотно изоловање цијелог вањског омотача објекта (зидова, подова, крова те површина према негријаним просторима)
- изградња вјетробрана на улазу у објекат
- санирање и обнављање димњака
- изоловање цијеви за топлу воду и бојлер
- анализирање система гријања и хлађења у објекту и по потреби замијена енергетски ефикаснијим системом те комбиновање са обновљивим изворима енергије.

Приликом уређења грађевинске парцеле посебно се мора обратити пажња на атрактивно уређење простора према појасу регулације, односно према јавном простору.

У погледу удаљености објеката, уз примјену важећих прописа потребно је размотрити и посебне услове локације у погледу задовољавања стандарда становања (оријентације просторија, осунчања, визура и др.) а што се разматра и прописује урбанистичко-техничким условима.

Приземља вишепородичних стамбених објеката могу бити намијењена пословним и услужним дјелатностима које су компатибилне становању, а у оквиру већих стамбених комплекса неопходно је у оквиру ових простора предвидјети адекватан број пословних простора за друштвене и јавне дјелатности (испоставе поште, банака, љекарске ординације, амбуланте, удружења грађана, канцеларије мјесних заједница и сл).

У оквиру просторне цјелине вишепородичног становања (грађевинске парцеле, блока, низа или комплекса вишепородичних стамбених објеката) неопходно је обезбиједити неопходне пратеће садржаје партерног уређења (дјечија игралишта, пјешачке површине, уређене зелене површине, паркинг просторе, просторе за одлагање отпада, те остале пратеће садржаје у зависности од карактеристичних услова локације).

Инсталације водовода и топлотне енергије у објектима вишепородичног становања треба пројектовати тако да се омогући постављање мјерних инструмената за мјерење утрошених количина за сваког потрошача.

Стамбене објекте планирати на адекватним удаљеностима од постојећих индустријских објеката, фарми, пољопривредних комплекса и других објеката са знатним емисијама у смислу угрожавања стандарда становања, односно објеката који имају посебне услове у смислу удаљености од стамбених зона.

И.1.2. ПОМОЋНИ ОБЈЕКТИ

Помоћним и пратећим објектима сматрају се: индивидуалне гараже, котловнице, љетње кухиње, све врсте остава (укључујући и огријев, баштенски материјал и сл.), надстрешнице и други објекти који служе за редовну употребу главног објекта на парцели

Помоћне просторије и пратећи садржаји се у правилу граде у саставу главног објекта (стамбеног, стамбено-пословног или пословног) у приземној или подземној етажи, а ако се у саставу главног објекта не могу смјестити неопходне помоћне просторије (због димензија габарита, разлога сигурности, обликовних или других урбанистичких и техничких разлога) ове просторије граде се у виду засебне помоћне зграде.

Препоручује се да се постављање помоћних објеката избјегава у дијелу парцеле према појасу регулације, а нарочито у зонама уз магистралне, регионалне и градске саобраћајнице 1. реда. Дозвољена је изградња помоћних објеката у дијелу парцеле иза главног објекта, тако да нису доминантно сагледиви са саобраћајнице у односу на главни објекат.

И.1.3. ПРИВРЕМЕНИ ОБЈЕКТИ

Уколико важећим прописима није другачије дефинисано привремени објекти су:

- Објекти монтажно-демонтажног типа који се лоцирају на грађевинском земљишту које је важећим спроведбеним документом просторног уређења предвиђено за постављање привремених објеката
- Објекти који се лоцирају на грађевинском земљишту које није приведено коначној намјени утврђеној у документу просторног уређења и чија намјена је компатибилна намјени простора на којем се лоцирају
- Објекти који се привремено постављају за потребе градилишта или за организовање сајмова, јавних манифестација, те киосци, телефонске говорнице, љетње баште, рекламни панои, објекти постављени у сврху логоровања, рекреације и слично
- Објекти који се постављају у случају ванредних услова и околности (уклањање или санирање посљедица елементарних непогода, инцидената већих размјера или ратних дејстава).
- Привремени објекти у поступку легализације.

Привремени објекти могу се одобрити на локацијама које нису приведене коначној намјени утврђеној у документу просторног уређења или на локацијама које су важећим спроведбеним плановима предвиђене за постављање привремених објеката.

Услови за постављање привремених објеката прописују се одлуком скупштине Града о уређењу простора и грађевинском земљишту.

Привремене грађевине морају у свему испуњавати минимално техничке услове за дјелатности које се у њима намјеравају обављати.

Привремени објекти морају бити лоцирани тако да ни у којем погледу не ометају пјешачке и саобраћајне токове, не умањују саобраћајну прегледност, не нарушавају изглед простора, не отежавају одржавање и коришћење комуналних грађевина и не ометају коришћење сусједних објеката.

И.1.4. ПОСЛОВНЕ ХАЛЕ, ПРОИЗВОДНИ И СКЛАДИШНИ КОМПЛЕКСИ

Приликом изградње објеката ове врсте неопходно је:

- Обезбиједити адекватну удаљеност садржаја са неповољним емисијама у простор од постојећих и планираних стамбених цјелина,
- Обезбиједити сву потребну инфраструктуру и мјере заштите животне средине (пречишћавање отпадних вода, заштиту квалитета ваздуха, воде, земљишта и др.)
- Уредити адекватне заштитне зелене појасеве и хортикултурно и квалитетно вањско уређење простора парцеле.
- Пословне објекте треба адекватно удаљити од прилазних саобраћајнице и планирати паркирање у улазном простору парцеле
- Око свих објеката треба обезбиједи противпожарни прилаз а у том смислу треба избјегавати изградњу главних и помоћних објеката уз границу парцеле.
- Уколико је неопходно оградавање пословних цјелина оградe треба изводити као транспарентне и од квалитетних материјала
- У простору парцеле или у оквиру објеката треба планирати простор за одлагање отпада
- Оглашавање треба ријешити постављањем „билборда“, јарбола, „тотема“ и других рекламних паноа у оквиру парцеле објеката али пажњу треба посветити да не угрожавају прегледност саобраћајница и безбиједност саобраћаја.
- Пословни објекти у предузетничким зонама се обично изводе као пословне хале чија висина зависи од технолошког процеса који се у њима одвија. Просторни габарити објекта ће се према том одредити у складу са важећим прописима и захтјевима пословног процеса.
- Препоручује се да се административни објекти, припадајуће зелене површине и атрактивнији објекти пословног комплекса оријентишу према саобраћајницама и другим јавним површинама како би допринијели визуелном квалитету урбаног уређења простора јавне регулације.
- Пословне објекте планирати на адекватним удаљеностима од постојећих стамбених зона, зона пољопривредне производње и другим површинама на чије коришћење би могао неповољно утицати пословни процес планираног објекта.

И.1.5. ПОЉОПРИВРЕДНА ДОМАЋИНСТВА

Приликом изградње нових и реконструкције постојећих пољопривредних домаћинстава неопходно је придржавати се сљедећих правила:

- Поштовати основну функционалну подјелу на стамбени, економски дио и припадајуће обрадиво земљиште уколико то дозвољавају просторни услови и захтјеви локације.
- Економски објекти у оквиру пољопривредног домаћинства граде се у складу са важећим прописима и просторним условима на конкретној локацији.
- У оквиру пољопривредног газдинства могућа је изградња објеката у функцији културе, туризма и рекреације и других комплементарних намјена, уз неопходну инфраструктурну опремљеност и обезбјеђење санитарних, противпожарних услова и других посебних услова које комплементарна намјена захтијева.

Приликом одређивања парцела за објекте који припадају пољопривредним домаћинствима поштовати следеће препоруке:

- Уколико просторни услови и захтјеви дозвољавају груписати планиране објекте на јединственој грађевинској парцели.
- Уколико су економски објекти удаљени, и међусобно одвојени пољопривредним површинама (воћњацима, пластеницима и сл.) сваком објекту планирати посебну парцелу и адекватан приступ.
- Претварање пољопривредног земљишта бољих бонитетних категорија у грађевинско треба свести на најмању могућу мјеру.
- Грађевинске објекте планирати тако да се не угрози компактност и употребљивост пољопривредног земљишта.

И.1.6. ОБЈЕКТИ ЗА ДРЖАЊЕ ЖИВОТИЊА

Приликом изградње објеката за држање животиња неопходно је поштовати опште услове дефинисане релевантним прописима и правилима струке. Све врсте сточарске и перадарске производње забрањују се у оквиру прве, друге и треће зоне градског грађевинског земљишта. У четвртој, петој и шестој зони може се дозволити држање и узгајање животиња уз услове дефинисане прописима и правилима струке.

Фармом се сматра свако домаћинство, објекат или у случају држања на отвореном, мјесто на коме животиње бораве, узгајају се или држе, капацитета већег од 20 условних грла за копитаре и папкаре, односно 10 условних грла за перад и куниће.

За одређивање локације и капацитета фарми користи се појам „условно грло“ који подразумијева животињу или групу истоврсних животиња тежине 500 кг, рачунајући највећу тежину производне категорије. Под интензивном сточарском и перадарском производњом подразумијевају се објекти капацитета преко 50 условних грла.

Локације фарми треба да задовоље следеће опште услове:

- Препоручује се да се фарме граде на мање квалитетном пољопривредном земљишту, по могућности изнад V категорије.
- Земљиште за изградњу фарме мора бити оцједито и не смије бити у зони плављења.

- Локација за изградњу фарме својим положајем, капацитетом и еколошким условима не смије да угрожава и да буде угрожена од стамбених и других објеката у ближој и даљој околини. Минимална удаљеност објеката за интензивну сточарску и перадарску производњу од насеља, стамбених зона, спортско-рекреативних и других јавних комплекса зависи од капацитета и врсте стоке. Уколико није дефинисана посебним правилницима из области пољопривреде и сточарства наведене удаљености треба да задовољавају услове из следеће табеле:

Табела 16. Удаљеност објеката за интензивну сточарску и перадарску производњу

Минимална удаљеност	100 m	300 m	500 m	1000 m
Број условних грла	20 до 100 за копитаре и папкаре	до 300	преко 300	преко 500
	10 до 100 за перад и куниће			

- Прилазни путеви фарме морају да буду довољно широки и по могућности изграђени од чврстог материјала са подлогом од шљунка.
- Локација за изградњу фарме мора да буде снабђевена довољном количином воде за пиће из јавног водовода или властитог бунара.
- Локација за изградњу фарме мора имати уредно електроенергетско снабдијевање.
- Удаљеност између двије живинарске фарме мора бити мин 300m.
- Удаљеност објеката фарме од јавног пута неопходно је ускладити са одредбама релевантних прописа из области саобраћаја.
- Код лоцирања објеката фарме посебно се морају поштовати релевантни прописи о заштити и одржавању зона и појасева санитарне заштите, подручја на којима се налазе водоизворишта, као и водних објеката и вода намјењених људској употреби.

Приликом просторне организације фарме пажњу треба посветити следећем:

- Круг фарме мора да буде довољно простран да одговара капацитету фарме, да садржаји у оквиру њега буду функционално повезани и довољно међусобно удаљени, да имају контролисан улаз и да буду оградадени адекватном оградом.
- Уз фарме треба бити обезбијеђена одговарајућа површина за испашу те оранице за производњу концентратне крме.
- У оквиру фарме мора да постоји оградадено мјесто за одлагање и збрињавање стајског ђубрива, које мора бити удаљено од бунара са пијаћом водом минимално 20m, а од објекта за узгој животиња 50m, насупрот правцу главних вјетрова, односно тако да не може загађивати околину
- Отпадне воде морају се сакупљати у водонепропусне испусте и морају се пречистити прије испуштања у природне реципијенте. Фекалне воде се морају сакупљати у непропусне септичке јаме или се испустити у канализацију.
- Минимална површина под зеленилом (зелени заштитни појас, зеленило комплекса) је 40%, изузев за фарме за узгој и држање живине гдје је минимално учешће зеленила 60%.

- Оријентациони нормативи за димензионисање објеката фарме су следећи:

– Краве музаре (5 ком)	80m ²
– Тов јунади (20 ком)	100m ²
– Прасад (5 приплодних крмача)	124m ²
– 50 товљеника	80m ²
– Тов 3000 бројлера	750m ²
– Коке носиле 600 ком	125m ²
– Помоћни објекти (кош за храну и гаража за машине)	120m ²
- Парцеле фарми се могу оградавати транспарентном оградом висине максимално до 2,20m.

И.1.7. ТУРИСТИЧКО-РЕКРЕАТИВНЕ ЦЕЛИНЕ

Релевантним прописима из области туризма и угоститељства уређују се услови за изградњу и уређење објеката туристичке и угоститељске намјене.

Објекти туристичке и угоститељске намјене који се граде у вриједним и заштићеним природним цјелинама требају бити изграђени од природних материјала (дрво, камен, опека, трска и слама). Приликом изградње оваквих објеката избјегавати материјализација непримерену природном амбијенту, нарочито коришћење лима, пластике и битуменске хартије као финалне обраде, непримерених реклама и јарких боја.

Уређењем туристичких садржаја ове врсте не смије се угрожавати природни амбијент при чему се посебно истиче избјегавање преизграђености простора и превелике оптерећености природне цјелине туристичким активностима.

Уколико то остали захтјеви дозвољавају, препорука је мањи објекти ове врсте буду грађени тако да се могу демонтирати и уклонити или премјестити на другу локацију (нпр. брвнаре које се не темеље већ постављају на камена постоља по угледу на традиционалне куће и вајате). На овај начин би се простор евентуално могао привести првобитној намјени односно једноставно рекултивисати у природни амбијент.

Дјелатност рафтинга обавља се у складу са релевантним прописима, а смјештајне јединице у рафтнинг камповима морају задовољити и прописе о разврставању, минималним условима и категоризацији угоститељских и смјештајних објеката. Рафтинг кампови се морају формирати као складне туристичке цјелине уклопљене у природни амбијент. Посебно се напомиње обавеза рјешавања адекватне опремљености инсталацијама, рјешавања одводње отпадних вода и уклањања отпада.

У туристичким и рекреативним цјелинама дозвољава се камповање и боравак туриста на отвореном. Локације за камповање и излетишта морају бити опремљене надстрешницама, питком водом, одговарајућом опремом за гашење пожара (судови са

пијеском и водом), одговарајућим рјешењима одвођења и третмана отпадних вода и морају имати контролисано одлагање отпада.

Пјешачке и друге рекреативне стазе у шумским комплексима и другим туристичким цјелинама треба да прате правце атрактивних визура, ријечних токова, као и трасе постојећих пољских и шумских путева и стаза. Стазе треба да буду обезбијеђене пратећим садржајима и мобилијаром: таблама са информацијама о стази, одморишта, прихватним склоништима за склањање у случају природних непогода, уређеним просторима за пикнике, корпама за отпатке на локацијама са којих је могућ одвоз отпада, оградама на стазама повећаног ризика и другим пратећим садржајима.

У туристичким и шумским цјелинама могу се градити планинарски и ловачки домови. Поред основне функције смјештаја планинара, ловаца, истраживачких екипа и осталих корисника те пружања услуге припреме и служења хране и пића морају имати и сервисни карактер (склањање од непогода, преноћишта у нужди и контроле просторних цјелина). Ови објекти морају испуњавати опште минималне услове: ријешено водоснабдијевање, одводњу отпадних вода, снабдијевање електричном енергијом и систем управљања отпадом.

И.1.8. ВИКЕНД ОБЈЕКТИ У ТУРИСТИЧКИМ И ПРИРОДНИМ ЦЈЕЛИНАМА

За просторне цјелине које су препознате као природни потенцијал за развој туризма и викенд насеља препоручује се израда спроведбено планске документације, уз поштовање начела одрживог развоја.

Приликом изградње нових и реконструкције постојећих викенд објеката у туристичким и природним цјелинама неопходно је придржавати се сљедећих правила:

- Парцела викенд објекта мора имати обезбијеђен саобраћајни прилаз,
- Архитектонско обликовање и материјализација објекта треба да буду прилагођени непосредном амбијенту и околном пејзажу,
- При уређењу дворишта користити аутохтоне врсте, у циљу његовања изворног облика пејзажа.
- Посебан услов за изградњу викенд објеката у зонама ван планираних грађевинских подручја је обезбјеђење адекватне опремљености инсталацијама, адекватно рјешавање одвођења отпадних вода и одвоз смећа до најближег мјеста за прикупљање отпада.
- У циљу очувања животне средине препоручује се изградња биосептика у зонама викенд објеката гдје не постоји ријешен систем одвођења отпадних вода.

И.И. ИНФРАСТРУКТУРНИ ОБЈЕКТИ И ПОВРШИНЕ

И.И.1. САОБРАЋАЈ

При пројектовању путева, жељезница и других објеката потребно је водити рачуна о заштитним појасевима и могућностима градње поред њих, у складу са релевантним прописима о јавним путевима и жељезницама Републике Српске.

У урбаним цјелинама потребно је водити рачуна о заштитним појасевима у новопланираним зонама, који у зонама индивидуалног становања износи минимално 5m, а у зонама колективног становања и стамбено пословним зонама минимално 7m.

Попречни профил аутопута, према Закону о јавним путевима, мора да има двије физички одвојене коловозне траке за супротне смјерове, обостране зауставне траке, денivelисана укрштања, а укључења и искључења саобраћаја на посебно изграђеним прикључним јавним путевима на одговарајућу саобраћајну траку аутопута.

Попречни профил обилазне путање дефинисати тако да минимална ширина саобраћајне траке износи 3,55m, а остале елементе попречног профила пројектовати у складу са рангом, брзином, структуром и интензитетом саобраћајног тока.

Минимална ширина саобраћајне траке на локалним путевима испод које не треба ићи приликом реконструкције локалних путева износи 2,5m.

Раскрснице треба предвидјети у складу са захтјевима за функционално и безбједно одвијање саобраћаја, што подразумијева израду укључних и искључних трака, обезбјеђење потребне прегледности, хоризонталну и вертикалну саобраћајну сигнализацију, све у складу са Законом о јавним путевима, Законом о безбједности саобраћаја на путевима и „Смјерницама за пројектовање, грађење, одржавање и надзор на путевима“.

Обавезно кроз спроведбене урбанистичке документе нижег реда, планирати аутопраонице као сталне објекте уз стамбене и сабирне улице, а само аутоматске аутопраоне планирати уз главне градске саобраћајнице које су уједно и дијелови магистралних и регионалних путева и њихових веза.

Стационарни саобраћај у зони индивидуалног становања рјешавати у склопу парцеле; у зони колективног становања 1-1,1 ПМ/1стану, зависно од процјене планера за конкретно планско подручје, у пословним зонама 1ПМ/60m² бруто површине пословног простора, а за остале садржаје према важећим нормативима.

Бицикличке стазе планирати са континуитетом и то: одвојено од коловоза, тамо гдје то ивична изграђеност и конфигурација терена дозвољавају, комбиновати са осталим елементима профила, гдје за то постоје различита ограничења и као самосталне бицикличке стазе у зонама рекреације (уз ријеку Требишњицу, у парковима и сл.).

Пјешачки саобраћај у усвојеном концепту саобраћајница одвојен је од моторног, а ширина пјешачких површина је промјенљива у зависности од ивичне изграђености, интензитета пјешачког саобраћаја и расположивог слободног профила. У већ изграђеним зонама гдје не постоји могућност проширења мин. ширина је 1,5m. У профилима новопланираних саобраћајница ширина тротоара је мин. 1,80m, односно у изузетним случајевима мин. 1,20m, што је уколико се примјени, потребно аргументовати техничким параметрима.

Аутобуска стајалишта изводити према „Смјерницама за пројектовање, грађење, одржавање и надзор на путевима“.

Заштитни појасеви

Дуж траса планираних и постојећих саобраћајница ради обезбјеђења несметаног функционисања утврђују се заштитни путни појасеви који не улазе у простор коридора, него се дефинишу као простори ван коридора.

Ширина заштитног путног појаса и могућност градње у заштитном путном појасу утврђује се према важећем Закону о путевима.

У вријеме доношења овог Плана донесен је Закон о јавним путевима објављен у Службеном гласнику Републике Српске бр. 89/2013, 83/2019, у којем је прописано:

(1) У заштитном појасу пута није дозвољено да се граде зграде, постављају постројења и уређаји и граде други објекти на одређеној удаљености од тих путева, тако да ширина:

а) заштитног појаса у коме није дозвољено да се граде рудници, каменоломи, кречане и циглане, подижу индустријске зграде, постројења и депоније отпада и смећа, као и слични објекти од аутопута и брзог пута је 60m, од магистралног и регионалног пута 40m, а од локалног пута 20m,

б) заштитног појаса пута у коме није дозвољено да се подижу далеководни стубови, базне станице, стубне трафо станице, као и стубови нисконапонске мреже износи од укрштања са јавним путем за висину стуба истих, а код паралелног вођења најмање 40m од аутопута и брзог пута, од магистралног и регионалног пута 20m и од локалног пута 10m, те код паралелног вођења нисконапонске мреже од магистралног, регионалног и локалног пута најмање висину стуба нисконапонске мреже,

в) заштитног појаса пута у коме није дозвољено да се граде стамбене зграде, пословне, помоћне и сличне зграде, копају бунари, резервоари, септичке јаме и слично од аутопута, брзог пута и магистралног пута је 20m, од регионалног пута 10m и од локалног пута 5m,

д) заштитног појаса пута ван насеља у коме није дозвољено да се постављају рекламне табле и натписи од аутопута је 40m, од брзог пута 12m, од магистралног и регионалног пута 10m и од локалног пута 5m.

- (2) Заштитни појас пута се мјери од спољне ивице путног појаса, а примјењује се и у насељеном мјесту, осим када је постојећом просторно-планском документацијом другачије одређено.

И.И.2. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА

При радовима на реконструкцији 20kV-тне мреже, као и изградња нове потребно је градити подземну мрежу, јер се тако може много боље користити простор.

Уз надземне електроенергетске водове успоставља се заштитни појас. За постојеће и планиране далеководе напонског нивоа 400kV заштитни појас износи укупно 40m, напонског нивоа 220kV заштитни појас износи укупно 30m, напонског нивоа 110kV заштитни појас укупно 20m, напонског нивоа 20kV заштитни појас износи укупно 9m. У коридорима планираних далековода не дозвољава се изградња нових грађевина. У овом појасу не могу се градити стамбене и пословне зграде, ни други објекти који би својим постојањем или функционисањем могли штетно утицати на сигурност далековода, као ни изводити други радови који би могли имати такав утицај.

Земљиште у заштитном појасу може се користити за пољопривредну обраду, ливаде, пашњаке, ниске расаднике, ниске шуме и сл.

Градња објеката, уређење грађевинских честица и јавних површина могућа је унутар коридора далековода ако су испуњени технички прописи из Правилника о техничким нормативима за изградњу надземних електроенергетских водова називног напона 1kV до 400kV, уз добијену сагласност надлежног Електропреноса, односно надлежне Електродистрибуције.

За изградњу објеката ван заштитног појаса, али и у његовој близини, важе одговарајућа правила о сигурносној удаљености и сигурносној висини, хоризонталној сигурносној удаљености, условима укрштања са путевима и другим објектима линијске инфраструктуре и другим сигурносним мјерама.

Изван дефинисане заштитне зоне далековода морају се провјерити технички услови за високе зграде и складишта запаљивог и експлозивног материјала у складу са прописима из Правилника о техничким нормативима за изградњу надземних електроенергетских водова називног напона 1kV до 400kV, уз добијену сагласност надлежног Електропреноса.

Услови сигурносне удаљености грађевина које се граде у коридору 20kV-тног далековода морају бити испуњени и за стање отклона водова далековода код пуног притиска вјетра (у било ком правцу) при температури +40°C и то: за неприступачне дијелове зграда 3,0m (кров, димњак и сл.), за приступачне дијелове зграда 4,0m (тераса, балкон и сл.) У коридору далековода није дозвољена садња растиња чија би висина могла угрозити погонску сигурност далековода.

И.И.3. ХИДРОТЕХНИКА

Дуж примарних цјевовода, успоставља се појас ширине по 3,0m са обе стране осовине цјевовода.

У заштитном појасу цјевовода не могу се градити грађевине ни други објекти који би могли штетно утицати на сигурност и функцију цјевовода или на квалитет воде у њему, ни изводити други радови који би могли имати такав утицај. Ако се из техничких разлога у заштитном појасу морају постављати канализационе цијеви, или се морају укрштати са цјевоводом, оне се могу постављати само на коти нижој од коте цјевовода, и уз све мјере обезбјеђења за случај оштећења цјевовода или канализационе цијеви.

Дуж примарних и секундарних канализационих колектора успоставља се заштитни појас ширине 3,0m са обе стране осовине колектора.

У заштитном појасу из претходног става не могу се градити грађевине или други објекти који би могли штетно утицати на сигурност и функцију колектора, ни изводити други радови који би могли имати такав утицај.

Према законској регулативи - Правилнику о третману отпадних вода за подручја градова и насеља гдје нема јавне канализација (Сл. Гласник РС бр. 68 од 2001. год), предвиђају се следећи начини (као привремена односно прелазна рјешења док се не изгради јавна градска канализација и постројење за пречишћавање градских отпадних вода):

- тип 1, септик за кориснике до шест чланова: техничке карактеристике дате у прилогу Правилника;
- тип 2, сабирна јама (емшерска јама), за кориснике преко шест чланова: техничке карактеристике дате у прилогу правилника;
- тип 3, префабриковани септички уређаји: техничке карактеристике ових уређаја даје произвођач у сваком конкретном случају, а власник односно корисник таквог објекта је дужан имати техничку документацију за свој објекат (или заједнички уређај за више објеката). У будућности би се ова проблематика требала спроводити по предметном Правилнику.

Забрањено је испуштање атмосферске воде на мјестима гдје су изражена већа загађења (паркинзи за теретна возила, платои бензинских пумпи, саобраћајнице са великим интензитетом саобраћаја и сл.) у канале за одвођење атмосферских вода без претходног пречишћавања.

И.ИИ. ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ

У оквиру заштитних појасева уз саобраћајнице и инфраструктурне коридоре пољопривредне површине се могу користити према условима које прописују важећи прописи о водама, јавним путевима, жељезницама и остали позитивни прописи и закони, као *legs specialis*, у сваком појединачном случају.

У оквиру зона заштите водоизворишта пољопривредне површине се могу користити према условима које прописују важећи прописи о заштити и коришћењу водоизворишта.

На пољопривредном земљишту могу се лоцирати само грађевине, инсталације и уређаји намијењени за пољопривредну производњу. Изузетно када је то неопходно због значајних друштвених интереса, на пољопривредном земљишту се могу лоцирати и инфраструктурне грађевине које не смањују или незнатно смањују обрадиве површине.

Промјена намјене пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе врши се у складу са спроведбеним документима просторног уређења и издатим локацијским условима.

Ако није заснована на спроведбеним документима просторног уређења забрањена је промјена намјене пољопривредног земљишта I, II, III и IV катастарске, односно бонитетне класе у непољопривредне сврхе. Изузетно, промјена намјене пољопривредног земљишта I, II, III и IV катастарске, односно бонитетне класе може да се врши само на основу расположивих стратешких докумената просторног уређења, стручног мишљења и локацијских услова, само за изградњу објеката: земаљске инфраструктуре (саобраћајне, хидротехничке, енергетске, телекомуникационе и информационе), комуналне инфраструктуре, за изградњу објеката који су у функцији пољопривредне производње, индивидуалних стамбених и помоћних објеката у оквиру пољопривредног газдинства на том подручју и индивидуалних стамбених и помоћних објеката инвеститора, односно лица регистрованих за бављење пољопривредним дјелатностима.

Промјена намјене пољопривредног земљишта V, VI, VII и VIII катастарске, односно бонитетне класе, врши се у складу са стратешким и спроведбеним документима просторног уређења, односно локацијским условима.

Код лоцирања објеката на пољопривредном земљишту мора се обезбиједити максимално очување вриједних земљишта, њихови производни потенцијали, цјеловитост и повезаност комплекса. У том циљу објекти који нису намијењени пољопривредној производњи а за које се утврди потреба лоцирања на пољопривредном земљишту (стамбени и економски објекти – проширење или нова домаћинства којима је пољопривреда искључиви или претежни извор прихода), лоцирају се првенствено на необрадивим земљиштима, а ако их нема онда на обрадивим, али само на категорији од V – VIII класе.

Затечени објекти у зонама пољопривредног земљишта задржавају се у постојећим хоризонталним и вертикалним габаритима и на њима је могуће извођење искључиво реконструкције и адаптације у смислу текућег одржавања.

И.ИV. ШУМСКО ЗЕМЉИШТЕ

Одрживо газдовање шумама подразумијева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на такав начин и у таквом степену да се очува биодиверзитет и продуктивност, обнављање, виталност и потенцијал шума да се одржи на нивоу којим би се задовољиле одговарајуће еколошке, економске и социјалне потребе и данашњих и будућих генерација, на локалном, али и на националном нивоу, а да се при томе не угрозе и не оштете неки други екосистеми.

Шумска инфраструктура су: објекти, шумски путеви (путеви првенствено намијењени за потребе газдовања и коришћења шума, укључујући другу путну инфраструктуру дуж њихових токова), транспортне влаке и друга инфраструктура која је првенствено намијењена газдовању шумама.

(1) Крчење шума или трајна промјена намјене шумског земљишта може се вршити:

- када је то предвиђено плановима и програмима газдовања шумама,
- у циљу реализације спроведбених докумената просторног уређења или локацијских услова тамо гдје не постоје спроведбени документи просторног уређења,
- на основу акта надлежног органа о утврђивању општег интереса,
- уколико је то потребно ради реализације уговора о концесији,
- ради изградње објеката за заштиту људи и материјалних добара од елементарних непогода и одбране земље,
- у поступку комасације пољопривредног земљишта и шума,
- за подизање култура које трајно дају већу корист него постојећа шума,
- у пољопривредне сврхе за регистрована пољопривредна газдинства уколико је до промјене намјене дошло прије 23. августа 2008. године

Предлагач крчења ради прибављања сагласности за крчење шума или трајну промјену намјене шумског земљишта подноси Министарству захтјев са подацима о шуми и шумском земљишту, уз који обавезно доставља:

- доказ о праву својине или правном основу коришћења непокретности,
- копију катастарског плана,
- процјену утицаја посљедица предложеног крчења шуме или промјене намјене шумског земљишта на животну средину, израђену у складу са законом којим се уређује та област,
- локацијске услове или урбанистичко-техничке услове за случајеве,
- инвестиционо-техничку документацију са подацима о шуми и шумском земљишту, из које произлази да је на одређеном земљишту потребно крчење шуме или промјена намјене шумског земљишта, записник о испуњености услова за измјену катастарске културе и класе земљишта Републичке управе за геодетске и имовинско-правне послове, уз потврду надлежног шумског газдинства да за земљиште намијењено у пољопривредне сврхе није издавано рјешење за сјечу.

И.В. ВОДЕ И ВОДНО ЗЕМЉИШТЕ

Заштитне зоне изворишта питке воде, подлијежу режиму заштите и мјерама који се прописују законом о водама, планом управљања водама и припадајућом подзаконском регулативом, као и на основу тога проистеклим и усаглашеним регулационим плановима или урбанистичким пројектима.

Заштитна зона око изворишта воде за пиће утврђује се у полупречнику од 50m за сва изворишта за која не постоје утврђене зоне заштите према Правилнику о мјерама заштите, начину одређивања и одржавања зона и појасева санитарне заштите изворишта. У заштитном појасу забрањена је изградња свих грађевинских објеката, извођења других грађевинских радова и депоновање отпадних материјала свих врста, изузев водопривредних објеката и објеката за заштиту вода.

Заштитне зоне и заштитни појасеви уз природне обале водотока прописане су Законом о водама. У заштитној зони водотока, изворишта и других водних површина (акумулације, вјештачка језера и др.) могу се лоцирати само грађевине и уређаји који служе сврси због које је заштитна зона успостављена, као и грађевине од општег друштвеног интереса за које се може утврдити да неће угрожавати квалитет воде.

Заштитне зоне уз водотоке ван урбаних подручја која нису покривена спроведбеним документима просторног уређења имају слиједећу ширину:

1. Уз водотоке Требишњице – 50m од сваке обале (од линије средњих вода) и
2. Уз остале водотоке - 10m.

За водотоке који улазе у обухват студије заштите Парка природе Орјен дефинисани су заштитни појаси:

1. Зона Требињског језера – 100m;
2. Ријека Требишњица – 50m;
3. Ријека Сушица (одјел 11, 15) – 60m;
4. Поток Тиса (одјел 14, 19, 20) – 60m;
5. Поток Добра вода (одјел 21) – 60m;
6. Извориште Чесма (одјел 19) – 60m
7. Бегова корита (одјел 99) – 60m.

Спроведбеним документима просторног уређења за поједина приобална подручја ван урбаних подручја може се повећати или смањити ширина заштитне зоне из претходног става, зависно од конкретних услова.

Ширина заштитних зона водотока у урбаним подручјима дефинише се урбанистичким планом, и може, зависно од конкретних услова, бити већа или мања од ширине ових зона ван урбаних подручја.

Сprovedбеним документима просторног уређења за поједина приобална подручја може се дефинисати ширина заштитне зоне водотока, у смислу претходног става, и прије доношења урбанистичког плана.

Заштитне зоне и заштитни појасеви уз регулисане водотоке прописују се законом о водама и припадајућим подзаконским актима, за потребе приступа и интервенција у водотоку.

Планом се, уз све нерегулисане и регулисане отворене водотоке (потоци и повремени природни водотоци) утврђује заштитни појас од 5м са сваке стране обале, у којем се не смију планирати нити градити грађевински објекти, осим хидротехничких, нити подизати оградe и живице и садити дрвеће јер је тај појас потребан за несметан прилаз код радова на водотоку.

У заштитном појасу из претходног става забрањена је свака градња, осим радова који служе сврси због које је заштитна зона успостављена и уз сагласност надлежног предузећа које управља водама, а власницима земљишта дозвољено је коришћење у складу са катастарским плановима.

На дијеловима водотока који су зацијевљени не предвиђа се заштитни појас, али се обавезно техничком документацијом мора дефинисати начин одржавања и нормалног функционисања таквог дијела водотока.

Положај, стационаже и висинске карактеристике објеката на регулисаним водоточима (пропусти, мостови и сл.), подлијезу режиму заштите и мјерама које се дефинишу законом о водама и припадајућим подзаконским актима.

На водном добру, као законски дефинисаном подручју (водно земљиште, воде и водни објекти, који због свог нарочитог значаја јесу добра од општег интереса и под посебном су заштитом), не могу се градити грађевине или други објекти који би могли утицати на сигурност и намјенско коришћење овога подручја. На дефинисаном подручју могу се изводити радови у складу са законом о водама и припадајућим подзаконским актима.

Гдје год је могуће водотоке треба задржати у природном стању, као отворену регулацију уз минималне техничке захвата.

И. VI. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО И ПРИРОДНО НАСЉЕЂЕ

За активности уређења и интервенција над заштићеним природним и културно-историјским добрима треба затражити детаљне смјернице о начињу очувања и накнадних радова од стране Републичког завода за заштиту културно историјског и природног насљеђа.

Сви радови у оквиру обухвата Просторног плана треба да се извршавају са опрезом у случају потенцијалних археолошких налазишта.

Код било каквог утврђивања културног слоја или археолошког локалитета неопходно је зауставити све радове до доласка стручне екипе Републичког завода за заштиту културно историјског и природног наслеђа.

За доградњу, реконструкцију и ревитализацију индивидуалних објеката профане архитектуре који својим архитектонско-обликовним карактеристикама, конструкцијом, фасадно декоративним елементима и сл. свједоче о стилском периоду у ком су настале и изграђене, треба затражити детаљне смјернице о начињу очувања и накнадних радова од стране Републичког завода за заштиту културно историјског и природног наслеђа, да би се очувао њихов изглед и њихова аутентичност.

К. СМЈЕРНИЦЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА

Ради обезбјеђења остваривања циљева и односа у коришћењу, уређењу, изградњи и заштити простора и добара у простору, утврђених Просторним планом Града Требиња (у даљем тексту: Просторни план или само План, зависно од контекста), овим Смјерницама за спровођење плана (у даљем тексту: Смјернице) уређују се начин, услови, поступак и друга питања од значаја за спровођење Просторног плана.

Просторни план јединице локалне самоуправе (у овом случају Града Требиња) преузима и детаљније разрађује планска одређења из Стратегије и/или Просторног плана Републике уз уважавање природних и културно-историјских вриједности подручја јединице локалне самоуправе.

Просторни план је основни развојни документ просторног уређења за изградњу и уређење Града Требиња.

Просторни план обавезан је за све субјекте. Обавезност Просторног плана односи се на све активности којима се планирају или непосредно одобравају интервенције на простору територије Града Требиња.

Измјене, допуне или ревизија Просторног плана врше се:

- ако се у току планског периода оцијени да се Просторни план не остварује у битним елементима и односима из разлога који су ван утицаја органа који проводе тај план,
- ако се у току планског периода појаве нове околности, потребе или могућности, које нису биле познате или нису биле узете у обзир код доношења Просторног плана,

- ако се у току планског периода измијени Просторни план Републике Српске или донесу нови прописи из области уређења простора, из којих произилази обавеза или потреба усклађивања Просторног плана,
- ако се у току планског периода донесе план развоја Републике Српске, из којег произилази обавеза или потреба усклађивања Просторног плана.

Ревизију, односно измјену или допуну документа просторног уређења покреће Носилац припреме документа. Ревизија се врши у складу са важећим прописима из области просторног уређења. Јединица локалне самоуправе двогодишњим програмом мјера и активности за утврђивање стања и уређење простора процјењује потребе израде нових, односно измјене и допуне постојећих докумената просторног уређења.

Просторни планови подлијежу стручној контроли којом се провјерава усаглашеност са законом и другим прописима донесеним на основу закона, али и оправданост планских рјешења и усклађеност плана са урбанистичким стандардима и нормативима. Обзиром на значај Просторног плана, нужно је разрадити и дефинисати инструменте извјештавања о стању и проблемима просторног развоја, урбанизације, урбанистичког планирања и заштите животне средине, у складу са важећим прописима о уређењу простора и грађењу.

Једна од мјера која би допринијела ефективном спровођењу Просторног плана и контроли његове реализације била би именовање посебних тијела (сталних или ad-hoc), који би као стручни тимови, помагали у дефинисању стратегија и реализацији пројеката и политика урбане реконструкције и регулације као и рјешавању свих лоцираних проблема из домена просторног планирања.

К.1. ОСНОВНЕ СМЈЕРНИЦЕ

Просторни план спроводи се:

- доношењем урбанистичких планова и спроведбених докумената просторног уређења, који се доносе на основу Просторног плана,
- забраном и спречавањем интервенција и других активности у простору које нису у сагласности са Просторним планом,
- посебним режимом контроле дјелатности штетних за животну средину,
- израдом стратегија и студија, доношењем прописа и других мјера из надлежности Града којим се уређују поједина питања урбаног уређења,
- непосредном примјеном – у случајевима када просторни план представља основ за израду стручног мишљења и урбанистичко-техничких услова и за привођење простора планираној намјени, односно ако за одређени простор нису донесени или није прописана обавеза доношења урбанистичког плана и спроведбених докумената просторног уређења (зонинг плана, регулационог плана, урбанистичког пројекта и плана парцелације) .

Основна намјена површина представљена је на карти намјене површина (стање и план) и образложена у поглављима „Г“, „Д“ и „Е“. Основна намјена површина детаљније се разрађује кроз наведену документацију за спровођење просторног плана, у складу са детаљнијим сазнањима о просторном обухвату и проблематици за које се документација израђује, поштујући основну концепцију развоја, правила и смјернице дефинисане просторним планом.

Инфраструктурни системи, односно мреже и објекти техничке инфраструктуре детаљније се разрађују на нивоу документације нижег реда а у складу са прописима и сагласностима надлежних институција. Инфраструктурни системи представљени су на картама (постојеће и стање и планирано) саобраћајне, електроенергетске, хидротехничке, телекомуникационе инфраструктуре и образложени у поглављима Г.VI. Инфраструктура и И.II Правила грађења – Инфраструктурни објекти и површине.

Када су у графичком дијелу Просторног плана одређени коридори за саобраћајнице или друге објекте линијске инфраструктуре, документацијом нижег реда планираће се њихова изградња у границама тих коридора. Изузетно, ако се идејним рјешењем, као саставним дијелом документације нижег реда, на основу детаљних испитивања на терену, техничких, технолошких или економских разлога, или разлога безбједности, утврди да је неопходно помјерање трасе ван планираног коридора, за такво помјерање неће се сматрати да је у супротности са Просторним планом.

На простору предвиђеном за заштитне зоне и појасеве не граде се објекти и не врше се радови супротно намјени због којег је појас успостављен.

Уређење, коришћење и грађење земљишта мора бити усклађено и са:

- инжењерско геолошким карактеристикама и условима. Грађење објеката на подручју означеном као зона са високим ризиком по инжењерско-геолошким карактеристикама (ИГК) треба да буде на основу резултата детаљних геолошких истраживања, а који ће дати податке за адекватну санацију терена изградњом инфраструктуре и спровођењем других посебних мјера. На овакву обавезу упућује специфичност посматрања и санирања терена у оквиру цјелине једне инжењерскогеолошке структуре (нпр. падине, јаруге и др.) а која најчешће заузима шири простор и укључује више грађевинских парцела. Извођењем Детаљних геолошких истраживања прије израде спроведбених докумената просторног уређења дефинисаће се услови за планирање простора односно градњу објеката. Поштујући услове за градњу приликом уређења грађевинских парцела смањиће се укупни трошкови уређења а повећаће се степен сигурности односно предиспонираће се иницирање потенцијалних геолошких процеса. У изради документације у којој постоји обавеза тумачења геолошких карактеристика и геотехничких услова, нарочито зона ризика по инжењерско-геолошким карактеристикама неопходно је обезбиједити учешће/мишљење стручног лица (дипломираног инжењера геологије са положеним стручним испитом).

- условима експлоатације минералних сировина, у складу са важећим прописима из ове области, на утврђеним експлоатациона и истражним пољима приказаним на карти минералних сировина.
- условима коришћења пољопривредног, шумског и водног земљишта представљеног на графичким прилозима и објашњеног у поглављима „Д“ и „И“
- условима заштите природног и културног наслеђа са прегледом заштићеног културног наслеђа и образложењима из поглавља 3.
- мјерама заштите животне средине дефинисаним у поглављу 3.III.
- мјерама заштите од елементарних непогода, техничких опасности и ратних дејстава дефинисаним у поглављу 3.III.

К.ИИ. СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА

К.ИИ.1. ОПШТЕ СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА

Опште смјернице за припрему, израду и доношење докумената просторног уређења дефинисане су важећим прописима из области просторног уређења.

У поступку израде урбанистичких планова и спроведбених докумената просторног уређења, носилац израде упућује примјену основних смјерница, правила уређења, коришћења и грађења наведених у поглављу, општих правила парцелације и регулације и других смјерница дефинисаних важећим прописима, и њихову разраду на нивоу детаљности документа просторног уређења.

Носилац израде документа, као верификовано и стручно правно лице, није у обавези придржавати се експлицитних смјерница из претходног става у случајевима:

- када то захтијевају посебни прописи из области планирања, пројектовања, грађења или коришћења грађевина или грађевинског земљишта,
- када за то постоје други оправдани разлози (рационалност и економичност грађења и коришћења грађевина, грађевинског земљишта или других добара, технолошки разлози, разлози одбране и безбједности, разлози заштите од елементарних непогода, техничких инцидената или ратних дејстава, разлози очувања, заштите и унапређења животне средине, специфични захтјеви или потребе уређења локације и сл.),
- у другим оправданим случајевима, горе посебно не поменутих.

Одступање од смјерница у смислу из претходног става, треба да буде стручно аргументовано и ограничено на обим који је неопходан да се уваже услови и околности услјед који до одступања долази.

Имајући у виду специфичности постојећег и планираног просторног уређења Града Требиња посебно се напомиње неопходност израде следеће документације:

- Урбанистички план за урбано подручје насеља Требиња

- Сprovedбено плански документи за просторну цјелину Ластва, Мркоњићи, Хум и комплекс Аустро-угарских тврђава.
- Изузетно, унутар урбаних подручја може се донијети и план парцелације уколико се укаже потреба за изградњом у појединачним цјелинама, а да претходно није урађен регулациони план, односно да његова израда није извјесна у актуелном временском периоду.
- Планове парцелације за путеве и инфраструктуре системе у складу са важећим прописима.

За просторне цјелине у ванурбаним подручјима доноси се План парцелације као посебан и самосталан плански документ. Уколико се планира изградња и уређење просторне цјелине веће од 1ha, или цјелине комплексне намјене и организације, неопходно је претходно урадити одговарајући документ просторног уређења – зониинг план, регулациони план или урбанистички пројекат.

Доношење плана парцелације или другог одговарајућег документа просторног уређења у ванурбаном подручју обавезно је за:

- изградњу садржаја који имају значајне просторне, визуелне, еколошке или друге импликације на земљиште у окружењу комплексе за које је обавезна израда процјене утицаја на животну средину
- реализацију садржаја уз претходну експропријацију земљишта и оних који захтијевају обимно и комплексно рјешавање имовинско-правних односа.

Имајући у виду значај планова и виталне интересе који се њима уређују и регулишу, савремене трендове у окружењу и потребу апсолутне транспарентности, неопходно је установити инструменте и створити претпоставке за укључивање јавности у цјелокупни процес израде и доношења документа просторног уређења као и праћење њиховог спровођења и реализације предвиђених рјешења.

К.ИИ.2. СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНА ГРАДА ТРЕБИЊЕ

Урбанистичким планом детаљније се разрађују одређења из просторног плана јединице локалне самоуправе, а доноси се за урбано подручје јединице локалне самоуправе односно насеља градског карактера.

Израда урбанистичког плана је обавезна и треба бити приоритетна с обзиром величину урбане структуре града Требиња, временски период који је протекао од израде претходног урбанистичког плана и трендове интензивне изградње у условима тржишне економије.

Граница обухвата Урбанистичког плана биће дефинисана Одлуком о изради и модификована у складу са потребама и процењеном зоном утицаја градског центра.

Приликом израде урбанистичког плана треба узети у обзир смјернице наведене у поглављима и Г.І. и Г.ІІ. и стратешка одређења наведена у поглављу Б.

У току израде урбанистичког плана мора се урадити посебан критички осврт на постојеће спроведбене документе просторног уређења, у смислу да се потребе и концепција урбанистичког плана сагледају на нивоу цјелине града па потом разраде кроз спроведбене документе просторног уређења. Већ анализама на нивоу израде просторног плана уочава се расцјепканост циљева унутар територије, нецјеловитост сагледавања, дисконтинуитет у праћењу поставки претходног урбанистичког плана, али и одступање од демографских и економских трендова. У овом смислу није прихватљиво некритичко преузимање рјешења спроведбених докумената просторног уређења која су изведена прије свега сагледавањем потреба на нивоу мањих дијелова урбаних подручја.

Посебно треба размотрити проблематику усклађености демографских пројекција на нивоу појединачних насеља и цјелине градске структуре те према томе и генералног распореда јавних служби, инфраструктурног опремања и др.

У ужем урбаном подручју потребно је детаљно извршити анализу намјене простора у контексту пољопривредног земљишта које је обухваћено просторно-планском документацијом (регулационим плановима) а која није реализована, односно размотрити оправданост планираних рјешења у складу са актуелним прописима, динамиком реализације и трендовима изградње.

Израдом урбанистичког плана треба разрадити ГИС базу:

- пословних субјеката (са БРГП објеката, бројем запослених и бројем корисника)
- јавних субјеката (са БРГП објеката, бројем запослених и бројем корисника)
- комуналних објеката и уређаја
- културно-историјског и природног наслеђења.

Овим би се стекли услови да се наведени подаци преузимају приликом израде регулационих планова, а да при том постоји генерална концепција распореда и развоја ових служби на нивоу града.

У претходном периоду, усвојено је више планова нижег реда који су делом одступили од решења и били у колизији са постојећим Урбанистичким планом Требиње и неопходно их је уградити у нови. Динамика активности и указана потреба за решавањем ургентних и неопходних активности, доминантно зарад санације проблема у користи јавног интереса, наметнула је њихову израду. У питању су:

- РП (Регулациони план) Блаце- Абазовина;
- Измјена дијела РП-а Блаце-Абазовина;
- ПП (План парцелације) Гробље Бањевци;
- ЗП (Зонинг план) Ново Требиње;
- Измјена дијела ЗП Ново Требиње;

- ЗП Петрина Подгљивље;
- ЗП Хумац;
- Измјена и допуна ПП Тодорићи 3;
- РП Источна обилазница;
- Измјена и допуна дијела РП Источна обилазница.

Решења из наведених планови постаће саставни део Урбанистичког плана.

К.ИИ.3. СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ СПРОВЕДБЕНИХ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА

Спроведбени документи просторног уређења доносе се у циљу разраде и конкретизације Просторног и Урбанистичког плана до нивоа који обезбјеђује могућност одлучивања о локацијским условима за конкретне интервенције у простору.

Спроведбени документи просторног уређења су:

- зонинг план
- регулациони план
- урбанистички пројекат
- план парцелације

Зонинг план доноси се за просторне цјелине, потцјелине, односно појединачне зоне унутар урбаног подручја и њиме се дефинише основна намјена одређеног простора у виду зона и пописа компатибилних намјена у оквиру њих. По зонама се дефинишу дозвољене намјене, намјене које је неопходно измјестити, минимална и максимална величина парцеле, типови парцелације, општи услови изградње и интерполације нових објеката, интервенција на постојећим објектима, те услови опремања инфраструктуром у мјери довољној да буду основ за издавање локацијских услова, услови уличне регулације, регулационе и грађевинске линије, уређење јавних површина, услови пејзажног уређења и други услови неопходни за издавање локацијских услова.

Регулациони план се доноси за претежно изграђена урбана подручја при чему је нужно детаљно дефинисати услове пројектовања и изградње нових објеката као и реконструкцију постојећих. Регулационим планом дефинишу се и типови регулационих и нивелационих рјешења, детаљни планови парцелације, економска валоризација плана и друге детаљне карактеристике које проистичу из карактера задатог подручја, односно његове изграђености.

Урбанистички пројект доноси се за подручја која се граде као цјелина или су већ у значајној мјери изграђена, за подручја гдје се појавила потреба за формирањем више нових парцела или за изградњом неколико објеката који чине комплекс изградње, као и за подручја која имају посебан културно историјски или природни значај. Основа за израду урбанистичког пројекта је зонинг план или регулациони план. Зонинг планом или регулационим планом се могу одредити просторне цјелине, или њихови дијелови, за које је обавезно доношење урбанистичког пројекта.

План парцелације доноси се за просторне цјелине за које не постоји обавеза доношења регулационог плана или урбанистичког пројекта и за:

- рубне зоне ширег урбаног подручја (приградска насеља у трансформацији),
- просторе дуж магистралних и регионалних путева и других објеката линијске инфраструктуре.

Простор ужег урбаног подручја скоро у потпуности је покривен спроведбеним документима просторног уређења те ће се уређивати у складу са њима до доношења урбанистичког плана.

Сагледавањем на нивоу урбанистичког плана дефинисаће се потреба ревизије и ажурирања постојећих докумената просторног уређења. До доношења урбанистичког плана израду и ревизију спроведбених докумената просторног уређења израђивати у складу са:

- актуелним статистичким подацима о становништву и стамбеном фонду, те реалне демографске пројекције по насељима;
- планирањем грађевинских земљишта, обима његовог опремања и распореда јавних служби у складу са актуелним потребама и реалним демографским пројекцијама по насељима;
- концепцијом инфраструктурних система, сагледаних на нивоу цјелине града;
- условима заштите продуктивних земљишта, на основу актуелних прописа.

Пажњу треба посветити на сљедивост просторно-планске документације те при изради спроведбених докумената просторног уређења, у оквиру активности укључивања јавности (јавна обавјештења, анкете, јавни увид), треба анализирати и заинтересованост власника и инвеститора за реализацију претходно планираних садржаја. Неопходно је тежити максималној заштити постојећих продуктивних земљишта, нарочито шумског и пољопривредног земљишта 1-4. бонитетне категорије, а нарочито у случајевима када не постоји интерес власника и других инвеститора за изградњом у планском периоду.

На основу предложених рјешења и стратешких опредјелјења просторног плана и општих услова уређења, коришћења и грађења простора дефинише се неопходност измјене дијелова регулационих планова због реализације:

- примарне инфраструктуре
- примарних саобраћајница
- јавних служби

Како ће се наведени елементи урбане структуре детаљније дефинисати урбанистичким планом истим ће се дати детаљније смјернице за обим и начин измјене постојећих докумената просторног уређења.

К.ИИ.4. СМЈЕРНИЦЕ ЗА ИЗРАДУ ДОКУМЕНАТА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА У КОНТЕКСТУ ЗАШТИТЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПОВРШИНА

Значај пољопривредног земљишта је од велике важности јер представља основу пољопривредне производње. Као природни ресурс је ограничен и неповратан и због тога је потребно његово очување у максималној мјери.

Пољопривредно земљиште у обухвату плана, како у урбаном тако и у ванурбаном подручју, потребно је заштитити од његовог претварања у непољопривредне сврхе. То се односи на пољопривредно земљиште бонитетних категорија од I до IV а посебно на бонитетне категорије I и II којих у обухвату плана има најмање а по њиховој употребној вриједности су значајнија за пољопривредну производњу. Ова заштита је у складу са Законом о пољопривредном земљишту који штити пољопривредно земљиште од I до IV бонитетне категорије.

Промјена намјене пољопривредног земљишта од I до IV бонитетне класе у непољопривредне сврхе врши се на основу спроведбених докумената просторног уређења и локацијских услова. Уколико није заснована на спроведбеним документима просторног уређења забрањена је промјена намјене.

Промјена намјене зона пољопривредног земљишта у ужем урбаном подручју, које су обухваћене важећим, спроводивим регулационим плановима, односно који су у фази реализације на основу важеће спроведбене документације, спроводиће се у складу са истим што је и дефинисано Законом о пољопривредном земљишту.

У ужем урбаном подручју приликом израде Урбанистичког плана потребно је детаљно извршити анализу намјене простора између осталог и пољопривредног земљишта које је обухваћено просторно-планском документацијом (Регулациони планови) а која није реализована. Детаљна анализа намјене површина има за циљ да се сачува квалитетно пољопривредно земљиште од I до IV бонитетне класе у функцији пољопривредне производње.

У ужем урбаном подручју изградњу усмјерити на земљишта лошијих бонитетних категорија а земљишта бољих бонитетних категорија чувати и планирати за пољопривредну производњу.

Рубна подручја уже урбаног и шире урбано подручје плана планирати за ширење пољопривредне дјелатности и очување пољопривредног земљишта.

На појединачним локалитетима гдје долази до претварања пољопривредног земљишта у непољопривредно а гдје се појављује неусклађеност бонитетних категорија пољопривредног земљишта, промјену намјене извршити на основу извода из катастра као важећег документа.

Промјену намјене пољопривредног земљишта у урбаним подручјима секундарних центара вршиће се на основу документације нижег реда а у складу са важећом законском регулативом. Уколико за иста нису донесени документи нижег реда промјена намјене ће се вршити на основу просторног плана и стручног мишљења.

Код промјене намјене пољопривредног земљишта у друге намјене водити рачуна о томе да се максимално очува вриједно пољопривредно земљиште, производни потенцијал и цјеловитост комплекса. Лоцирање објеката првенствено планирати на необрадивим пољопривредним површинама или на земљиштима бонитетних категорија од V – VIII.

K.III. СМЈЕРНИЦЕ ЗА НЕПОСРЕДНУ ПРИМЈЕНУ ПЛАНА

У складу са важећим прописима просторни план представља основ за израду стручног мишљења и урбанистичко-техничких услова и за привођење простора планираној намјени, уколико за одређени простор нису донесени или није прописана обавеза доношења урбанистичког плана и спроведбених докумената просторног уређења.

У поступку израде стручних мишљења и урбанистичко-техничких услова носилац израде упућује примјену основних смјерница из поглавља „K.I“, правила уређења, коришћења и грађења наведених у поглављу „И“, општих правила парцелације и регулације и других смјерница дефинисаних важећим прописима, и њихову разраду на нивоу детаљности стручног мишљења и урбанистичко-техничких услова.

K.IV. ПОСЕБНЕ СМЈЕРНИЦЕ

K.IV.1. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА У ОБЛАСТИ САОБРАЋАЈА

Просторним планом дефинише се изградња и реконструкција саобраћајне инфраструктуре (друмске и жељезничке) према приоритетима, сагласно законским одредбама а према утврђеној динамици и пројектној документацији.

За реализацију Јадранско-јонског аутопута за који је планом предвиђен коридор потребно је разрадити просторно-планску спроведбену документацију, као и техничку документацију којом ће се дефинисати траса.

Реализација обилазне путање око Требиња, која обухвата дијелове постојећих магистралних путева и новопланиране трасе западне и источне обилазнице, такође захтјева разраду просторне-планске документације. Обилазну путању треба комплетно испројектовати и дефинисати фазе реализације изградње.

Извршити рехабилитацију постојећих магистралних путева који се задржавају као такви у ванурбаном подручју, а реконструисати трасе магистралних путева у урбаном и субурбаном подручју, које се у овом документу дефинишу као градске магистрале (изградити недостајуће елементе попречног профила) или дијелови обилазне путање.

За реализацију планираних регионалних путева треба урадити спроведбену просторно-планску и техничку документацију, а постојеће регионалне путеве треба реконструисати.

Локални путеви првог реда дефинисани су овим документом, док се локални путеви другог и трећег реда као и некатегорисани путеви, уколико постоји потреба за изградњу истих, а складу са законском регулативом, планирају у документима са детаљнијим нивоом разраде.

Реконструисати постојеће локалне путеве према приоритетима, у складу са интензитетом саобраћаја, а изградити недостајуће дионице, како би се комплетирао мрежа локалних путева и омогућило боље повезивање локалних центара.

Европска бицикличка мрежа је пројекат ECF (European Cyclist's Federation), према којој је предвиђено 12 бицикличких коридора кроз цијелу Европу, укупне дужине 60.000km, од чега је већ реализовано 20.000km, а у које БиХ није укључена, те је потребно покренути иницијативу, у току израде Измјене Просторног плана Републике Српске, да се Република Српска, а самим тим и Требиње укључи у Европску бицикличку мрежу, што би имало великог значаја за развој туристичких, спортских и осталих активности на територији града и шире.

Активности на реализацији плана и управљању развојем саобраћајног система могу се сврстати у 5 цјелина:

1. Саобраћајно – урбанистичке и развојне активности:
  - планирање стационарног саобраћаја (локације, услови и сл.),
  - праћење и иновација информационе базе о саобраћају и транспорту,
  - краткорочне мјере побољшања услова саобраћаја,
  - пројектовање типских рјешења елемената саобраћајне инфраструктуре.
2. Активности у регулисању саобраћаја:
  - праћење стања вертикалне и хоризонталне сигнализације и рада свјетлосних сигнала
  - контрола јавних површина (стубићи, јавна расвјета рекламни стубови и др, на тротоарима, киосци у зонама раскрсница и остало),
  - режимске мјере одвијања саобраћаја,
  - разматрање приједлога грађана.
3. Активности везане за локалну путну мрежу:
  - одржавање саобраћајница,
  - контрола стања коловоза и путне опреме,
  - издавање дозвола за рекламне медије.
4. Активности везане за такси превоз:
  - спровођење одлуке о такси превозу,
  - дозволе за рад,
  - полагање испита за дозволу за рад,
  - техничка и естетска контрола возила итд.

5. Активности везане за јавни градски и приградски превоз путника:
  - дефинисање критеријума за увођење нових линија,
  - организација линија и стајалишта,
  - дозволе за приватнике.

К.ИВ.2. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА У ОБЛАСТИ ХИДРОТЕХНИКЕ

Планови развоја у области хидротехнике и водопривреде изложени су у оквиру поглавља Г.VI. и Д.III.

Концепција развоја у области хидротехнике ослања се на:

- Смањење процента губитака на водоводној мрежи, путем осавремењавања мреже, реконструкције примарних и секундарних цјевовода, ефикаснијег одржавања, прецизнијег мјерења и спречавања нелегалне потрошње воде, успоставити систем контроле, баждарења и замјене водомјера у законском року;
- Успостављању новог концепта коришћења питке воде, а то значи да би се требало тежити ка томе да индустријски потрошачи своје потребе за технолошком водом подмире изналажењем других извора водоснабдијевања (сопствени захвати из водотока, бушење бунара и сл.);
- Проширење мреже, као и изградња нових резервоарских простора и пумпних станица;
- Развијање руралних микро система водоснабдевања у селима где постоје топографски и хидролошки услови;
- Трајно решење водоснабдевања месних заједница Побрђе, Зупци, Моско, Величани и Пољице Попово;
- Изградња главног градског канализационог колектора и постројења за пречишћавање отпадних вода;
- Изградња и проширење примарних и секундарних канализационих колектора, као и обавезна градња постројења за пречишћавање отпадних и употребљених вода,
- Инсистирање да привредни субјекти који су већи загађивачи испројектују и изведу сопствене уређаје за предтретман својих отпадних вода прије упуштања у канализацију;
- Реконструкција дотрајалих дијелова канализационе мреже.
- Усвајање сепаратног система одводње отпадних вода;

У складу са актуелним трендовима у току спровођења плана потребно је проводити и следеће мјере:

- Увођење даљинског читавања потрошње воде;
- Увођење и имплементација геодетског информационог система – GIS.
- Наставак третмана и сталне контроле квалитета воде (база података и праћење квалитета воде);

K.IV.3. СМЈЕРНИЦЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА У ОБЛАСТИ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКЕ

Код израде регулационих планова потребно је извршити процјену повећања вршне потрошње на преносној мрежи коришћењем одговарајућих фактора једновремености, или преко процјене утрошка енергије.

За изградњу надземних електроенергетских водова користити могућности за прибављање грађевинске дозволе по скраћеној процедури предвиђене Законом о уређењу простора и грађењу и Законом о експропријацији, уз доношење одлука о проглашењу општер интереса за ове објекте

K.IV.4. СМЈЕРНИЦЕ ЗА УРЕЂЕЊЕ И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА

Посебну пажњу треба посветити заштити и контроли квалитета пољопривредног земљишта. Законом о пољопривредном земљишту (Сл. гл. РС 93/06; 86/07; 14/10; 5/12; 58/19) закон предвиђа да се Основама заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта за територију локалне самоуправе уређује:

- намјена коришћења пољопривредних површина на бази природних и других услова (могућност рејонизације),
- површине које треба уредити ради рационалније пољопривредне производње (мелиорације, комасација и сл.),
- степен ерозије пољопривредног земљишта,
- површине које се наводњавају или се могу наводњавати,
- површине које се штите као станишта дивљих биљних и животињских врста и
- површине којима се не може промијенити намјена, ради очувања природне равнотеже.

K.V. ОСТАЛЕ СМЈЕРНИЦЕ ЗА ПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА

K.V.1. ПРОГРАМИ И СТРАТЕГИЈЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПЛАНА

Под овим инструментом за реализацију плана подразумијева се израда и спровођење различитих стратегија, политика, студија, програма, секторских планова и осталих развојних докумената. Реализација Просторног плана Града Требиња треба да се реализује кроз израду и спровођење слиједећих инструмената:

- Програм просторног уређења и програм уређења грађевинског земљишта
- Популациона политика
- Стамбена политика Града Требиње
- Стратегија развоја пољопривреде, шумарства, индустрије, туризма
- Програм промоције културне баштине и увезаности културе и спорта са туризмом
- Програм развоја конгресног туризма
- Основе уређења пољопривредног земљишта
- Програм веће пољопривредне искоришћености природних ресурса уз поштовање еколошких стандарда

- Елаборат за виши степен заштите и валоризације културно-историјске и природне баштине за очување архитектонског идентитета
- Програм смањена ризика пожара, суша и поплава
- Студија енергетских потенцијала
- Програм штедње и рационалног коришћења енергије
- Програм развоја и коришћења алтернативних (обновљивих) извора енергије
- Локални план управљања чврстим отпадом и опасним отпадним материјама
- Планови управљања сливом ријеке Требишњице
- Програм реформе система коришћења грађевинског земљишта
- Програм развоја пословних зона
- Програм развоја тржишта рада
- Програм промоције предузетништва
- Пројекти допунских дјелатности на селу
- Пројекти обнове пољопривредне механизације
- Пројекти систематске контроле плодности земљишта
- Пројекти истраживања својстава земљишта у циљу подизања ефективне плодности пољопривредних земљишта, која се тренутно користе за пољопривредну производњу, а ниске су плодности (мелиорације земљишта)
- Пројекти класификације земљишта
- Пројекти сузбијања амброзије
- Пројекти подизања нових засада воћњака
- Пројекти подизања пластеника
- Стратегија развоја руралних подручја Града Требиња

K.V.2. ЕКОНОМСКИ ИНСТРУМЕНТИ

Основни економско – финансијски инструменти за реализацију плана односно извори финансирања планских рјешења биће:

- буџет Града Требиња,
- буџет Републике Српске,
- буџет Босне и Херцеговине,
- кредитна средства,
- концесије,
- страни кредити и програми подршке,
- донације,
- приватни капитал,
- јавно-приватна партнерства,
- задужбине и фондације.

K.V.3. ОРГАНИЗАЦИОНИ ИНСТРУМЕНТИ

Основне организационе инструменте за реализацију плана представљаће разне врсте Градских институција у функцији реализације плана и то:

- Одјељења Градске управе Требиње
- Јавне установе и предузећа:

- Јавна установа „Центар за информисање и образовање“
- Јавна установа „Центар за социјални рад“
- Јавна установа за предшколско васпитање и образовање дјецe „Наша радост“
- Јавна здравствена установа „Апотека Требиње“
- Јавна здравствена установа „Дом здравља“
- Јавна установа „Дом младих“
- Јавна установа „Туристичка организација града Требиња“
- Развојна агенција Града Требиња ТРЕДЕА
- Јавна установа „Екологија и безбједност“
- Јавна установа „Требиње спорт“
- Јавна установа „Културни центар“
- Јавна установа „Базени“
- Јавна установа „Музеј Херцеговине – Требиње“
- Јавна установа „Народна библиотека Требиње“
- Јавно предузеће „Радник“
- ЈКП „Паркинг сервис“ д.о.о.
- Аграрни фонд града Требиња
- Ватрогасно спасилачка јединица Требиње

У провођењу плана значајну улогу ће имати и трансформација односно реформа појединих постојећих институција на ентитетском и локалном нивоу. С обзиром на бројне проблеме у области просторног уређења и недостатак финансијских средстава за њихово потпуно рјешавање у кратком временском периоду посебну пажњу треба посветити јачању невладиног сектора нарочито у областима које доприносе побољшању урбаног стандарда и општих услова живљења.

Неопходно је такође укључивање јавности у цјелокупном процесу израде и доношења просторно-планских докумената као и њиховом спровођењу.

К.V.4. ПРАВНИ ИНСТРУМЕНТИ

Под овим инструментима, уважавајући сву позитивну законску регулативу у Републици Српској и БиХ, нужно је уобзирити и подзаконска акта, али и интерне одлуке и правне прописе који се доносе у оквиру надлежности Градске управе, као територијалне организације која познаје потребе, могућности и очекивања властите популације, али истовремено има квантум знања неопходан да препознаје законодавна кретања на нивоу државног уређења.

У том смислу за очекивати је реалне поставке и озбиљне иницијативе за измјене, допуне постојећих законских прописа или подзаконских аката, њихово усаглашавање и конзистентност рјешења, или доношење нових законских прописа на свим нивоима, а који би инкорпорирали у својим рјешењима опсервације Града Требиња, као микро регионалне јединице. Како стоји обавеза да се цјелокупно законодавство Српске унифицира са прописима Европске уније, у периоду који слиједи након усвајања плана, за

очекивати је да Скупштина Града покрене иницијативе за изналажење законског/подзаконског оквира којим се омогућава убрзавање и поједностављивање процедуре издавања локацијских услова и одобрења за грађење.

Истовремено, уз идентификацију просторно планских проблема овим Планом на нивоу Града, очито је да ће услиједити ревидовање одлука о:

- грађевинском земљишту
- просторном уређењу
- легализацији бесправно изграђених објеката и
- других прописа којим се ближе уређује конституисање и коришћење права из сегмента просторног и урбанистичког планирања.

K.V.5. ТЕХНИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Развој информативног система о простору је један од најзначајнијих техничких инструмената за праћење просторног развоја и провођење плана а обавезу његовог развоја прописује и Просторни план Републике Српске. Закон о уређењу простора и грађењу предвиђа обавезу успостављања „јединственог информационог система о простору који воде органи управе надлежни за послове уређења простора“. Оваква законска одредба је резултат развоја географских (просторних) информационих система (ГИС) у свијету и њихове примјене у раду локалне администрације, првенствено у раду органа задужених за просторно уређење. Примјена ГИС –а у области просторног и урбанистичког планирања вишеструко је повећала продуктивност и квалитет рада а такође смањила вријеме потребно за обављање различитих активности из домена рада органа задужених за просторно уређење.

За потребе просторног и урбанистичког планирања и заштите животне средине неопходно је приступити систематском раду на увођењу и развоју, међусобно усклађених, просторно (географског) информационог система и информационог система о животној средини. Неопходно је утврдити концепт информационог система о простору најкасније годину дана од дана усвајања плана. Концепцијом развоја информационог система неопходно је утврдити следеће:

- Опсег и квалитет информационих потреба за разне врсте просторних и урбанистичких планова и програма заштите и унапређивања животне средине, према разним нивоима управљања
- Критеријуме за развој служби у оквиру информационог система о простору и животној средини
- Методолошки оквир за комуницирање између служби у оквиру система те за комуницирање са другим информационим системим и мрежама
- Програм за кадровско и техничко опремање информационог система о простору
- Мјере за реализацију приоритетних задатака и активности.

Посебно је неопходно утврдити начин редизајнирања постојећих мрежа података које су просторно, урбанистички и еколошки релевантне (разне евиденције, статистике, регистри, катастри, системи мониторинга итд) ради обезбјеђивања њихове компатибилности према

просторним урбанистичким и еколошким критеријумима. У овом смислу неопходно је аутономне и парцијалне мреже података повезати у јединствену цјелину, извршити што потпунију дигитализацију података и њихову аутоматску обраду, свести понављање истих обиљежја на подношљив минимум те употпунити садржаје база података и система индикатора према новим потребама.

У сврху спровођења просторног плана, те израде детаљних просторно-планских докумената неопходно је извршити:

- Формирање информационог центра о простору
- Израда евиденција привредних једница и служби друштвених дјелатности, укључујући евиденцију стручног кадра и радне снаге
- Евиденцију стамбених јединица
- База података о тржишту рада
- Ажурирање катастра земљишта
- Ажурирање катастра подземних и надземних инсталација
- Формирање земљишних регистара (земљиште у слободном простору, откуп земљишта по основу експропријације, пречег права откупа, цијене земљишта у промету, доходак по парцелама, трошкови опремања земљишта, трошкови грађења објеката, систем пореза, такса доприноса и накнада за коришћење грађевинског земљишта, регистар вриједности парцела и сл).

К.V.6. ФОРМИРАЊЕ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА ЗА ПОТРЕБЕ ПЛАНИРАЊА ПРОСТОРА

Према важећим прописима из области просторног уређења експлицитна је обавезност успостављања и одржавања јединственог просторно-информационог система с циљем прикупљања, рационалног коришћења и обраде података од значаја за планирање, уређење, коришћење и заштиту простора, а које имају рачунарску подршку на цијелом простору Републике. За послове успостављања и одржавања овог система задужено је надлежно Министарство. Послове на прикупљању и обради података потребних за формирање јединствене евиденције у сарадњи са правним лицима, другим организацијама и инвеститорима редовно обавља и ажурира орган управе надлежан за послове урбанизма, те их редовно доставља служби за документацију. Ови подаци нарочито обухватају:

- Податке о документима просторног уређења;
- Сателитске снимке подручја Републике и аерофотограметријске снимке;
- Статистичке, картографске, аналитичке и планске податке;
- Податке о инфраструктури;
- Податке о привредним ресурсима;
- Податке о грађевинском земљишту;
- Податке о градитељском и природном наслеђу;
- Податке о бесправној градњи;
- Податке о угроженим подручјима (клизишта, плавна подручја...);
- Податке о угрожавању животне средине;
- Податке о кадровима и установама из области просторног планирања;

- Друге подаке.

Орган надлежан за послове урбанизма јединице локалне самоуправе води документацију за праћење стања у простора, као и израду и праћење спровођења докумената просторног уређења, те на основу израђених извјештаја доноси двогодишњи програм мјера и активности за утврђивање стања и уређење простора, којим се процјењује потреба израда нових, односно измјене и допуне постојећих докумената просторног уређења, потреба прибављања података и стручних подлога за њихову израду, као и материјално и техничко унапређивање стручних служби и организација просторног уређења и др.